

Studeren met een functiebeperking 2012

De relatie tussen studievoortgang, studieuitval en het gebruik van voorzieningen. Eindmeting onderzoek 'Studeren met een functiebeperking'

Onderzoek in opdracht van Ministerie van OCW
Anja van den Broek
Marjolein Muskens
Jeroen Winkels

ResearchNed/ITS Nijmegen
april 2013

Inhoud

Managementsamenvatting	5
1 Achtergrond, vraagstelling en opzet	9
1.1 Achtergrond	9
1.2 Vraagstelling	10
1.3 Vergelijkingen: metingen en cohorten	11
1.4 Veldwerk en respons	12
1.5 Databestanden	14
1.6 Opzet van de rapportage	15
2 Het aantal studenten met een functiebeperking	17
2.1 Inleiding en vraagstelling	17
2.1.1 Bevindingen uit vorige metingen	17
2.1.2 Vraagstelling	19
2.2 Studenten met een functiebeperking	19
2.2.1 Definities en bronnen	19
2.2.2 Aantal en ontwikkeling	22
2.3 Aard van de functiebeperking	24
2.3.1 Definities en indeling	24
2.3.2 Aantal en ontwikkeling	25
2.4 Beperkt en belemmerd	26
2.5 Samenvatting	29
3 Voorzieningen: behoefte, noodzaak, aanbod, gebruik en tevredenheid	31
3.1 Inleiding en vraagstelling	31
3.2 Behoefte aan voorzieningen	34
3.3 Aanbod van voorzieningen	35
3.4 Gebruik van voorzieningen	37
3.5 Tevredenheid over voorzieningen	38
3.6 Samenvatting	41
4 De relatie tussen studiesucces, studieuitval en voorzieningen	43
4.1 Inleiding en vraagstelling	43
4.2 Studiesucces	43
4.2.1 Tijdbesteding	43
4.2.2 Inschatten van eigen kansen	45
4.3 Studievertraging	46
4.3.1 Studievoortgang	47
4.3.2 Tentamencijfers	48
4.4 Studieuitval	49

4.5	De relatie met het gebruik van voorzieningen	52
4.5.1	Voorzieningen en studieuitval	52
4.5.2	Voorzieningen en studiesucces	52
4.6	Samenvatting	54
5	De situatie na vijf jaar	57
5.1	Inleiding en vraagstelling	57
5.2	De stabiliteit van een functiebeperking	58
5.3	Met of zonder diploma uit het hoger onderwijs	60
5.4	De studievoortgang in het vijfde jaar	61
5.5	Zonder diploma uit het hoger onderwijs: te voorkomen?	61
5.6	Hoe gaat het met studenten vijf jaar na de start van hun studie?	63
5.7	Samenvatting	64
Bijlage A	Tabellen	65
Bijlage B	Overzicht tabellen en figuren	77
Bijlage C	Vragenlijst	81
Bijlage D	Samenstelling begeleidingscommissie	89

Managementsamenvatting

In de periode 2008-2012 is een grootschalig onderzoek naar studeren met een functiebeperking gehouden onder Nederlandse studenten in het hoger onderwijs. Om de resultaten in een goed perspectief te kunnen plaatsen is daarbij zowel aan studenten met als zonder functiebeperking gevraagd om een enquête in te vullen. In 2008 en in 2010 zijn eerstejaarsstudenten geënquêteerd. Beide cohorten zijn in 2010 en 2012, dus twee jaar na de start van studie, nogmaals bevraagd en de eerstejaarsstudenten uit 2008 konden ook in 2012, vijf jaar na de start van hun studie, een derde keer meedoen. Voor een aantal analyses in dit rapport is de dataset aangevuld met gegevens uit andere bronnen, met name de Studentenmonitor.

De opzet van dit onderzoek maakt het mogelijk om het studeren met een functiebeperking vanuit verschillende kanten te belichten. Zo kunnen uiteraard studenten met en zonder functiebeperking worden vergeleken, maar er kunnen ook ontwikkelingen in de periode 2008-2012 worden getraceerd, al dan niet in de onderverdeling universiteiten en hogescholen, jongens en meisjes, of andere relevante achtergrondkenmerken. De veelheid aan informatie, waarover eerder in 2009 en 2011 werd gepubliceerd, is niet kort samen te vatten¹. Een voor de hand liggende vraag als 'Gaat het goed met de studenten met een functiebeperking?' bijvoorbeeld kan beantwoord worden met zowel 'ja' als 'nee'. Het antwoord is namelijk afhankelijk van het aspect waarnaar gekeken wordt. Zo zijn er anno 2012 nog steeds studenten met een functiebeperking die belemmeringen ondervinden die verholpen zouden kunnen worden ('nee'), terwijl er aan de andere kant veel voorzieningen worden aangeboden waarvan studenten met een functiebeperking volop gebruik maken en waarover zij overwegend erg tevreden zijn ('ja').

De volgende vragen zijn in het onderzoek aan de orde gekomen:

1. Hoe ontwikkelt zich het aandeel studenten met een functiebeperking sinds 2010?
2. Wat is de aard van de functiebeperking van deze studenten?
3. Welke functiebeperkingen belemmeren studenten het meest bij hun studie?
4. Wat bieden de instellingen in het hoger onderwijs aan ondersteuning voor studenten met een functiebeperking die hieraan behoefte hebben?
5. Hoe ontwikkelen het aanbod en het gebruik van voorzieningen zich?
6. Hoe ontwikkelt de tevredenheid van studenten over de aangeboden voorzieningen zich?
7. Hoe ontwikkelt zich de studievoortgang en de studieuitval van studenten met een functiebeperking in vergelijking met studenten zonder functiebeperking als rekening wordt gehouden met de tijd die studenten besteden aan hun studie?
8. In hoeverre is er een relatie tussen studievoortgang en studieuitval enerzijds en het gebruik van voorzieningen anderzijds?

---

1 S. Severiens et al. *Studeren met en functiebeperking*. Ministerie van OCW, 2009. Poels-Ribberink et al. *Maken ze meer mogelijk. Studeren met een functiebeperking 2010 vervolgmeting*. Ministerie van OCW, 2011.

9. Welk aandeel van de studenten van eindexamencohort 2007 is afgestudeerd c.q. gestopt met studeren en zijn er verschillen tussen studenten met en zonder functiebeperking?
10. Verschilt de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in het vijfde jaar van hun studie van de studievoortgang van studenten zonder functiebeperking?
11. Hoe gaat het met studenten met en zonder functiebeperking vijf jaar na de start van hun studie?

In 2012 hebben drie op de tien studenten in het hoger onderwijs een functiebeperking. Twee van deze drie worden hierdoor niet belemmerd in de voortgang van hun studie. Een van deze drie echter wel en dit ondanks de aanwezigheid van vele voorzieningen. Dit betekent dat in 2012 één op de tien studenten in het hoger onderwijs bij zijn of haar studie wordt belemmerd door een functiebeperking. In het hbo is de situatie daarbij ongunstiger dan in het wo.

Los van het feit of studenten worden belemmerd door hun functiebeperking, komt dyslexie het vaakst voor, gevolgd door (in volgorde van voorkomen), chronische vermoeidheid, migraine, beperking in concentratie, long en ademhalingsprobleem, huidaandoening en een psychisch probleem of aandoening.

Drie procent van alle studenten in het hoger onderwijs ervaart een belemmering ten gevolge van ADHD; twee procent ervaart een belemmering als gevolg van dyslexie. Daarna komen vermoeidheidsklachten, rolstoelgebondenheid en psychische problematiek als de voornaamste factoren naar voren waardoor studenten met een functiebeperking belemmerd worden tijdens hun studie.

De laatste jaren hebben zich hierin geen veranderingen voorgedaan. Voor wat betreft die stabiliteit wijkt onze studie af van de rapportage van het CHOI (2012), die op basis van andere definities in de Nationale Studenten Enquête wel een lichte toename van het aantal studenten met een functiebeperking waarneemt².

Vaak slagen hogescholen en universiteiten er in om door een breed aanbod van zowel collectieve als op maat gesneden individuele voorzieningen studenten met een functiebeperking onbelemmerd te laten studeren. Deze voorzieningen laten zich rubriceren in de vierdeling aanpassingen in het onderwijs, begeleiding, materiële voorzieningen en voorzieningen bij examens. Er is uiteraard geen sprake van een vaste verzameling voorzieningen, omdat er voortdurend nieuwe producten of diensten worden aangeboden en ook de ontsluiting van informatie voor studenten met een functiebeperking continu verbetert. Een goede informatievoorziening is ook noodzakelijk omdat eveneens uit deze studie blijkt dat nog niet alle studenten zich goed oriënteren op het aanbod aan voorzieningen van universiteiten en hogescholen.

---

2 F. Steenkamp, *Gebruikerstoets Studeren met een handicap. De oordelen van studenten met een functiebeperking over hun studie en instelling*. CHOI, 2012. Handicap en Studie.

De behoefte aan voorzieningen bij studenten met een functiebeperking is na 2008 stabiel of licht stijgend; dat varieert met het type voorziening. In het hbo is de behoefte in het algemeen wat groter dan in het wo. Ook het aanbod van voorzieningen is stabiel gebleven of licht gestegen in de periode 2008-2012. De gedachte dat er voor iedere student die een voorziening zegt nodig te hebben ook een of meer door de hogeschool of universiteit wordt aangeboden is niet juist.

Bijna driekwart van de studenten die de examenvoorziening nodig heeft, beschikt erover. Bij de drie andere typen voorzieningen schommelt dit aandeel tussen de 35 en 45 procent. Daarbij kan het dus voorkomen dat de instelling de voorziening wel aanbiedt, maar de student daar geen weet van heeft, bijvoorbeeld omdat hij of zij zich onvoldoende heeft georiënteerd.

Studenten met een functiebeperking zijn anno 2012 gemiddeld genomen iets meer tevreden over de door hen gebruikte voorzieningen dan in eerdere jaren³. Hetzelfde resultaat vond CHOI (2012)⁴. De voorzieningen die de instellingen in het hoger onderwijs aanbieden zijn uiteraard bedoeld om de studievoortgang van studenten met een functiebeperking te faciliteren. Daarbij valt uiteraard nooit vast te stellen hoe de studievoortgang van studenten met een functiebeperking er zou hebben uitgezien als er geen voorzieningen zouden zijn aangeboden. Het is dan ook ondoenlijk om de harde effecten van voorzieningen op de studieprestaties te onderzoeken.

We kunnen op grond van dit onderzoek wel vaststellen dat studenten met een functiebeperking lagere tentamencijfers halen, vaker achterliggen op het voor hun opleiding geldende studieschema en vaker het hoger onderwijs zonder diploma verlaten. Wij schatten dat de uitval zonder diploma onder studenten met een functiebeperking ongeveer twee zo groot is als onder studenten zonder functiebeperking. Met name studenten met autisme, ADHD, een psychische beperking en een functionele beperking hebben een grotere kans op uitval. Dit geldt echter niet voor studenten met een chronische ziekte en dyslexie; zij vormen een uitzondering en vallen niet vaker uit dan andere studenten.

Studenten met een functiebeperking zijn in 2012 somberder (ten opzichte van 2010) geworden over hun kans op studiesucces, wanneer hen wordt gevraagd om zichzelf te vergelijken met studenten zonder functiebeperking. Een ander onderscheid valt eveneens op en is evenmin in het voordeel van de studenten met een functiebeperking: wanneer zij zonder diploma het hoger onderwijs verlaten heeft één op de vijf personen geen enkele maatschappelijke bezigheid. Bij studenten zonder functiebeperking komt zo iets in het geheel niet voor. Deze onderzoeksbevinding kan een extra stimulans zijn voor zowel instellingen als studenten met een functiebeperking om alles op alles te zetten het diploma wél te behalen.

---

3 Er zijn wel enkele uitzonderingen op deze toename van de tevredenheid en in die gevallen betreffen deze overwegend de periode 2008-2010 en niet 2010-2012.

4 Idem.

De verschillen in studievoortgang en gemiddelde tentamencijfers tussen studenten met en zonder beperking zijn in de afgelopen jaren stabiel gebleven. Aan universiteiten liggen de studenten met een beperking in het vijfde jaar na de start van hun studie gemiddeld twintig studiepunten (ECTS) achter op studenten zonder beperking; in het hbo is de achterstand slechts zes ECTS. Een studiejaar staat in het hoger onderwijs voor zestig studiepunten, zodat we kunnen stellen dat de studenten met een beperking in het wo gemiddeld een derde jaar achter liggen. Het is uiteraard volledig afhankelijk van de norm die men zich stelt of dit verschil van vier studiem maanden als problematisch wordt beschouwd.

Gezien het feit dat een substantiële groep (10% van alle studenten) anno 2012 in de studievoortgang wordt belemmerd door zijn of haar functiebeperking constateren we echter wel dat voor een fors aantal studenten de nominale studieduur niet realistisch lijkt. En dit ondanks het brede aanbod aan voorzieningen dat universiteiten en hogescholen in de afgelopen tien jaar hebben gerealiseerd om het studeren met een functiebeperking beter te faciliteren. We kunnen echter ook stellen dat het niet zo verwonderlijk is dat voorzieningen de belemmering van functiebeperkingen niet volledig kunnen compenseren. De instellingen in het hoger onderwijs kunnen nu eenmaal niet alle oorzaken van een achterblijvende studievoortgang volledig wegnemen.

Een voor de universiteiten en hogescholen positief resultaat is dat er duidelijke aanwijzingen zijn gevonden dat voorzieningen er toe bijdragen dat studenten met een functiebeperking binnen het onderwijs blijven en uiteindelijk een diploma behalen. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de resultaten van studenten met dyslexie. Deze studenten maken veel gebruik van voorzieningen. Verder is er een aanwijzing dat voorzieningen ook studenten met een functionele beperking, ADHD en autisme helpen om binnen het onderwijs te blijven.

Zij besteden meer tijd aan hun studie dan andere studenten, en besteden minder tijd aan betaald werk. Dyslexie geeft echter geen verhoogde kans op studieuitval, waarschijnlijk omdat de voorzieningen deze studenten in staat stellen om de studie te volbrengen, zij het met meer inzet en moeite dan andere studenten. Het is dus goed mogelijk dat de voorzieningen voor dyslectische studenten de optimale situatie creëren. Het voorkomen van hun studieuitval is uiteraard winst voor deze studenten zelf, maar ook voor de instellingen en de maatschappij als geheel.

Eén 'overall' conclusie uit dit meerjarige onderzoek is lastig te formuleren of het moet deze zijn: de variatie aan voorzieningen die universiteiten en hogescholen inmiddels bieden aan studenten met een functiebeperking is groot. Grote aantallen studenten in het Nederlands hoger onderwijs worden daar erg mee geholpen en zij waarderen deze dienstverlening gemiddeld genomen met een hoog cijfer. De grote variatie aan voorzieningen is gezien de grote variatie aan de functiebeperkingen noodzakelijk om er voor te zorgen dat het aantal studenten dat belemmerd wordt niet stijgt en bij voorkeur daalt. Uit dit onderzoek blijkt tevens dat veel studenten met een functiebeperking de voorzieningen van hun universiteit of hogeschool niet gebruiken, maar het toch van veel belang vinden dat deze er zijn. De reden hiervan kan zijn dat zij een eventueel toekomstig gebruik niet willen uitsluiten.

1 Achtergrond, vraagstelling en opzet

1.1 Achtergrond

Voor u ligt het eindrapport over studeren met een functiebeperking. Het onderzoek is gestart in 2008 met een eerste meting onder eindexamencohort 2007. Deze gegevens zijn verzameld door RISBO/SEOR. De studenten zijn destijds benaderd via de administraties van DUO (Dienst Uitvoering Onderwijs) en rechtstreeks via hogescholen en universiteiten. Over deze eerste meting is gerapporteerd in 2009⁵.

In 2010 is een tweede meting verricht bij dit eindexamencohort 2007. Omdat de data die in de eerste meting via instellingen zijn verkregen qua betrouwbaarheid en representativiteit niet helemaal conform alle eisen waren, is het cohort 2007 voor de meting in 2010 aangevuld met een meting onder een groep studenten uit een studentenpanel (deze studenten hadden dus hun eerste bevraging in 2010).

In het onderzoek van 2010 is daarnaast een nieuw eindexamencohort benaderd (cohort 2009). Dit eindexamencohort is benaderd via DUO, via een studentenpanel en via de Startmonitor van ResearchNed. De resultaten van deze meting zijn beschreven in een tussenrapportage die is verschenen in september 2011⁶. In deze tussenrapportage stonden vragen centraal die te maken hadden met het aandeel studenten met een functiebeperking, het gebruik van voorzieningen, hun tevredenheid daarover en de ontwikkeling daarin ten opzichte van twee jaar eerder. Ook werd ingegaan op de studievoortgang, studiesucces en studieuitval van studenten met een functiebeperking.

Het voorliggende eindrapport doet verslag van de laatste meting in 2012. In deze laatste rapportage is gekozen voor een trendanalyse en een longitudinale analyse. Vandaar dat er een selectie is gemaakt van de gegevens uit de inmiddels rijke dataset. Er is gekozen om alleen die cohorten mee te nemen waarvan twee metingen beschikbaar zijn: een meting in het eerste studiejaar en een meting in het derde studiejaar. We kunnen hiermee niet alleen voor afzonderlijke studenten vaststellen in hoeverre er verbeteringen hebben plaatsgevonden; ook is het mogelijk vast te stellen of zich sinds 2007 veranderingen hebben voorgedaan (vergelijking van cohorten).

In dit eindrapport staat dan ook de vraag centraal in hoeverre zich ontwikkelingen in de tijd hebben voorgedaan, zowel in het aanbod en het gebruik van en de tevredenheid over voorzieningen alsook in de relatie tussen het gebruik van voorzieningen en het studiesucces of de studieuitval van studenten.

---

5 Severiens, S., Rezai, S., Wolff, R., de Koning, J., Gravesteijn, J., Tanis, O. & Beretty, T. (2009). Studeren met een functiebeperking. Resultaten van een onderzoek onder eerstejaarsstudenten. Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 134. Den Haag: Ministerie van OCW.

6 Poels-Ribberink, H., Sombekke, E., Duisings-van Oijen, K., Winkels, J. & Broek, A. van den (2011). Maken ze meer mogelijk? Studeren met een functiebeperking 2010. Vervolgmeting. Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 139. Den Haag: Ministerie van OCW.

Verder wordt op basis van diverse bronnen verslag gedaan van het aantal studenten met een functiebeperking en gaan we in op de situatie van studenten uit cohort 2007 na vijf jaar.

1.2 Vraagstelling

In dit onderzoek is een vierdeling van vragen gemaakt. In het rapport dat in 2011 verscheen, is melding gemaakt van het gevolg van uiteenlopende vraagstellingen in diverse onderzoeken bij het vaststellen van het aandeel studenten met een functiebeperking. Inmiddels zijn in verschillende onderzoeken vraagstellingen veel beter op elkaar afgestemd. Het eerste deel van het onderzoek heeft betrekking op een schatting van het aantal studenten met een functiebeperking en de aard van de functiebeperking op basis van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs en op basis van de Startmonitor Hoger Onderwijs. Het oordeel over algemene voorzieningen is gebaseerd op de Nationale Studenten enquête 2010, 2011 en 2012.

In hoofdstuk 2 beschrijven we de resultaten. Deze resultaten zijn niet gebaseerd op het onderhavige onderzoek onder studenten met een functiebeperking vanwege een oververtegenwoordiging van studenten met een functiebeperking (die inherent is aan de opzet van het onderzoek). De onderzoeksvragen waarmee we tot doel hebben het betrouwbaar schatten van het aantal studenten met een functiebeperking luiden als volgt:

1. Hoe ontwikkelt zich het aandeel studenten met een functiebeperking sinds 2010 (§ 2.2)?
2. Wat is de aard van de functiebeperking van deze studenten (§ 2.3.2)?
3. Welke functiebeperkingen belemmeren studenten het meest bij hun studie (§ 2.4)?

In het tweede deel van deze eindrapportage staat centraal welke relatie er is tussen voorzieningen en studievoortgang van studenten. In dit kader gaat we allereerst in op de noodzaak en het aanbod van voorzieningen en de mate waarin voorzieningen worden gebruikt door studenten. Daarnaast besteden we aandacht aan de tevredenheid van studenten over deze voorzieningen. De resultaten worden beschreven in hoofdstuk 3. De volgende vragen zijn leidend:

4. Wat bieden de instellingen in het hoger onderwijs aan ondersteuning voor studenten met een functiebeperking (§ 3.3)?
5. Hoe ontwikkelen het aanbod en het gebruik van voorzieningen zich (§ 3.3 en § 3.4)?
6. Hoe ontwikkelt de tevredenheid van studenten over de aangeboden voorzieningen zich (§ 3.5)?

In het derde deel wordt in een overkoepelende analyse aandacht besteed aan het statistisch onderbouwen van de relatie tussen voorzieningen en de studievoortgang van studenten. Allereerst besteden we aandacht aan de ontwikkeling van de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in vergelijking met studenten zonder functiebeperking. Vervolgens gaan we na in hoeverre voorzieningen hebben bijgedragen aan het studiesucces van studenten. In hoofdstuk 4 wordt verslag gedaan van de resultaten. De centrale vragen hierbij zijn:

7. Hoe ontwikkelt zich de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in vergelijking met studenten zonder functiebeperking als rekening wordt gehouden met de tijd die studenten besteden aan hun studie (§ 4.2 en § 4.4)?
8. In hoeverre is er een relatie tussen studievoortgang en studieuitval enerzijds en het gebruik van voorzieningen anderzijds (§ 4.5)?

Het laatste deel van dit rapport (hoofdstuk 5) gaat in op de situatie van studenten in het vijfde jaar van hun studie. Hiervoor is een selectie gemaakt van studenten van cohort 2007 die hebben deelgenomen aan de meting in 2012. We gaan na hoeveel studenten zijn afgestudeerd of uitgevallen en of er verschillen zijn tussen studenten met en zonder functiebeperking. Hierbij wordt kort aandacht besteed aan de redenen van uitval. We vergelijken de uitkomsten met landelijke gegevens over uitval en rendementen. Van de studerende gaan we na of er verschil is in studievoortgang tussen studenten met en zonder functiebeperking. Tot slot doen we verslag van de reacties van studenten op de vraag: 'Hoe gaat het nu met je?'.

De volgende vragen staan centraal:

9. Welk aandeel van de studenten van cohort 2007 is afgestudeerd c.q. gestopt met studeren en zijn er verschillen tussen studenten met en zonder functiebeperking (§ 5.3)?
10. Verschilt de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in het vijfde jaar van hun studie van de studievoortgang van studenten zonder functiebeperking (§ 5.4)?
11. Hoe gaat het met studenten vijf jaar na de start van hun studie (§ 5.6)?

1.3 Vergelijkingen: metingen en cohorten

De onderzoeksvragen worden beantwoord door vergelijkingen te maken tussen metingen, binnen de twee cohorten. Hiervoor zijn selecties gemaakt van studenten die aan beide metingen hebben deelgenomen (cohort 2007, meting 2008 en 2010 en cohort 2009, meting 2010 en 2012). Tabel 1 toont schematisch de groepen waarvan de onderzoeksgegevens zijn geanalyseerd.

Tabel 1: Onderzoekopzet: metingen voor de diplomacohorten 2007 en 2009

Diplomacohort	Meting 2008	Meting 2010	Meting 2012
Diplomacohort 2007	T1	T2	T3
Diplomacohort 2007 (extra records)*		T1*	T2*
Diplomacohort 2009		T1	T2

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking i.o.v. OCW. * In 2007 is een extra groep van cohort 2007 benaderd uit een studentenpanel om voor de analyses van de tweede meting voldoende gegevens over studenten met een functiebeperking te genereren. Deze groep is ook benaderd in 2012.

Alleen de gegevens van studenten die in beide jaren studierend waren in het hoger onderwijs en de vragenlijsten volledig hebben ingevuld, zijn meegenomen. In hoofdstuk 0 gaan we nader in op het aantal respondenten dat in beide metingen is meegenomen en gaan we na of deze groepen verschillen van de records die zijn vervallen.

1.4 Veldwerk en respons

Het onderzoek 'Studeren met een functiebeperking' volgt twee diplomacohorten voortgezet onderwijs (havo, vwo en mbo-4) in hun doorstroom naar een vervolgstudie of naar werk. Het gaat om het diplomacohort 2007 en het diplomacohort 2009. De studenten uit diplomacohort 2007 werden op drie momenten ondervraagd: in het eerste jaar na het behalen van hun eindexamen (2008), twee jaar later voor een vervolgenquête (2010) en nog eens twee jaar later (2012). Studenten die in de eerste meting hebben aangegeven dat zij mee wilden doen met vervolgonderzoek, zijn uitgenodigd om ook aan de meting in 2010 en 2012 mee te doen. De eerste meting voor het diplomacohort 2009 heeft plaatsgevonden in 2010 en de tweede meting in 2012 (zie ook tabel 1 op pagina 11). De respondenten in de eerste meting (2008) zijn aangeschreven met een brief via DUO en benaderd via de hogescholen en universiteiten. Het bestand bevatte zowel doorstromers naar het hoger onderwijs als ook geslaagden die niet zijn doorgestroomd naar andere vormen van onderwijs of niet verder zijn gaan studeren. Van alle benaderde geslaagden of eerstejaars zijn 9.772 respondenten geselecteerd als eerstejaars hoger onderwijs. In de eerste meting is aan de studenten gevraagd of zij bereid waren deel te nemen aan een vervolgmeting. Deze studenten hebben hun e-mailadres ingevuld. Hiervan is een panel gemaakt dat is gebruikt voor het veldwerk in 2008 en 2012.

De respondenten voor de meting in 2010 (zowel T1 en T2) zijn op basis van vier bronnen geselecteerd en vervolgens uitgenodigd om aan het onderzoek mee te doen. Voor het 'diplomacohort 2009' zijn ruim 25.000 geslaagde eindexamenkandidaten havo, vwo en mbo-4 aangeschreven via DUO. Deze groep is aangevuld met eerstejaarsstudenten met een functiebeperking uit het onderzoek Startmonitor en betreft studenten die in 2009 zijn gaan studeren. Deze Startmonitor volgt eerstejaarsstudenten gedurende het eerste jaar van hun studie om de oorzaken van studieuitval in kaart te brengen. Daarnaast is een tweede meting verricht bij cohort 2007 dat heeft geparticipeerd in 2008. Voor dit 'diplomacohort 2007' zijn in 2010 bijna 7.000 respondenten uit de eerste meting in 2008 opnieuw aangeschreven. Deze respondenten hebben hiervoor in de eerste meting toestemming gegeven. De ruim 3.000 studenten die de tweede vragenlijst ook hebben ingevuld vormen het panel. Het aantal studenten met een functiebeperking in deze groep was beperkt. Bovendien was deze groep niet representatief omdat in de eerste meting de condities waaronder de studenten zijn benaderd door de instellingen ongelijk waren. Deze steekproef is aangevuld met studenten uit een vierde bron, een studentenpanel van ResearchNed⁷. Het betreft studenten die in 2007 met hun studie zijn gestart. De gegevens zijn met name gebruikt voor de cross-sectionele analyses in 2010. Alle respondentengroepen van het vervolgonderzoek bestaan zowel uit studenten met een functiebeperking als uit studenten zonder functiebeperking, met uitzondering van de groep respondenten die via de Startmonitor is uitgenodigd. Deze groep bestaat volledig uit studenten met een functiebeperking. De totale respons in 2010 was 32 procent.

---

7 Dit studentenpanel verzamelt online gegevens, ervaringen en meningen van studenten en vormt een landelijke representatieve afspiegeling van de studentenpopulatie.

In de meting van 2012 zijn de studenten uitgenodigd die deel hebben genomen aan de meting van 2010 en die daarbij hebben aangegeven ook aan de vervolgmeting mee te willen doen. Daarnaast zijn de studenten uitgenodigd die in 2008 hebben aangegeven dat zij benaderd wilden worden voor vervolgonderzoek, maar in 2010 niet gerespondeerd hebben. In totaal zijn in 2012 12.764 studenten uitgenodigd en hebben 4.560 studenten gerespondeerd (zie tabel 2). Hiermee is in 2012 een responspercentage van 35 procent behaald.

In 2012 zijn alle studenten die in 2010 hebben geparticipeerd opnieuw benaderd voor de laatste meting. Deze groep is aangevuld met studenten die wel hebben deelgenomen in 2008, hun e-mailadres hebben achtergelaten, zijn uitgenodigd in 2010, maar niet hebben deelgenomen in 2010. Deze groep is benaderd omdat in 2012 was voorzien in het in kaart brengen van de situatie van de vijfdejaars. Het betrof hier 3.592 studenten.

Tabel 2 toont het aantal aangeschreven studenten per bron en per meting. Het totale aantal via instellingen benaderde studenten is inclusief degenen die geen 'echte' eerstejaars zijn (directe doorstromers). Op basis hiervan kan geen reëel responspercentage berekend worden. Laten we deze groep buiten beschouwing, dan komt de respons van alle metingen tezamen op meer dan 40 procent (zie bijlage, pagina 66). Tabel 2 geeft de exacte cijfers van het aantal respondenten, uitgesplitst naar studiestatus, functiebeperking en bronbestanden.

Tabel 2: Responspercentages per bronbestand in 2012

Eindexamencohort	Bron adresgegevens	Methode	Bruto	Niet bereikt	Respons	%
<i>Meting: 2008</i>						
Diplomacohort 2007	Instellingen	Rechtstreeks	110.025*		5.597	5
Diplomacohort 2007	DUO (doorstromers)	Brief	10.000		4.175	42
Totaal			120.025		9.772	9
<i>Meting: 2010</i>						
Diplomacohort 2009	DUO	Brief	25.020	14	5.961	24
Diplomacohort 2009	Startmonitor	E-mail	2.213	26	1.168	52
Diplomacohort 2007	Panel meting 2008	E-mail	6.966	218	3.397	46
Diplomacohort 2007	Studentenpanel	E-mail	1.827	0	1.282	70
Totaal			36.026	258	11.808	32
<i>Meting: 2012</i>						
Diplomacohort 2009	DUO	E-mail	4.522	10	1.586	35
Diplomacohort 2009	Startmonitor	E-mail	884	3	439	49
Diplomacohort 2007	Panel meting 2008	E-mail	6.306	17	1.969	31
	▪ <i>Waarvan deelname in 2010</i>	E-mail	2.714			
	▪ <i>Waarvan geen deelname in 2010</i>	E-mail	3.592			
Diplomacohort 2007	Studentenpanel	E-mail	1.052	2	566	54
Totaal			12.764	32	4.560	35

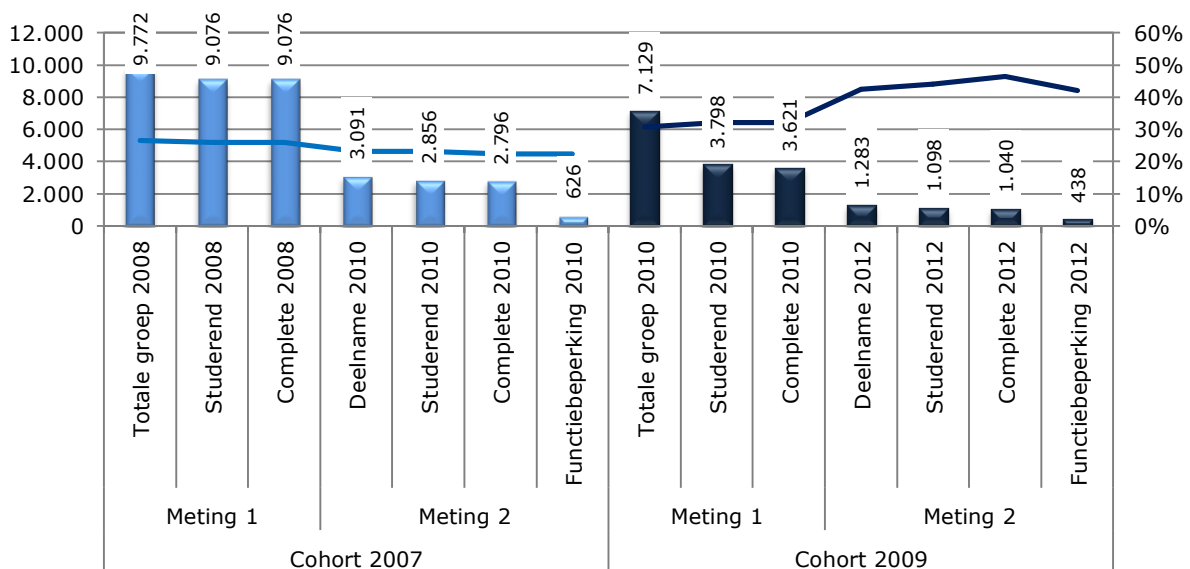
Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking i.o.v. OCW. * Dit zijn alle studenten die via de instellingen zijn benaderd, zowel directe doorstromers als switchers. In de definitieve bestanden (n=9.772) zijn alleen de directe doorstromers meegenomen).

1.5 Databestanden

Om een zuiver bestand te maken zijn strenge selecties gemaakt van records uit het totale bestand die gebruikt zijn voor deze analyses. De criteria zijn als volgt:

1. studenten uit cohort 2007 die ook geparticipeerd hebben in 2010 (en in dit jaar de vragenlijst compleet hebben doorlopen) en in beide jaren studeerden zijn meegenomen in de multivariate analyses;
2. studenten uit cohort 2009 die ook geparticipeerd hebben in 2012 (en in beide jaren de vragenlijst compleet hebben doorlopen) en in beide jaren studeerden zijn meegenomen in de multivariate analyses;
3. de extra meting die gedaan is in 2009 om voor de analyses in 2011 de records van cohort 2007 op te hogen, zijn achterwege gelaten;
4. uit cohort 2007 is de meting van 2012 niet gebruikt voor de multivariate analyses;
5. voor de analyse van de situatie van de studenten na vijf jaar is gebruikgemaakt van alle studenten uit cohort 2007 die hebben meegedaan aan de meting in 2012 (dus inclusief de extra records van cohort 2007 uit 2010 en ook degenen van cohort 2007 die alleen in 2008 en in 2012 geparticipeerd hebben).

Er zijn twee databestanden gemaakt: een 'zuiver' databestand met alle records die aan bovenstaande eis 1 en 2 voldoen en een databestand voor de analyses van de situatie na vijf jaar. Figuur 1 laat het resultaat zien van deze selecties voor wat betreft het 'zuiver' bestand. Omdat er in diverse fases van het onderzoek een oversampling van studenten met een functiebeperking is geweest, kunnen we de aantallen studenten met een functiebeperking niet gebruiken voor het schetsen van een landelijk beeld van het percentage studenten met een functiebeperking. Daarom zullen in hoofdstuk 2 deze percentages worden berekend op basis van representatieve databestanden van andere onderzoeken (Studentenmonitor Hoger Onderwijs en de Nationale Studentenenquête). Voor cohort 2007 resteren 2.796 studenten met twee metingen; voor cohort 2009 zijn dat 1.040 studenten. Op deze gegevens zijn de resultaten in hoofdstuk 3 en 4 gebaseerd.

Figuur 1: Verloop van aantallen vanaf basisrespons tot uiteindelijke analyses

Het totale percentage van cohort 2007 (alleen studerende(n)) dat is opgenomen bedraagt 31 procent (2.796 van de 9.076 studerende(n)); van cohort 2009 (alleen studerende(n)) is dit 27 procent (1.040 van de 3.798 studerende(n)). De overige gegevens uit het totaalbestand zijn de studenten die zijn uitgevallen (2008) of niet zijn gaan studeren c.q. zijn uitgevallen (2010)⁸. In cohort 2009 is dit percentage lager omdat in zowel 2010 als in 2012 een extra cleaningsregel is toepast: studenten moeten de vragenlijst compleet doorlopen hebben. Voor de meting van 2008 waren deze metadata niet voorhanden. In het cohort 2007 dat is opgenomen in het 'zuiver' bestand heeft 21 procent van de studenten een functiebeperking (gebaseerd op de informatie over een functiebeperking uit 2008). Dat is (significant) minder dan het percentage studenten met een functiebeperking in de groep die buiten beschouwing is gelaten. In het cohort 2009 dat is opgenomen is het percentage studenten met een functiebeperking met 31 procent gelijk aan het percentage studenten met een functiebeperking uit de groep die is afgevallen (gebaseerd op de informatie over een functiebeperking uit 2010). De uiteindelijke selectie is representatief voor de totale onderzoeksgroep voor wat betreft geslacht, of de ouders van de student zelf hoger onderwijs hebben gevolgd, de woonsituatie van de student en leeftijd. De selectie wijkt licht af voor wat betreft soort hoger onderwijs; studenten die wetenschappelijk onderwijs volgen, zijn licht oververtegenwoordigd; hbo-studenten zijn licht ondervertegenwoordigd.

Voor de analyses die betrekking hebben op de situatie na vijf jaar zijn we uitgegaan van de groep van 8.272 studenten uit cohort 2007 die één of meer keer hebben geparticipeerd in het onderzoek. Uit deze groep is een selectie gemaakt van studenten waarvan de status in 2012 bekend was alsook (indien studerend) bekend was of zij in het hbo of wo studeren (totaal resteerden 2.352 studenten). Van deze groep hebben 748 studenten een functiebeperking (31%).

1.6 Opzet van de rapportage

Zoals eerder vermeld gaan we in deze rapportage in op vier onderdelen. Het eerste onderdeel heeft betrekking op een schatting van het aantal studenten met een functiebeperking. Dit doen we op basis van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs, gevalideerd met gegevens uit de Nationale Studentenenquête. De resultaten worden beschreven in hoofdstuk 2.

De behoefte aan, het aanbod en het gebruik van en de tevredenheid over voorzieningen staat centraal in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 wordt de relatie tussen de voorzieningen en de studievoortgang nader belicht.

Hoofdstuk 5 beschrijft de situatie van de studenten na vijf jaar. Er wordt gekeken naar het percentage uitval en afstudeerders. Ook besteden we in dit hoofdstuk aandacht aan de studievoortgang van studerende studenten met en zonder functiebeperking na vijf jaar studie.

De bijlage bevat uitgebreide tabellen (A), een overzicht van alle figuren en tabellen in dit rapport (B), de vragenlijst van 2012 (C) en de namen van de leden van de begeleidingscommissie (D).

---

⁸ In 2008 zijn de studenten uit het vo-cohort 2007 die niet zijn gaan studeren in een eerder stadium verwijderd uit het bestand; in 2010 zitten deze studenten nog wel in het bestand.

2 Het aantal studenten met een functiebeperking

2.1 Inleiding en vraagstelling

2.1.1 Bevindingen uit vorige metingen

Op basis van gegevens uit 2008 en 2009 concludeerden we in de rapportage van 2011⁹ dat tussen 12,1 procent en 19,3 procent van de studentenpopulatie kampt met een functiebeperking. De conclusie was dat tussen 50 en 70 procent van de studenten met een functiebeperking hierdoor daadwerkelijk tijdens hun studie belemmerd wordt. Dit zou betekenen dat de schatting van het percentage studenten dat belemmerd wordt als gevolg van een functiebeperking uiteenloopt van 6,6 à 8,5 procent (minimaal) en 10,4 à 13,5 procent (maximaal). Dyslexie kwam, zo bleek uit deze gegevens, het vaakst voor (tussen 4,7% en 5,6% van de studentenpopulatie), gevolgd door ADHD (tussen 3% en 4,8% van de studentenpopulatie). Deze schatting komt heel goed overeen met schattingen uit andere bronnen¹⁰ waarin het voorkomen van dyslexie in de Nederlandse bevolking op vier procent geschat wordt; een zelfde percentage rapporteert men over het voorkomen van ADHD onder volwassenen van twintig jaar en ouder (5% onder de jongeren t/m 19 jaar). Op de derde plaats stonden psychische ziekten (tussen 2,7 en 4% van de studentenpopulatie) en rolstoelgebondenheid

Het advies dat in 2011 naar aanleiding van onze analyses is gegeven, was om de vraagstellingen in diverse onderzoeken beter op elkaar af te stemmen. Door de uiteenlopende vraagstellingen die in verschillende onderzoeken worden gehanteerd, worden groepen 'gemist' of onterecht als 'beperkt' beschouwd. Daarom is geadviseerd om niet te werken met een filtervraag, maar om een groslijst van functiebeperkingen en ziektes voor te leggen aan studenten met de vraag aan te kruisen of men één van de genoemde functiebeperkingen of ziektes heeft. Deze vraag wordt gevolgd door de vraag of men door deze beperkingen tijdens de studie belemmerd wordt. Dit traject is inmiddels doorlopen en de nieuwe vraagstelling is getest in de Studentenmonitor Hoger Onderwijs en opgenomen in de Nationale Studentenenquête (NSE) vanaf 2013¹¹. Ook in deze laatste rapportage besteden we aandacht aan het aantal studenten met een functiebeperking, gebaseerd op deze nieuwe en vergelijkbare bronnen.

Het doel van de analyses in dit hoofdstuk is om op basis van deze nieuwe vraagstelling na te gaan hoeveel studenten een functiebeperking, aandoening of ziekte hebben en welk deel van deze groep hierdoor belemmerd wordt in de studie. Beide bronnen: Studentenmonitor en NSE zijn steeds kritisch vergeleken aan de hand van de kenmerken van studenten.

---

9 Poels-Ribberink, H., Sombekke, E., Duisings-van Oijen, K., Winkels, J. & Broek, A. van den (2011). Maken ze meer mogelijk? Studeren met een functiebeperking 2010. Vervolgmeting. Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 139. Den Haag: Ministerie van OCW.

10 Zie bijvoorbeeld: <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheid-en-ziekte/ziekten-en-aandoeningen/psychische-stoornissen/ADHD/hoe-vaak-komt-ADHD-voor/> en <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2606-wm.htm>. Beide schattingen zijn gebaseerd op steekproeven van de Nederlandse bevolking.

11 In het NSE-traject is besloten wel een filtervraag op te nemen.

Zoals gezegd, is in de NSE geen gebruik gemaakt van een filtervraag. Dat maakt beide instrumenten lastig te vergelijken. In de Studentenmonitor is wel een filtervraag gesteld en vervolgens gevraagd naar de mate van belemmering. De studenten konden een antwoord geven op een vijfpuntschaal (1=helemaal niet; 5=heel veel). Een vergelijking van de uitkomsten van beide onderzoeken heeft doen besluiten dat een score van 4 of 5 op de mate van belemmering goed overeenkomt met de uitkomsten van de NSE. Voor de Studentenmonitor zijn daarom alleen studenten die categorie 4 of 5 hebben aangekruist, aangemerkt als 'belemmerd bij de studie als gevolg van een functiebeperking'. Daarom spreken we in het navolgende onderdeel van 'beperkte' studenten (alleen te analyseren op basis van de Studentenmonitor) en 'belemmerde' studenten (zowel te analyseren op basis van de Studentenmonitor en de NSE).

Dit hoofdstuk doet kort verslag van de aantallen 'beperkte' en 'belemmerde' studenten op basis van de representatieve steekproef van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs in 2011 en 2012. Deze gegevens zijn ter validering vergeleken met de uitkomsten van de oude vraagstelling van de NSE uit 2010, 2011 en 2012. Tabel 3 geeft een overzicht van de vragen die in deze onderzoeken aan de studenten zijn gesteld.

Tabel 3: Vraagstelling over studeren met een functiebeperking uit Studentenmonitor Hoger Onderwijs en Nationale Studentenenquête

Vraagstelling Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2011 en 2012:	
<i>Heb je één of meerdere van onderstaande functiebeperkingen?</i>	<i>Heb je één of meerdere van onderstaande aandoeningen of ziektes?</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nee, geen functiebeperking ▪ Spraak en/of taalproblemen (bijv. stotteren, afasie) ▪ Visuele beperking (blind, slechtziend) ▪ Auditieve beperking (doof, slechthorend) ▪ Motorische beperking (lopen, bewegen, gebruik van armen) ▪ Rolstoelgebonden ▪ Dyslexie ▪ Dyscalculie ▪ Concentratieproblemen ▪ Vermoeidheid / energietekort ▪ Chronische pijnklachten ▪ Anders 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geen aandoening of ziekte ▪ RSI (pijn / tintelingen in armen, nek en rug door veelvuldig computergebruik) ▪ Migraine / ernstige hoofdpijn ▪ Eetstoornis (boulimie, anorexia) ▪ Long- en ademhalingsprobleem (bijv. cara, astma, chronische bronchitis, CF) ▪ Huidaandoening (bijv. eczeem, psoriasis) ▪ Suikerziekte / diabetes ▪ ADHD ▪ Psychisch probleem / aandoening (bijv. psychose, burn-out, angststoornis, dwangneurose) ▪ Autisme of verwante stoornis (bijv. PDD-NOS) ▪ Chronisch vermoeidheidssyndroom (ME) ▪ Artrose, reuma of andere gewrichtsklachten ▪ Spierdystrofie, spasme of andere spierziekte ▪ Andere stoornis aan bewegingsapparaat (bijv. hernia, verlamingsverschijnselen) ▪ Een vorm van kanker ▪ Epilepsie ▪ Andere neurologische aandoening (bijv. MS) ▪ Hart- en vaatziekte (bijv. hartaandoening, hoge bloeddruk, vernauwde vaten) ▪ Ernstige darmstoornis (bijv. ziekte van Crohn, colitis) ▪ Anders

Vraagstelling Nationale Studentenenquête 2010, 2011 en 2012:

Heb je een handicap of functiebeperking die je belemmert bij het studeren, zoals een lichamelijke handicap, een chronische ziekte, dyslexie of een psychische klacht? (ja/nee) → vervolgvraag:

- Bewegingsbeperking (lopen, bukken, arm of handbewegingen)
- Gezichtsbeperking (ook normale bril of lenzen vallen hieronder)
- Dyslexie (moeite met lezen, spellen) of dyscalculie (moeite met rekenen)
- Gehoorstoornis (ook: moeite om een gesprek te volgen)
- Spraakproblemen (stotteren, moeilijk te verstaan)
- Energietekort (chronische vermoeidheid)
- Pijnklachten
- Chronische ziekte (zoals epilepsie, suikerziekte)
- ADHD
- Concentratieproblemen
- Autisme
- Psychische problematiek (zoals depressie en angsten)
- Overig, namelijk

Bron: ResearchNed: Studentenmonitor Hoger Onderwijs en Nationale Studentenenquête: vragenlijsten.

2.1.2 Vraagstelling

Zoals gezegd, komt in dit hoofdstuk de ontwikkeling van het aantal studenten met een functiebeperking aan bod, evenals de vraag naar het percentage studenten per functiebeperking. Aan deze vragen wordt in dit hoofdstuk achtereenvolgens aandacht besteed. De vragen die in dit hoofdstuk beantwoord worden, luiden als volgt:

1. Hoe ontwikkelt zich het aandeel studenten met een functiebeperking tussen 2011 en 2012?
2. Wat is de aard van de functiebeperking van deze studenten?
3. Welke functiebeperkingen belemmeren studenten het meest bij hun studie?
4. Wat is het oordeel van studenten over algemene voorzieningen die worden aangeboden in het hoger onderwijs?

2.2 Studenten met een functiebeperking

In deze paragraaf gaan we nader in op het aantal studenten met een functiebeperking. We maken onderscheid tussen studenten met een functiebeperking en studenten met een functiebeperking die hierdoor belemmerd worden bij hun studie. Tevens gaan we in op de type functiebeperkingen of aandoeningen en de mate waarin studenten hiervan belemmeringen ondervinden bij de studie. Er wordt gebruikgemaakt van de gegevens van de Studentenmonitor en de Nationale Studentenenquête. Deze laatste bron wordt gebruikt als validatie van de gegevens.

2.2.1 Definities en bronnen

In tabel 18 (bijlage A) worden de aantallen studenten weergegeven die zijn opgenomen in de analyses. De Studentenmonitor is een landelijk representatieve steekproef van studenten in het hoger onderwijs. In beide bronnen is een selectie gemaakt van voltijd studenten in het bekostigd onderwijs. Beide steekproeven zijn voldoende robuust.

Zoals eerder aangegeven, is in de NSE gebruikgemaakt van een filtervraag ('Heb je een handicap of functiebeperking die je belemmert bij het studeren, zoals een lichamelijke handicap, een chronische ziekte, dyslexie of een psychische klacht?'). Hierdoor wordt een deel van de groep die wel last heeft van een functiebeperking, maar zich niet als zodanig herkent in de filtervraag, gemist. In de Studentenmonitor van 2011 is aan een groep studenten ook de NSE-vraagstelling voorgelegd. Tabel 5 geeft de relatie aan tussen de antwoorden die de studenten gaven. Als gevraagd wordt naar het hebben van een functiebeperking, ongeacht of deze functiebeperking belemmerend werkt voor de studie dan is er sprake van een inconsistentie van 22 procent van alle records. Hierbij geldt voor alle gevallen dat deze studenten aangeven een functiebeperking te hebben terwijl zij de filtervraag ontkennend hebben beantwoord. Dat is logisch omdat in de filtervraag van de NSE ('Heb je een handicap of functiebeperking die je belemmert bij het studeren, zoals een lichamelijke handicap, een chronische ziekte, dyslexie of een psychische klacht?') deze belemmering expliciet genoemd wordt.

In de vraagstelling van de Studentenmonitor wordt vervolgens per aangekruiste functiebeperking de vervolgvraag gesteld naar de mate van belemmering. Studenten worden alleen als 'belemmerd' beschouwd indien zij op deze vraag expliciet hebben aangegeven dat zij veel of zeer veel belemmeringen hiervan ondervinden. De overige groepen zijn beschouwd als niet of nauwelijks belemmerd. Als deze belemmeringen gerelateerd worden aan de uitkomsten van de belemmeringen op de filtervraag, dan is er sprake van een *inconsistentie van tien procent*.

Het gaat hier voor het grootste deel (totaal 6%) om studenten die door de strenge selectie van al dan niet belemmerd zijn in de Studentenmonitor, buiten de doelgroep geplaatst zijn (en dus een score 1, 2 of 3 hebben op de vraag naar de mate van belemmering). Voor vier procent geldt dat zij in de filtervraag aangeven geen functiebeperking te hebben, maar in de vraagstelling van de Studentenmonitor wel een functiebeperking hebben aangekruist en deze ook als zeer belemmerd hebben aangemerkt. Tabel 5 geeft een overzicht van de functiebeperkingen van studenten die op basis van de NSE-vraagstelling aangeven geen functiebeperking te hebben en die (blijkens de Studentenmonitor) wel een functiebeperking aankruisen.

De 'vergeten' functiebeperkingen hebben met name te maken met energietekort, concentratieproblemen, migraine, psychische problemen en een aantal chronische klachten. Verder worden ook functiebeperkingen als ADHD, dyslexie, dyscalculie en RSI door studenten niet genoemd, hoewel zij daar wel last van hebben en zij daar ook ernstig door belemmerd worden.

Tabel 4: *Inconsistente antwoorden: overzicht van de aard van de functiebeperking van studenten die hun functiebeperking niet als 'beperking' beschouwen bij een filtervraag*

Aard functiebeperking	n	Aard functiebeperking	n
▪ Vermoeidheid/energietekort	287	▪ Chronisch vermoeidheidssyndroom	14
▪ Concentratieproblemen	242	▪ Hart- en vaatziekte	13
▪ Migraine/ernstige hoofdpijn	171	▪ Darmstoornis	11
▪ Psychisch	160	▪ Motorische beperking	10
▪ Chronische pijnklachten	73	▪ Andere aandoening bewegingsapparaat	8
▪ Long- en ademhalingsprobleem	65	▪ Visuele beperking	7
▪ Huidaandoening	63	▪ Auditieve beperking	7
▪ RSI	59	▪ Suikerziekte/diabetes	7
▪ Eetstoornis	32	▪ Epilepsie	6
▪ Dyslexie	28	▪ Autisme	5
▪ Spraak/taalproblemen	27	▪ Kanker	4
▪ Artrose/reuma	24	▪ Andere neurologische aandoening	4
▪ Dyscalculie	22	▪ Spierziekte	3
▪ ADHD	21	▪ Anders	175

Bron: ResearchNed: panelonderzoek waarin beide vraagstellingen (NSE en Studentenmonitor) aan studenten zijn voorgelegd.

Tabel 5 toont het aantal studenten dat een inconsistent en een consistent antwoord geeft op beide vraagstellingen. De gearceerde cellen geven de consistente antwoorden aan. Al met al kunnen we concluderen dat in 90 procent van de gevallen beide manieren van vragen leiden tot gelijksoortige resultaten.

Tabel 5: *Resultaten van percentage studenten met een functiebeperking op basis van enquête met en zonder filtervraag*

		Beperking (zonder filter)		Totaal
		Nee	Ja	
Belemmering (met filter)	Nee	12.382	4.024	16.406
	Ja	88	2.188	2.276
Totaal		12.470	6.212	18.682
Belemmering (met filter)	Nee	66%	22%	16.406
	Ja	0%	12%	2.276

		Belemmering (zonder filter)		Totaal
		Nee	Ja	
Belemmering (met filter)	Nee	15.711	695	16.406
	Ja	1.168	1.108	2.276
Totaal		16.879	1.803	18.682
Belemmering (met filter)	Nee	84%	4%	16.406
	Ja	6%	6%	2.276

Bron: ResearchNed: Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2011. De gearceerde cellen bevatten de consistente resultaten.

2.2.2 Aantal en ontwikkeling

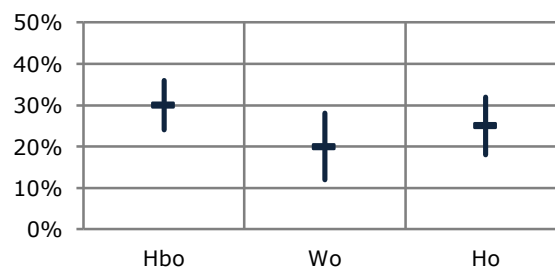
In deze paragraaf gaan we in op de aantallen studenten met een functiebeperking en de ontwikkeling daarvan in Nederland. De resultaten bevatten de gegevens van alle voltijdstudenten in het bekostigd hoger onderwijs van de jaren 2011 en 2012. Ten aanzien van het hebben van een van de genoemde functiebeperkingen, kunnen we concluderen dat een derde van de studenten in het hoger onderwijs aangeeft een functiebeperking te hebben. Het aandeel van ruim 30 procent wordt veroorzaakt door de uitgebreide lijst en is daarmee onvergelijkbaar met resultaten die eerder gevonden zijn. Het gaat in dit onderzoek uiteindelijk om studenten die hiervan belemmeringen ondervinden bij hun studie: dat betreft ongeveer tien procent van de studenten (in figuur 2 zijn de resultaten uitgesplitst naar hbo en wo; in figuur 3 naar jaar). Deze resultaten zijn gevalideerd aan de hand van de Nationale Studentenenquête. Hieruit komen vergelijkbare resultaten naar voren. In onze vorige rapportage (2011) werd een schatting gemaakt die uitkwam tussen 6,6 en 10,4 procent. Op basis hiervan kunnen we concluderen dat een schatting van tien à elf procent realistisch is en vastgesteld is op basis van twee onafhankelijke onderzoeken met verschillende vraagmethoden.

Uitleg

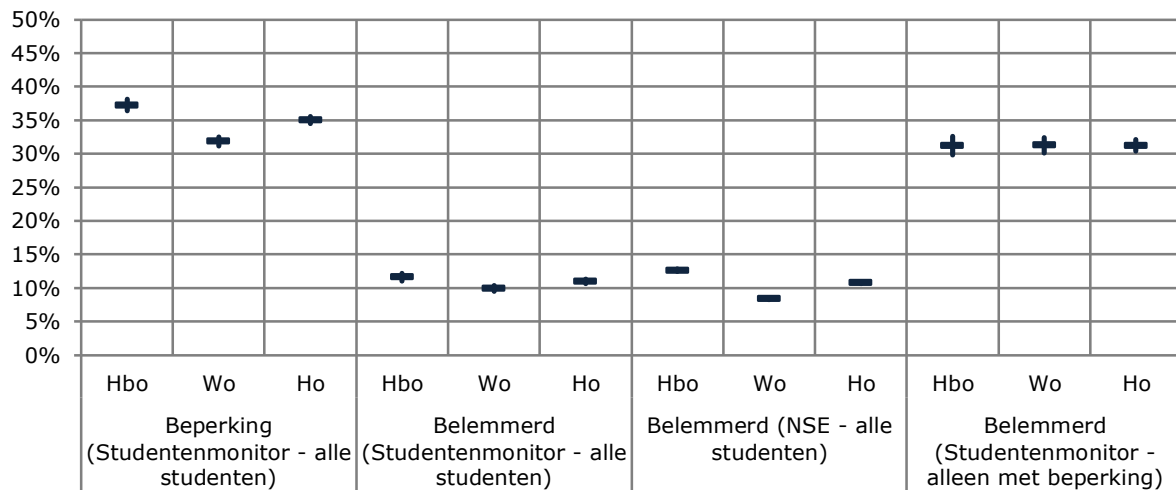
Omdat in een steekproef niet alle studenten worden bevraagd, is het geconstateerde percentage ook nooit precies het percentage dat we in de populatie zullen terugvinden. Het blijft slechts een schatting van dit percentage die gebaseerd is op de bevraging van een deel van de populatie. Het betekent ook dat deze schatting niet precies één percentage is, maar dat het werkelijke percentage in een spreidingsgebied (range) zal liggen. In dit hoofdstuk hebben wij op basis van verschillende bronnen deze spreidingsgebieden geschat. De schattingen zijn gemaakt op basis van de gemiddelde percentages, de standaardafwijkingen en het aantal waarnemingen Dit is gedaan op basis van onderstaande formule:

$$\bar{x} \pm 1,96 \text{ (kritieke z-waarde voor 95\% betrouwbaarheidsinterval) } * \text{std} / \sqrt{n}$$

Steeds zijn grafische weergaven gemaakt van deze schattingen. Onderstaande grafiek geeft een fictief voorbeeld met de gemiddelden (horizontale lijn) en de intervallen of ranges (verticale lijn). Onderstaande fictieve grafiek bevat de ranges voor hbo (de schatting ligt tussen 24% en 36% met een gemiddeld percentage van 30%), wo (de schatting ligt tussen 12% en 20% met een gemiddeld percentage van 28%) en ho (de schatting ligt tussen 18% en 32% met een gemiddeld percentage van 25%). Over het algemeen geldt dat hoe smaller de range, des te betrouwbaarder de schatting van het gemiddelde is. We zien dan ook vaak dat een steekproef met een groot aantal waarnemingen doorgaans betrouwbare schattingen geeft (in dat geval is de verticale streep klein). Uiteraard is het zo dat, indien deze schattingen voor kleinere subgroepen wordt gemaakt (bijv. alleen vrouwen) de schatting iets onbetrouwbaarder wordt. We kunnen stellen dat bij herhaling van het onderzoek in 95 procent van de gevallen we een gemiddelde ergens binnen deze range zullen vinden.

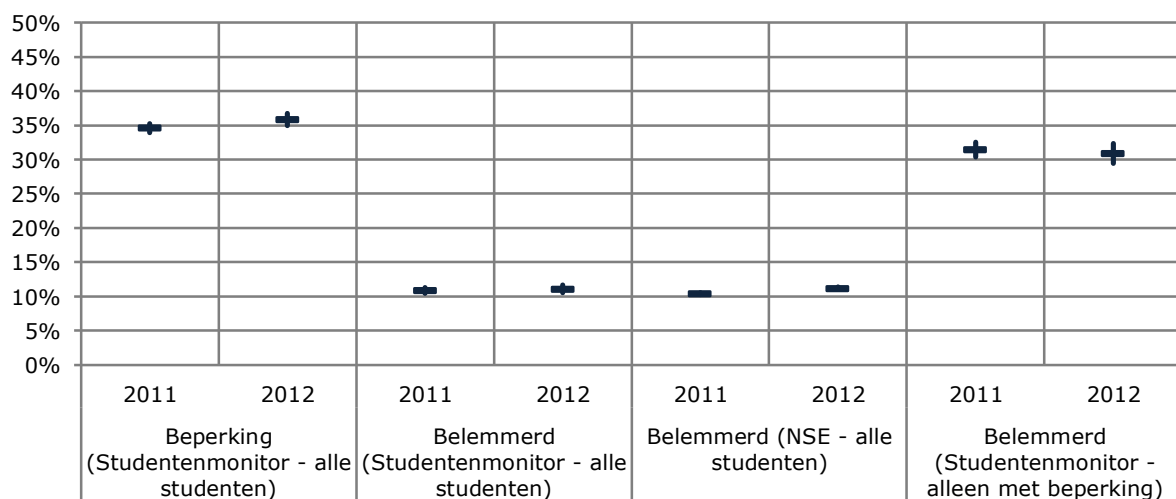

Zowel voor functiebeperkingen en belemmeringen kunnen we concluderen dat deze meer voorkomen in het hbo dan in het wo. Binnen de groep studenten met een functiebeperking is bij 31 procent de functiebeperking ook belemmerd in de studie. Er zijn geen verschillen tussen hbo en wo. Dit komt overeen met eerder gevonden resultaten. In de Studentenmonitor is het aandeel studenten met een belemmering in het hbo lager dan in de NSE en in het wo is iets hoger. Voor het totale hoger onderwijs zijn er geen verschillen tussen beide bevestigingsmethoden; de verschillen tussen het hbo en het wo zijn in de studentenmonitor kleiner dan in de NSE.

Figuur 2: Studenten met een functiebeperking: beperkt en belemmerd t.o.v. van alle studenten en t.o.v. studenten met een functiebeperking, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE) naar soort ho

Er zijn nauwelijks verschillen tussen de jaren (figuur 3). In de NSE is er in het totale hoger onderwijs een lichte stijging van 10,4 procent (2011) naar 11,2 procent (2012). Deze lichte stijgingen zien we zowel in het hbo als in het wo. In de Studentenmonitor zijn de verschillen tussen beide jaren veel kleiner (10,9% vs. 11,1%). Deze kleine stijging is niet significant.

Figuur 3: Studenten met een functiebeperking: beperkt en belemmerd t.o.v. van alle studenten en t.o.v. studenten met een functiebeperking, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE) naar jaar

2.3 Aard van de functiebeperking

In dit hoofdstuk kijken we naar de aantallen studenten met een belemmering en het type functiebeperking. Allereerst beschrijven we de indeling van de functiebeperkingen in hoofdcategorieën. Vervolgens gaan we nader in op de aantallen in de steekproef en de schattingen voor de populatie.

2.3.1 Definities en indeling

Tabel 6 geeft de indeling van de verschillende functiebeperkingen weer in een onderverdeling naar ADHD, autisme, dyslexie, een chronische aandoening of ziekte, een psychische aandoening of ziekte, een functionele beperking en overige (niet nader omschreven) functiebeperkingen. Hierbij is met name de groep met een chronische aandoening of ziekte gebaseerd op een groot aantal uiteenlopende functiebeperkingen. De overeenkomst is dat deze functiebeperkingen doorgaans een chronisch karakter hebben. Met deze indeling moest eveneens rekening gehouden worden met de categorieën van de NSE. Op deze wijze is er een redelijk synchroon beeld ontstaan. Omdat er in de Studentenmonitor meer categorieën zijn, moeten we rekening houden met het feit dat verschillen in percentages ook veroorzaakt kunnen worden door verschillen in initiële categorisering.

Tabel 6: Overzicht van functiebeperking en indeling in type functiebeperking

Type functiebeperking	Studentenmonitor Hoger Onderwijs	Nationale Studentenenquête
ADHD	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ADHD ▪ Beperking in concentratie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ADHD ▪ Concentratieproblemen
Autisme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Autisme/verwante stoornis 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Autisme
Dyslexie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dyscalculie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dyslexie
Chronische aandoening/ziekte	<ul style="list-style-type: none"> ▪ (Langdurige) pijn ▪ Migraine ▪ Long-/ademhalingsprobleem ▪ Huidaandoening ▪ Suikerziekte/diabetes ▪ Chronisch vermoeidheidssyndroom ▪ Chronische vermoeidheid ▪ Artrose/reuma/gewrichtsklachten ▪ Spierdystrofie/spasme/spierziekte ▪ Andere stoornis bewegingsapparaat ▪ Vorm van kanker ▪ Epilepsie ▪ Andere neurologische aandoening ▪ Hart-/vaatziekte ▪ Ernstige darmstoornis 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pijnklachten ▪ Chronische ziekte ▪ Energietekort
Psychische aandoening/ziekte	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Psychisch probleem/aandoening ▪ Eetstoornis 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Psychische problematiek
Functionele beperking	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beperking in zien ▪ Beperking in horen ▪ Beperking in beweging ▪ Chronische vermoeidheid ▪ Beperking in spreken ▪ Rolstoelgebonden ▪ RSI 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gezichtsbeperking ▪ Gehoorstoornis ▪ Bewegingsbeperking ▪ Spraakproblemen
Overige functiebeperking	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Andere aandoening/ziekte ▪ Andere functiebeperking 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Overig

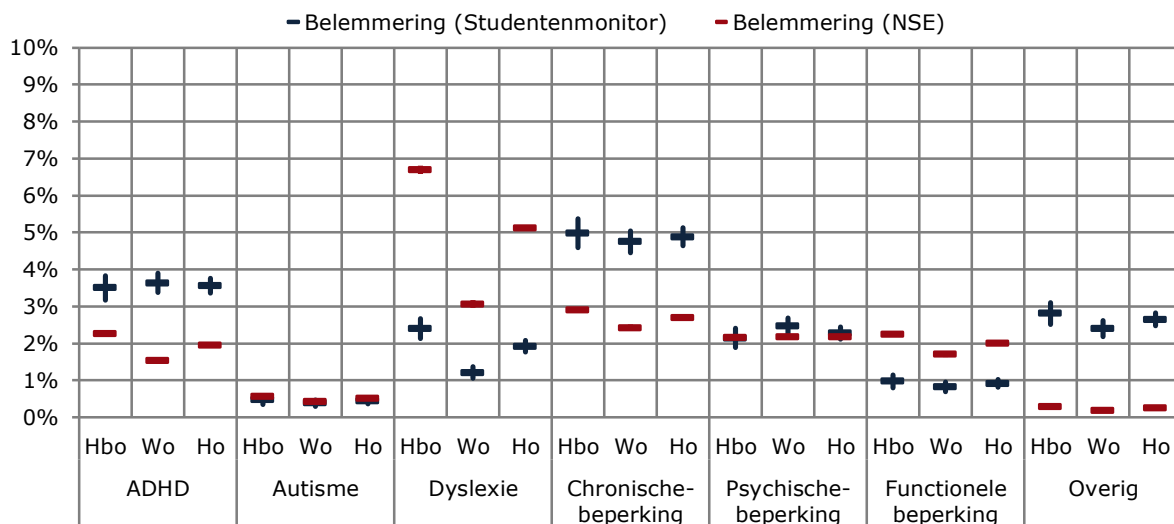
Bron: ResearchNed: Studentenmonitor Hoger Onderwijs en Nationale Studentenenquête.

2.3.2 Aantal en ontwikkeling

Figuur 4 laat het percentage studenten zien die in hun studie belemmerd worden door een functiebeperking. Tussen drie (NSE) en vijf (Studentenmonitor) procent van de studenten kampt met een chronische beperking en ondervindt hiervan ook belemmeringen bij de studie. Twee tot vier procent van de populatie heeft bij de studie last van ADHD of concentratiestoornissen. Dit percentage komt goed overeen met gegevens uit andere onderzoeken (zie ook § 2.1.1). Voor deze twee beperkingen lopen de resultaten van de Studentenmonitor en de NSE redelijk synchroon. Verschillen zien we in de schatting van het aandeel studenten met dyslexie: twee procent in de Studentenmonitor; vijf procent in de NSE met grote verschillen tussen hbo en wo (7% hbo en 3% wo). Deze verschillen worden in de Studentenmonitor niet teruggevonden (hoewel daar ook het aandeel dyslectici in het hbo iets groter is dan in het wo). Wellicht zijn studenten met dyslexie geneigd eerder voor het hbo dan voor het wo te kiezen. Nemen we echter in de Studentenmonitor de score 3 (redelijk belemmerd) mee in de analyse, dan zien we het percentage van vijf wel terug. Ten aanzien van dyslexie is de inconsistentie tussen beide instrumenten te verklaren door een (te) strenge selectie van de mate van belemmering: dyslexie leidt in onderwijssituaties kennelijk sneller tot (herkenbare) belemmeringen dan andere functiebeperkingen.

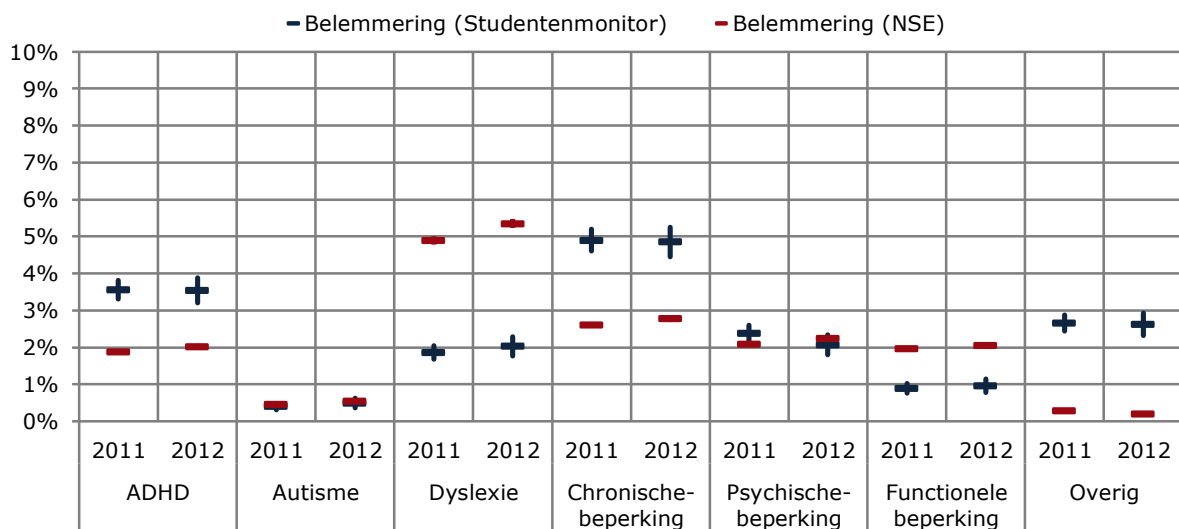
Door het CBS¹² wordt het voorkomen van dyslexie in de Nederlandse bevolking overigens op vier procent geschat. Over het geheel genomen zijn er in het hbo meer studenten die in hun studie belemmerd worden door dyslexie en ADHD en in het wo is het aandeel studenten dat in de studie last heeft van een psychische problematiek iets groter. Verschillen zijn in absolute zin klein. In de NSE zien we een zelfde beeld, met als uitzondering dat er geen significant verschil is voor psychische beperkingen.

Figuur 4: Studenten die belemmeringen ervaren naar type functiebeperking en soort ho t.o.v. alle studenten; 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE)

¹² CBS (2008), Webmagazine, 1-12-2008

Figuur 5 toont de percentages studenten die in de studie belemmeringen ondervinden van hun functiebeperking per jaar. Er is geen sprake van significante trends tussen 2011 en 2012 in het type functiebeperking, noch op basis van de Studentenmonitor, noch op basis van de NSE.

Figuur 5: Studenten die belemmeringen ervaren naar type functiebeperking en jaar t.o.v. alle studenten, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE)

2.4 Beperkt en belemmerd

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk besteden we aandacht aan functiebeperkingen die de studenten in het hoger onderwijs het meest belemmeren bij hun studie. De functiebeperking waarvan studenten in hun studie de meeste belemmeringen ondervinden (meer dan 50% van de studenten met deze functiebeperkingen ervaart belemmeringen) zijn vermoeidheidsklachten, beperking in concentratie/ADHD, rolstoelgebondenheid en een psychisch probleem of aandoening (tabel 7).

Van alle studenten met een functiebeperking worden degenen die kampen met een long- of ademhalingsprobleem, een huidaandoening, hart- en vaatziekte, diabetes, epilepsie, migraine, dyscalculie en beperkingen in spreken, horen of zien het minst hierdoor belemmerd bij hun studie. Wellicht wordt dit veroorzaakt door het feit dat een aantal van deze ziektes of functiebeperkingen behandelbaar zijn met medicatie of dermate expliciet zijn (horen, zien en spreken) dat er voldoende hulpmiddelen voorhanden zijn. Op basis van deze gegevens kunnen we deze relatie echter niet empirisch vaststellen.

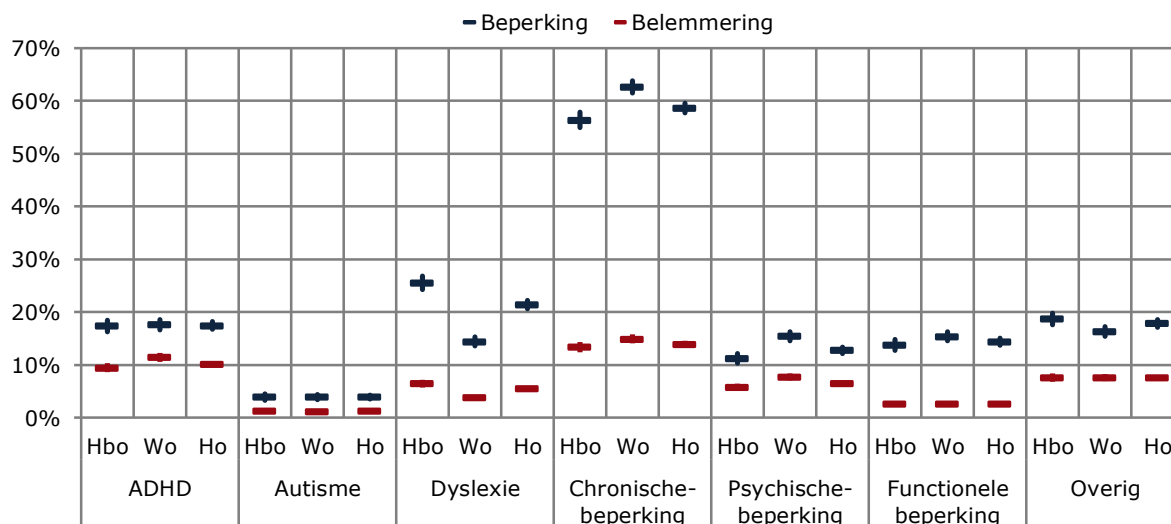
Tabel 7: *Overzicht van functiebeperkingen (basisgegevens) en de mate waarin deze een belemmering vormen bij de studie*

	Functiebeperking t.o.v. populatie	Belemmering t.o.v. populatie	Belemmering t.o.v. groep met functiebeperking
Dyslexie	6,8	1,8	26,2
Chronische vermoeidheid	6,1	3,2	52,0
Migraine	5,7	1,0	17,1
Beperking in concentratie	5,7	3,4	59,6
Long-/ademhalingsprobleem	5,4	0,1	2,5
Huidaandoening	4,1	0,1	3,6
Psychisch probleem/aandoening	3,9	2,1	54,0
(Langdurige) pijn	2,5	1,0	39,1
ADHD	1,7	0,9	50,1
RSI	1,6	0,3	21,3
Autisme/verwante stoornis	1,4	0,4	32,0
Beperking in zien	1,1	0,1	8,2
Artrose/reuma/gewrichtsklachten	1,1	0,3	27,4
Beperking in beweging	1,1	0,3	26,5
Beperking in spreken	0,9	0,2	18,1
Eetstoornis	0,9	0,2	27,3
Dyscalculie	0,8	0,1	17,6
Hart-/vaatziekte	0,7	0,0	7,0
Beperking in horen	0,7	0,1	12,2
Ernstige darmstoornis	0,7	0,2	30,4
Suikerziekte/diabetes	0,6	0,1	10,9
Chronisch vermoeidheidssyndroom	0,5	0,3	64,9
Andere stoornis bewegingsapparaat	0,5	0,2	34,1
Epilepsie	0,4	0,0	12,1
Spierdystrofie/spasme/spierziekte	0,2	0,1	25,9
Andere neurologische aandoening	0,2	0,1	32,7
Vorm van kanker	0,1	0,0	26,1
Rolstoelgebonden	0,1	0,0	56,9
Andere aandoening/ziekte	3,4	1,0	28,6
Andere beperking	3,4	1,8	52,3

Bron: Studentenmonitor Hoger Onderwijs.

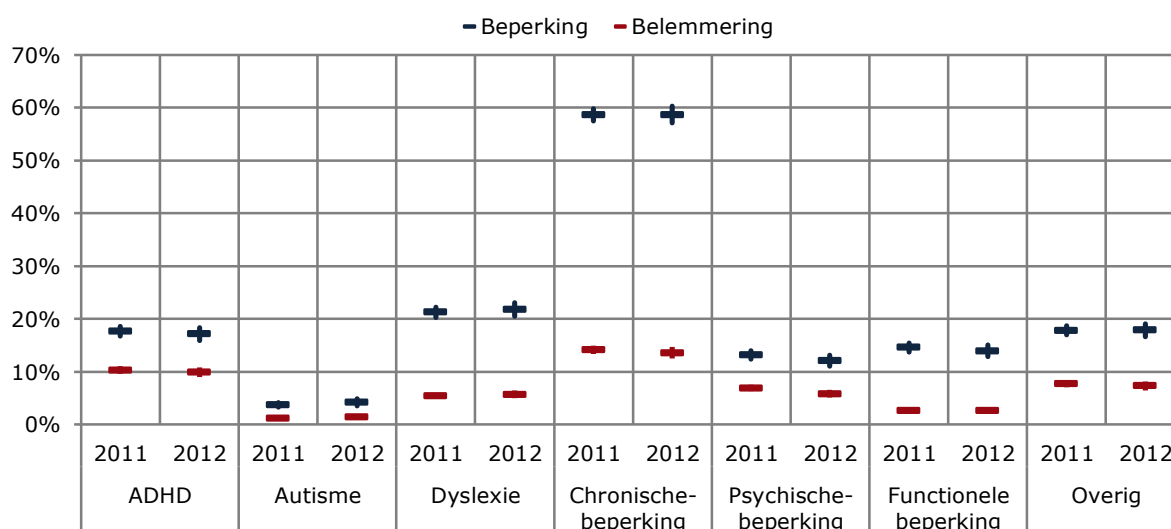
Figuur 6 (onderscheid hbo en wo) en figuur 7 (onderscheid naar jaar) tonen de percentages studenten met een functiebeperking (geclusterd naar type) ten opzichte van alle studenten die één of meer functiebeperkingen hebben en het deel van deze groep dat van de functiebeperking belemmeringen ondervindt in de studie. Indien de symbolen in deze figuren ver uit elkaar liggen, betekent dit dat van de betreffende functiebeperking slechts een klein deel belemmeringen ondervindt. Liggen de percentages dicht bij elkaar, dan is de belemmering groter.

Bij alle studenten met een functiebeperking komen chronische beperkingen het meest voor; van deze groep is het percentage dat hiervan belemmeringen ondervindt naar verhouding laag: zo'n veertien procent van alle studenten met een functiebeperking ervaart belemmeringen van een chronische beperking; ruim de helft geeft aan een dergelijke beperking te hebben.

Figuur 6: Studenten die aangeven een functiebeperking te hebben en het percentage dat hierdoor een belemmering ervaart t.o.v. alle studenten met een functiebeperking naar soort ho, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor)

De grootste verschillen tussen het hebben van een functiebeperking en de mate waarin men hiervan belemmeringen ondervindt, zien we bij dyslexie en functionele beperkingen. Van de studenten die een beperking hebben in het autistisch spectrum (4% van alle studenten met een functiebeperking) heeft naar verhouding een groot deel ook belemmeringen van deze functiebeperking. Binnen de groep studenten met een functiebeperking komt dyslexie vaker voor in het hbo dan in het wo; hbo-studenten ondervinden hiervan bovendien veel vaker belemmeringen dan wo-studenten. In het wo is dit het geval bij chronische en psychische beperkingen (daar is het verschil tussen het hebben van een functiebeperking en de belemmeringen die men ondervindt echter kleiner dan in het hbo ingeval van dyslexie).

Figuur 7: Studenten die aangeven een functiebeperking te hebben en het percentage dat hierdoor een belemmering ervaart t.o.v. alle studenten met een functiebeperking naar jaar, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor)

Kijken we naar de verschillen tussen de jaren (figuur 7), dan kunnen we concluderen dat er geen significante verschillen zijn tussen 2011 en 2012: het aandeel studenten dat een functiebeperking heeft (ten opzichte van alle studenten met één of meer functiebeperkingen) en het aandeel in deze groep dat er daadwerkelijk belemmeringen van ondervindt, verandert nauwelijks. Hier is, evenals in vorige analyse, de situatie stabiel. Dit geldt ook voor de verhouding tussen het hebben van een functiebeperking en het ondervinden van belemmeringen als gevolg hiervan.

2.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is verslag gedaan van de percentages studenten in de populatie op basis van robuuste externe en representatieve bronnen; de Studentenmonitor Hoger Onderwijs en de nationale Studentenenquête (NSE). Alle analyses betreffen voltijd studenten in het bekostigd onderwijs. In deze samenvatting beschrijven we kort de resultaten aan de hand van de eerder geformuleerde onderzoeksvragen.

1. *Hoe ontwikkelt zich het aandeel studenten met een functiebeperking sinds 2010?*

Allereerst is vastgesteld, door aan studenten gegevens over een eventuele functiebeperking twee maal voor te leggen, dat de filtervraag die gebruikt wordt in de NSE in vergelijking met de nieuwe vraagstelling (zonder filtervraag vooraf) in 90 procent gevallen dezelfde resultaten laat zien. We kunnen dan ook concluderen dat de nieuwe vraagstelling voldoende betrouwbare en valide resultaten genereert.

Leggen we studenten een uitgebreide lijst met functiebeperkingen voor, dan kruist 35 procent één of meer van deze functiebeperkingen aan. Vragen we verder of de aangekruiste functiebeperking de student ook belemmert bij de studie, dan blijkt uit de gegevens dat er bij ongeveer tien procent van alle studenten sprake is van veel tot zeer veel belemmering. In het hbo zijn meer studenten die belemmering ondervinden van een functiebeperking dan in het wo. Voor alle studenten met een functiebeperking geeft dus 31 procent aan dat deze functiebeperking belemmerend is. Dit is voor hbo en wo gelijk. Het aandeel studenten dat last heeft van een functiebeperking blijft redelijk stabiel tussen 2011 en 2012. Grofweg kunnen we stellen dat drie van de tien studenten 'iets' mankeren, maar dat van deze groep één student hierdoor ook daadwerkelijk belemmerd wordt in de studie.

2. *Wat is de aard van de functiebeperking van deze studenten?*

De lange lijst van functiebeperkingen is onderverdeeld in een aantal hoofdcategorieën: ADHD, autisme, dyslexie, een chronische aandoening of ziekte, een psychische aandoening of ziekte, een functionele beperking en overige (niet nader omschreven) functiebeperkingen. Een relatief klein deel van degenen met een chronische beperking of ziekte wordt hierdoor belemmerd tijdens de studie. Wellicht dat medicatie zorgdraagt voor voldoende ondersteuning.

Twee tot vier procent van alle studenten ondervindt (veel) belemmering van ADHD. Volgens de Studentenmonitor heeft twee procent van alle studenten daadwerkelijk (veel) belemmering van dyslexie (in de NSE ligt dit percentage als gevolg van een andere vraagstelling iets hoger: 5%).

Studenten met dyslexie en ADHD vinden we iets vaker in het hbo dan in het wo. Wellicht kiezen deze studenten vanwege hun functiebeperking sneller voor het hbo dan voor het wo. In het wo hebben iets meer studenten in hun studie (veel) last van een psychische problematiek dan in het hbo. Er zijn tussen 2011 en 2012 geen opvallende ontwikkelingen in het percentage studenten dat in de studie (veel) hinder heeft van een functiebeperking.

Uit (onder andere) CBS-publicaties blijkt dat ongeveer vier procent van de bevolking kampt met ADHD of dyslexie. De in het onderhavige onderzoek gepubliceerde resultaten ondersteunen dit.

3. Welke functiebeperkingen belemmeren studenten het meest bij hun studie?

Deze vraag is beantwoord door alleen te kijken binnen de groep studenten die één of meer functiebeperkingen heeft aangekruist. De voor de studie meest belemmerende aandoeningen zijn vermoeidheidsklachten, dyslexie, beperking in concentratie/ADHD, rolstoelgebondenheid en een psychisch probleem of een psychische aandoening¹³. Veel minder belemmeringen ondervinden studenten met een long- of ademhalingsprobleem, een huidaandoening, hart- en vaatziekte, diabetes, epilepsie, migraine, dyscalculie en beperkingen in spreken, horen of zien. Deze laatste functiebeperkingen zijn wellicht beter te controleren met medicatie of hulpmiddelen dan andere functiebeperkingen.

Chronische beperkingen geven veel minder vaak belemmeringen bij de studie dan bijvoorbeeld autisme. Ook dyslexie en een functionele beperking zorgen voor relatief veel belemmeringen bij de studie. Hbo-studenten met dyslexie ondervinden hiervan in de opleiding vaker belemmeringen dan wo-studenten. Chronische en psychische beperkingen zijn meer belemmerend in de opleiding in het wo dan in het hbo. Ook hier is op alle fronten sprake van een stabiele situatie tussen 2011 en 2012.

---

13 Ten aanzien van psychische aandoeningen geldt vaak dat deze zich manifesteren in de adolescentie; iets meer dan andere aandoeningen rust er een taboe op en zijn studenten wellicht minder snel geneigd om hulp te vragen. Bovendien spelt bij psychische aandoeningen mee dat zelfinzicht met betrekking tot deze beperkingen niet (meteen) aanwezig is.

3 Voorzieningen: behoefte, noodzaak, aanbod, gebruik en tevredenheid

3.1 Inleiding en vraagstelling

Instellingen in het hoger onderwijs kunnen verschillende vormen van voorzieningen bieden met als doel om studenten met een functiebeperking onbelemmerd te laten studeren. In dit hoofdstuk gaan we in op de behoefte van studenten aan deze voorzieningen. Ook wordt nader ingegaan op het aanbod van voorzieningen, het gebruik ervan en ten slotte op de tevredenheid van studenten over de door hen gebruikte voorzieningen. Alle analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op studenten die aangaven een functiebeperking te hebben, ongeacht het feit of zij door deze functiebeperking belemmerd worden. De reden hiervoor is dat de relatie tussen voorzieningen en de studievoortgang niet zuiver kan worden vastgesteld als alleen studenten met een belemmering zouden worden geselecteerd. Het niet (meer) belemmerd zijn kan immers een gevolg zijn van goede voorzieningen. Als uitsluitend gekozen zou zijn voor studenten die belemmeringen ervaren, zou de groep waarvoor belemmeringen zijn weggewerkt als gevolg van de juiste voorzieningen buiten beeld blijven.

De volgende drie vragen worden in dit hoofdstuk behandeld:

4. Wat bieden de instellingen in het hoger onderwijs aan ondersteuning voor studenten met een functiebeperking die hieraan behoefte hebben?
5. Hoe ontwikkelen het aanbod en het gebruik van voorzieningen zich?
6. Hoe ontwikkelt de tevredenheid van studenten over de aangeboden voorzieningen zich?

Aan studenten met een functiebeperking is een lijst met voorzieningen voorgelegd die instellingen mogelijk aanbieden. Er is een indeling gehanteerd in vier categorieën. Allereerst aanpassingen in het onderwijs (in tabellen en figuren weergegeven als 'Onderwijs'). Het betreft hier met name aanpassingen in de structuur en inhoud van het programma. De tweede categorie heeft te maken met begeleiding, ondersteuning en advies (in de tabellen en figuren weergegeven als 'Begeleiding'). Het gaat hier meestal om persoonlijke begeleiding, buddy's, tolken et cetera. De derde categorie heeft betrekking op materiële voorzieningen (in de tabellen en figuren aangeduid als 'Materieel'). Tot materiële voorzieningen behoren onder andere apparatuur, helpdesks, voorzieningen voor de toegankelijkheid (liften, vervoer), dyslexietests en dergelijke. Tot slot zijn er voorzieningen die betrekking hebben op aanpassingen in tentamens en examens (weergegeven als 'Examens'). Het gaat hier om aangepaste tentamens, extra tijd voor tentamens en aangepaste regels tijdens tentamens. In tabel 8 wordt getoond welke voorzieningen opgenomen zijn in deze lijst en hoe deze voorzieningen zijn bevraagd en geclusterd in categorieën.

Tabel 8: Indeling van voorzieningen in categorieën

Categorie	Voorziening
Aanpassing in het onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster) ▪ Extra studieloopbaanbegeleiding (voor studenten met een functiebeperking) ▪ Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen ▪ Opgeknipte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid) ▪ Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)
Begeleiding, advies en ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Medewerkers van de hogeschool of universiteit die helpen bij het volgen van de colleges/lessen ▪ Medewerkers van de hogeschool of universiteit die helpen bij het maken van opdrachten ▪ Begeleiding bij psychische belemmeringen ▪ Begeleiding bij dyslexie ▪ Lotgenotengroep ▪ Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten ▪ Studententolken ▪ Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld student-buddy systeem of assistenten) ▪ Advies en ondersteuning in contact met of doorverwijzing naar integratie-instanties (zoals UWV) ▪ Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest) ▪ Handboek of literatuur over functiebeperkingen
Materiële voorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aangepaste apparatuur en technologie ▪ Voorzieningen voor goede toegankelijkheid ▪ Aangepaste liften ▪ Aangepast vervoer binnen de instelling ▪ Gesproken leerboeken ▪ Rustruimte ▪ Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking ▪ Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking ▪ Digitale aanvraagprocedure voor voorzieningen ▪ Papieren aanvraagprocedure voor voorzieningen ▪ Test om dyslexie vast te stellen
Aanpassing in tentamens/examens	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extra tijd bij tentamens/examens ▪ Alternatieve toetsvormen ▪ Vergrote letters ▪ Aangepaste opdrachten ▪ Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning ▪ Bijzondere tentamen/examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)

Aan alle studenten met een functiebeperking is gevraagd welke voorzieningen zij nodig hebben. Vervolgens is aan de studenten die hebben aangegeven dat zij bepaalde voorzieningen nodig hebben gevraagd of deze voorzieningen ook aangeboden worden. Aan de studenten die hebben aangegeven dat voorzieningen aangeboden worden is gevraagd of zij er gebruik van maken. Vervolgens is alleen aan de studenten die daadwerkelijk gebruik hebben gemaakt van de voorzieningen gevraagd of zij tevreden zijn met de voorzieningen. In tabel 9 wordt per voorziening getoond hoeveel studenten de bijbehorende vragen beantwoord hebben.

Tabel 9: Aantallen respondenten die vragen over voorzieningen hebben beantwoord

		Totale groep	Antwoord: ja	% ja	% ja van studenten die voorziening nodig hebben
Aanpassing in onderwijs	Nodig	2.010	1.010	50%	
	Aanbod	1.010	407	40%	
	Gebruik	407	252	62%	25%
	Tevreden	252	194	77%	19%
Begeleiding	Nodig	2.010	1.037	52%	
	Aanbod	1.037	470	45%	
	Gebruik	470	227	48%	22%
	Tevreden	227	160	70%	15%
Materiële voorzieningen	Nodig	2.010	854	42%	
	Aanbod	854	301	35%	
	Gebruik	301	192	64%	22%
	Tevreden	192	145	76%	17%
Voorzieningen bij examens	Nodig	2.010	996	50%	
	Aanbod	996	693	70%	
	Gebruik	693	546	79%	55%
	Tevreden	546	469	86%	47%
Gesommeerd	Nodig	8.040	3.897	48%	
	Aanbod	3.897	1.871	48%	
	Gebruik	1.871	1.217	65%	31%
	Tevreden	1.217	968	80%	25%

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking i.o.v. OCW.

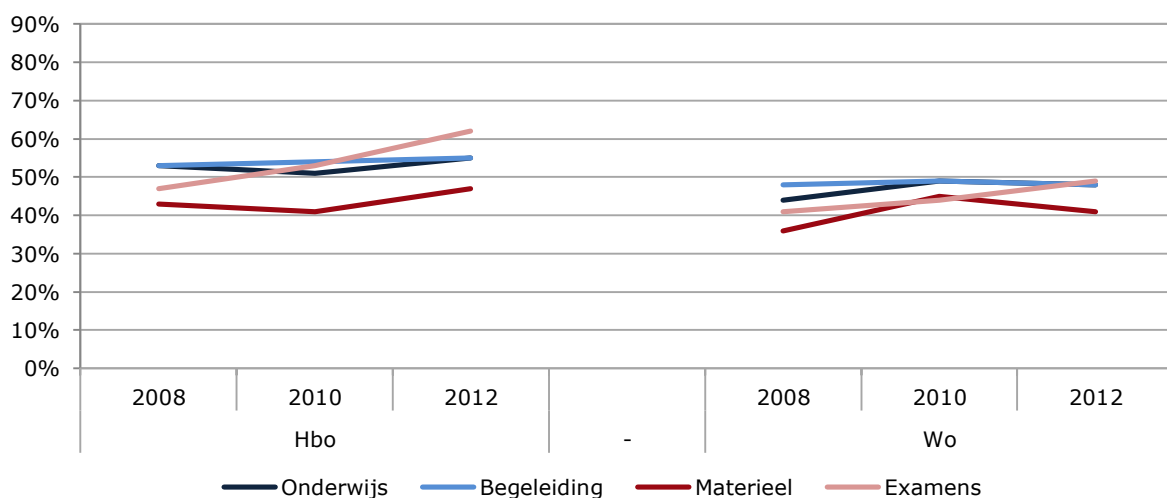
Ongeveer de helft van de studenten heeft een voorziening nodig (tussen 42% en 52%); van deze groep krijgt (alle voorzieningen samen genomen) 48 procent de voorziening ook aangeboden (tabel 9). Een uitzondering hierop vormen de voorzieningen tijdens tentamens. Die worden in 70 procent van de gevallen aangeboden. Lang niet alle studenten die een voorziening nodig hebben en aangeboden krijgen, maken hiervan gebruik. Van de studenten die de voorziening nodig hebben en deze krijgen aangeboden, maakt ongeveer twee derde hiervan gebruik. Als men gebruikmaakt van een voorziening, is ongeveer driekwart van de studenten hierover tevreden. Gerelateerd aan alle studenten die een voorziening nodig heeft, kunnen we concluderen dat een kwart tevreden is. Er is variatie tussen de voorzieningen: 47 procent is tevreden over voorzieningen bij tentamens; 19 procent is tevreden over aanpassingen in het onderwijs; 17 procent over materiële voorzieningen en 15 procent over begeleiding.

In de navolgende paragrafen besteden we aandacht aan de behoefte aan voorzieningen (§ 3.2), het aanbod van voorzieningen (§ 3.3), het gebruik van voorzieningen (§ 3.4) en de tevredenheid over voorzieningen (§ 3.5). De beschrijving van de resultaten verloopt volgens een vaste structuur. Steeds worden de resultaten per onderwerp (noodzaak, aanbod, gebruik en tevredenheid) van alle voorzieningen (onderwijs, begeleiding, materieel en examens) op hoofdlijnen weergegeven in de vorm van gemiddelde percentages, onderscheiden naar soort hoger onderwijs (hbo of wo) en jaar én onderscheiden naar cohort en jaar. Dit om na te gaan wat het algemene beeld is en in hoeverre er verschuivingen door de jaren heen zijn waar te nemen.

Vervolgens zijn multivariate analyses (logistische regressieanalyses) uitgevoerd om de noodzaak, het aanbod, het gebruik en de tevredenheid trendmatig uiteen te leggen (onderscheid naar jaar, ontwikkeling in de tijd) en de relatie hiervan met achtergrondkenmerken te onderzoeken. Voor dit laatste onderdeel is steeds gekeken naar het soort hoger onderwijs (hbo of wo), de meting (nulmeting of vervolgmeting), geslacht, etniciteit (autochtoon of allochtoon) en het opleidingsniveau van de ouders (wel of niet een opleiding in het hoger onderwijs). Om na te gaan of de ontwikkelingen in de tijd in het hbo anders zijn dan in het wo zijn er zogeheten 'interacties' toegevoegd. Deze geven aan hoe ontwikkelingen binnen het hbo en wo verlopen en of er verschillen zijn in de relatie met de voorzieningen. De tabellen van deze analyses zijn te vinden in bijlage A.

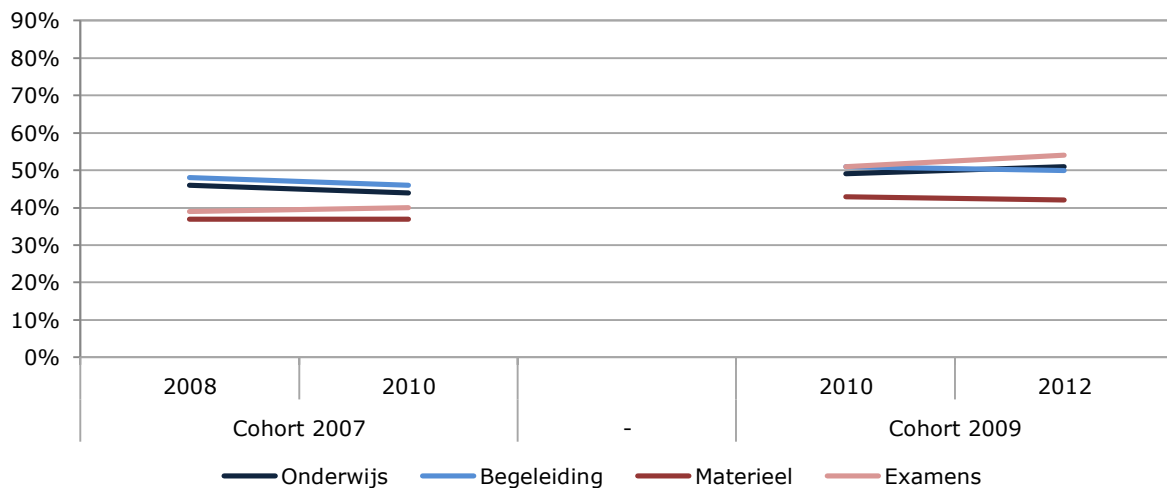
3.2 Behoeftte aan voorzieningen

Aan alle studenten die hebben aangegeven dat zij een functiebeperking hebben, is gevraagd of zij behoefte hebben aan voorzieningen. In figuur 8 worden de percentages getoond van studenten met een functiebeperking die voorzieningen nodig hebben. In tabel 20 (bijlage A) worden de resultaten van de logistische regressieanalyse getoond. Tussen 42 en 52 procent van de studenten met een functiebeperking geeft aan dat zij voorzieningen nodig hebben. Over alle jaren geven de meeste studenten aan dat zij voorzieningen nodig hebben die te maken hebben met begeleiding, gevolgd door aanpassingen in het onderwijs, examens en, tot slot, materiële voorzieningen. Uit deze analyses blijkt dat in het algemeen het percentage studenten met een functiebeperking dat behoefte heeft aan voorzieningen in 2010 iets hoger is dan in 2008 (hbo en wo samen genomen), voor alle type voorzieningen. Tussen 2010 en 2012 is alleen de behoefte aan voorzieningen bij examens toegenomen. De toename aan voorzieningen bij examens is overigens fors (in het hbo tussen 2008 en 2012 is er een stijging van 47% naar 62%; in het wo van 41% naar 49%). In alle jaren (2008, 2010 en 2012) is de behoefte aan voorzieningen in het hbo hoger dan in het wo. Iets meer vrouwen dan mannen hebben behoefte aan aanpassingen in het onderwijs; allochtone studenten hebben meer behoefte (aan alle voorzieningen) dan autochtone studenten.

Figuur 8: Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen nodig heeft ten opzichte van alle studenten met een functiebeperking

Uit de analyses bleek dat over de jaren heen de behoefte aan voorzieningen is toegenomen (tabel 20; bijlage A). Maar hoe zit het nu met de studenten die aan twee metingen hebben deelgenomen? (2008-2010 of 2010-2012)? Is hun behoefte aan voorzieningen ook toegenomen? Om deze vraag te beantwoorden is een variantieanalyse¹⁴ uitgevoerd. In figuur 9 wordt de ontwikkeling van behoefte aan voorzieningen getoond, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen cohort 2007 en 2009. Tussen 2008 en 2010 vond onder de studenten uit cohort 2007 geen significante ontwikkeling plaats in hun behoefte aan voorzieningen. Tussen 2010 en 2012 is het percentage studenten (cohort 2009) dat behoefte heeft aan voorzieningen bij examens licht gestegen van 51 procent in 2010 naar 54 procent in 2012¹⁵.

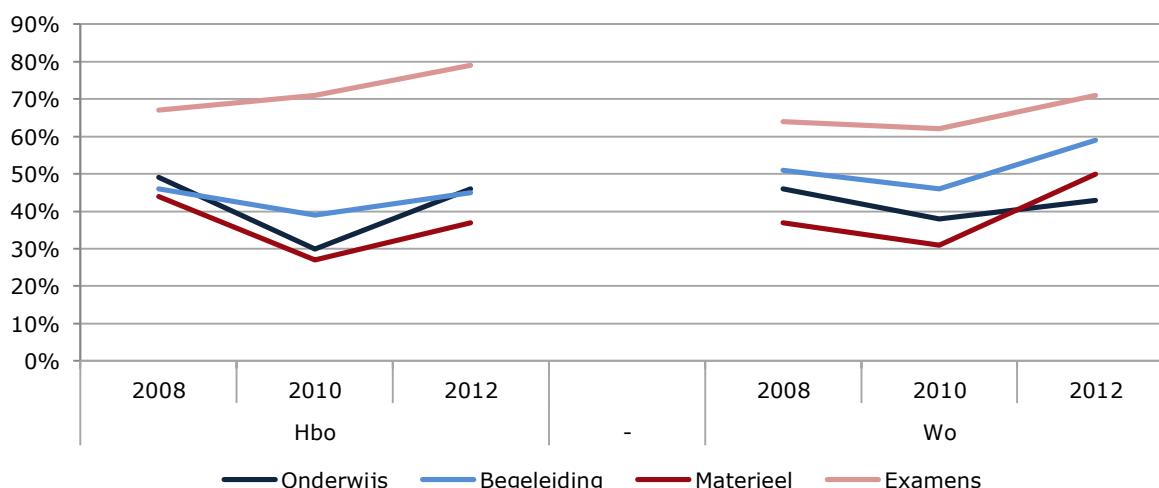
Figuur 9: Percentage studenten dat behoefte heeft aan voorzieningen naar jaar en cohort

3.3 Aanbod van voorzieningen

Aan de studenten die hebben aangegeven dat zij voorzieningen nodig hebben, is de vraag voorgelegd of deze voorziening(en) ook worden aangeboden door de instelling. Voor alle jaren geldt dat voorzieningen bij examens het vaakst worden aangeboden (in 70% van de gevallen waar hieraan behoefte is). Begeleiding wordt in 45 procent van de gevallen aangeboden, gevolgd door voorzieningen in het onderwijs in (40%) en materiële voorzieningen (53%). Dit betekent dat voor een aanzienlijke groep studenten (volgens eigen zeggen) noodzakelijke voorzieningen ontbreken. Dit kan te maken hebben met het feitelijk ontbreken van deze voorzieningen, maar het kan ook een gevolg zijn van het feit dat studenten zich onvoldoende oriënteren op de mogelijkheden en dus niet op de hoogte zijn van het bestaan van of de mogelijkheid om een beroep te doen op voorzieningen. Figuur 10 toont de percentages voor hbo en wo en de afzonderlijke jaren.

14 Variantieanalyse met behoefte aan voorzieningen als afhankelijke variabele (ja/nee), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

15 $F(1,493)=4,27$; $p<0,05$

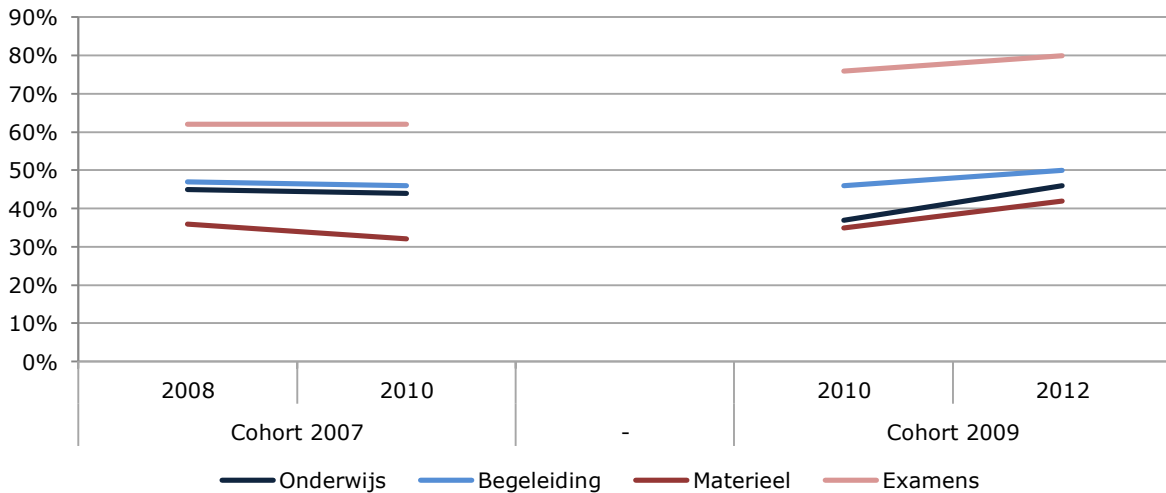
Figuur 10: Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen nodig heeft en deze ook daadwerkelijk aangeboden krijgt naar jaar en soort hoger onderwijs

Aan de behoefte aan voorzieningen bij examens wordt het meest tegemoet gekomen: in 2012 wordt deze voorziening in het wo aan 71 procent en in het hbo aan 79 procent van de studenten die dit nodig hebben, aangeboden. Bij het vergelijken van de jaren 2008, 2010 en 2012 blijkt dat het aanbod voor alle voorzieningen is toegenomen tussen 2010 en 2012. Tussen 2008 en 2010 is het aanbod van de voorzieningen die te maken hebben met aanpassing in het onderwijs juist afgenomen. In het wo is het aanbod van de begeleiding hoger dan in het hbo, terwijl in het hbo het aanbod van de voorzieningen bij examens hoger is (zie ook tabel 21 in bijlage A). Uit de analyses blijkt bovendien dat allochtone studenten vaker aangeven dat begeleiding wordt aangeboden, maar dat zij veel minder vaak op de hoogte zijn van het aanbod van voorzieningen bij examens.

Uit voorgaande analyse, waarin de jaren vergeleken worden, zien we een toename van het aanbod van voorzieningen tussen 2010 en 2012. De vraag is of het aanbod van voorzieningen is toegenomen voor studenten die op twee meetmomenten hebben aangegeven behoefte te hebben aan een bepaalde voorziening (2008 en 2010 of 2010 en 2012). In deze analyse zijn studenten die maar op één moment hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een bepaalde voorziening dus niet meegenomen. Om deze vraag te beantwoorden is een variantieanalyse¹⁶ toegepast. Er zijn op individueel niveau geen verschillen in het aanbod tussen 2008 en 2010. Voor cohort 2009 vinden we wel een verschil op aanbod van voorzieningen bij examens: in 2012 (80%) is het aanbod significant hoger dan in 2010 (76%)¹⁷. Samengevat blijkt aldus dat bij een vergelijking van alle studenten tussen 2010 en 2012 een stijging in het aanbod van alle voorzieningen is te zien, terwijl bij de analyse van de groep die twee keer deelnam alleen het aanbod van voorzieningen bij examens tussen 2010 en 2012 significant is toegenomen. In figuur 11 worden de percentages per cohort en jaar getoond.

16 Variantieanalyse met aanbod van voorzieningen als afhankelijke variabele (ja/nee), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

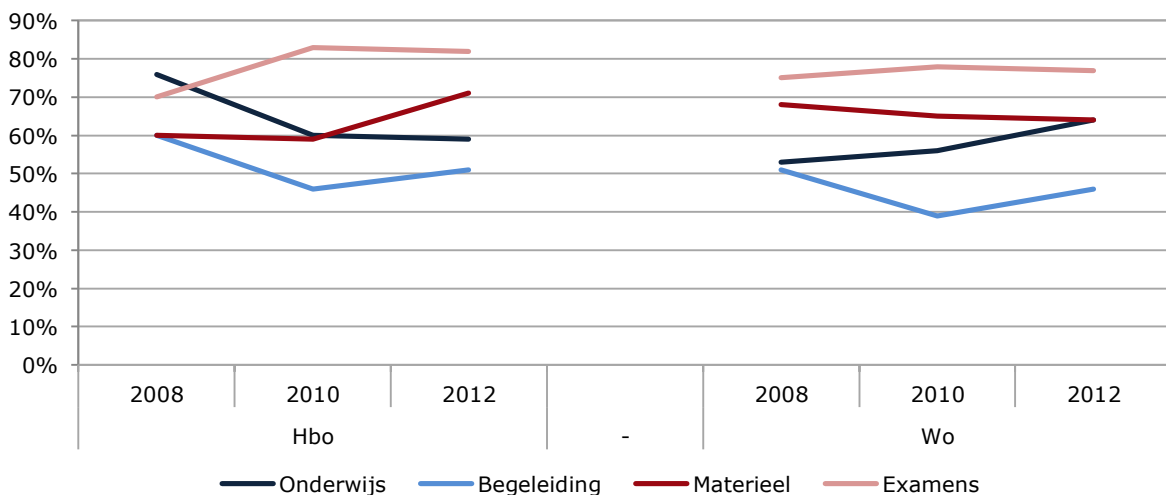
17 $F(1,229)=4,40$, $p<0,05$.

Figuur 11: Percentage studenten dat behoefte heeft aan voorzieningen en deze ook aangeboden krijgt naar jaar en cohort

3.4 Gebruik van voorzieningen

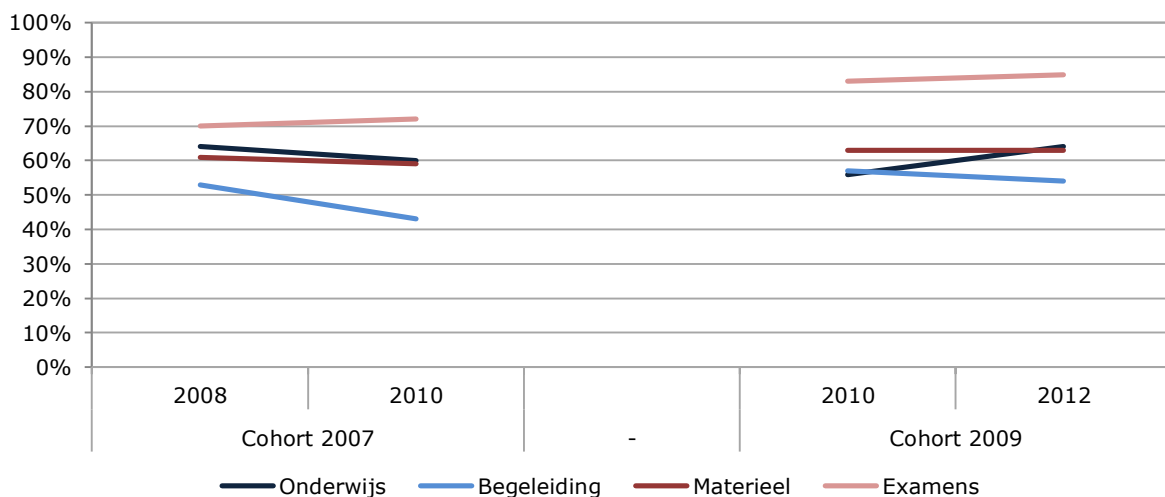
De volgende vraag is of studenten deze voorzieningen ook daadwerkelijk gebruiken. Uit een analyse van alle studenten en alle jaren samen komt naar voren dat, ondanks het feit dat men voorzieningen nodig heeft en deze ook worden aangeboden, een grote groep deze voorzieningen niet benut. Dat geldt met name voor de begeleiding. Meer dan de helft van de studenten die deze voorziening nodig hebben en het ook aangeboden krijgen, maakt hier *geen* gebruik van. Voor aanpassingen in het onderwijs geldt dit voor 35 à 40 procent van de studenten. De best gebruikte voorziening is datgene dat wordt aangeboden in het kader van examens: bijna 80 procent van de studenten die het nodig hebben en het krijgen aangeboden, gebruikt deze voorziening ook.

Figuur 12: Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen aangeboden krijgt en deze ook daadwerkelijk gebruikt naar jaar en soort hoger onderwijs

Uiteindelijk kunnen we concluderen dat ten aanzien van voorzieningen bij tentamens meer dan de helft van de studenten die hieraan behoefte heeft, deze voorziening gebruikt. Voor alle overige voorzieningen geldt dat ongeveer een kwart van de studenten die een voorziening nodig hebben deze ook gebruikt. Dit niet-gebruiken van de voorziening wordt deels veroorzaakt door een gebrek aan aanbod en deels door het feit dat men een voorziening, ondank het aanbod, toch niet gebruikt. Het gebruik van aangeboden voorzieningen is door de jaren heen nauwelijks veranderd (figuur 12). Alleen het gebruik van voorzieningen bij examens is tussen 2008 en 2010 toegenomen, waarbij geen verschil tussen hbo en wo is gevonden (zie ook tabel 22 in bijlage A). Er zijn weinig verschillen in achtergrondkenmerken, behalve dat allochtone studenten veel minder dan autochtone studenten gebruikmaken van voorzieningen bij examens.

Voor de hele groep studenten (zo bleek uit het vorenstaande) is het gebruik van voorzieningen bij examens toegenomen tussen 2008 en 2010. De vraag is nu of het gebruik is toegenomen onder studenten die op twee meetmomenten voorzieningen kregen aangeboden. Met behulp van variantieanalyse¹⁸ is deze vraag getoetst (zie ook figuur 13). Er zijn weinig significante trends tussen de eerste en de tweede meting van de studenten. Uit de analyses blijkt dat alleen het gebruik van aanpassingen in het onderwijs is toegenomen tussen 2010 (56%) en 2012 (64%)¹⁹.

Figuur 13: Percentage studenten dat voorzieningen gebruikt naar jaar en cohort

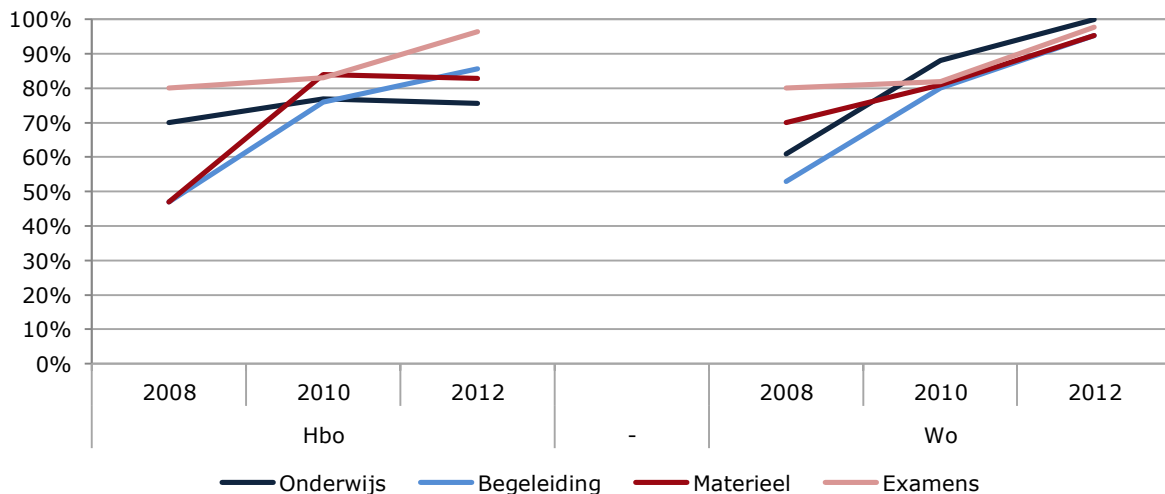
3.5 Tevredenheid over voorzieningen

In het voorgaande is aandacht besteed aan de behoefte aan voorzieningen, het aanbod en het gebruik. We zagen dat van degenen die voorzieningen nodig hadden, slechts een kwart of (ingeval van voorzieningen bij examens) de helft van de studenten deze voorzieningen ook gebruikt. Dit betekent nog niet dat er vanuit de instelling onvoldoende aandacht wordt besteed aan voorzieningen voor studenten met een functiebeperking. Het kan ook zijn dat studenten (vanwege allerlei redenen) er zelf voor kiezen om af te zien van het gebruik van voorzieningen.

18 Variantieanalyse met gebruik van voorzieningen als afhankelijke variabele (ja/nee), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

19 $F(1,54)=5,59$, $p < 0,05$

In deze paragraaf besteden we aandacht aan de tevredenheid van studenten die de voorzieningen gebruiken. Figuur 14 toont het percentage studenten dat tevreden is over de voorzieningen die zij nodig hebben, die daadwerkelijk worden aangeboden en gebruikt worden. Het is duidelijk dat studenten die de voorzieningen gebruiken, doorgaans erg te spreken zijn hierover. Met name voorzieningen bij examens worden zeer hoog gewaardeerd: in het laatste jaar zijn bijna alle studenten die deze voorzieningen gebruiken hierover tevreden. Bij een aantal voorzieningen is sprake van een grote toename van het percentage studenten dat tevreden is over de voorzieningen voor studenten met een functiebeperking. De tevredenheid over begeleiding en materiële voorzieningen is significant toegenomen tussen 2008 en 2010 en de tevredenheid over voorzieningen bij examens steeg eveneens significant tussen 2010 en 2012. De ontwikkeling van de tevredenheid over aanpassing in het onderwijs tussen 2008 en 2010 is in het hbo anders verlopen dan in het wo: in het wo nam de tevredenheid meer toe dan in het hbo (zie ook tabel 23 in bijlage A).

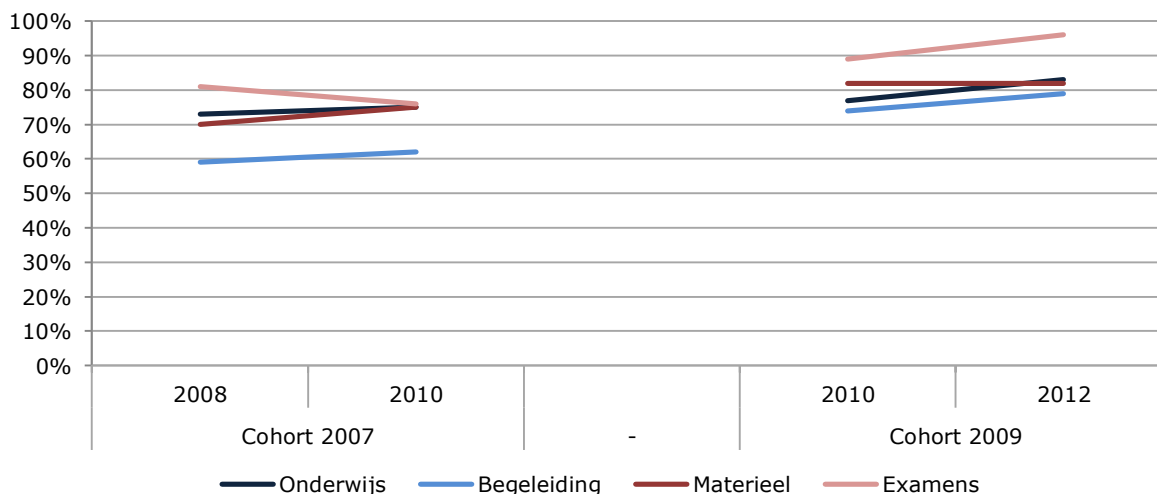

Figuur 14: Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen gebruikt en daar ook tevreden over is naar jaar en soort hoger onderwijs

Het is duidelijk dat over de jaren heen de tevredenheid over voorzieningen is gestegen. De vraag is of studenten die op beide meetmomenten (1 en 2) hebben deelgenomen ook meer tevreden zijn geworden gedurende de tijd. Om dit vast te stellen, is een variantieanalyse²⁰ uitgevoerd. Belangrijk is om op te merken dat studenten die maar op één moment gebruikmaakten van voorzieningen niet zijn meegenomen in de analyse. Hoewel er ogenschijnlijk sprake is van een toename van de tevredenheid (figuur 15) blijkt uit de analyse dat deze toename in de tevredenheid over voorzieningen in deze periode niet *significant* is. Een uitzondering hierop is de tevredenheid over voorzieningen bij examens: in cohort 2007 is het percentage studenten dat hier tevreden over is tussen 2008 en 2010 gedaald van 81 procent naar 75 procent²¹.

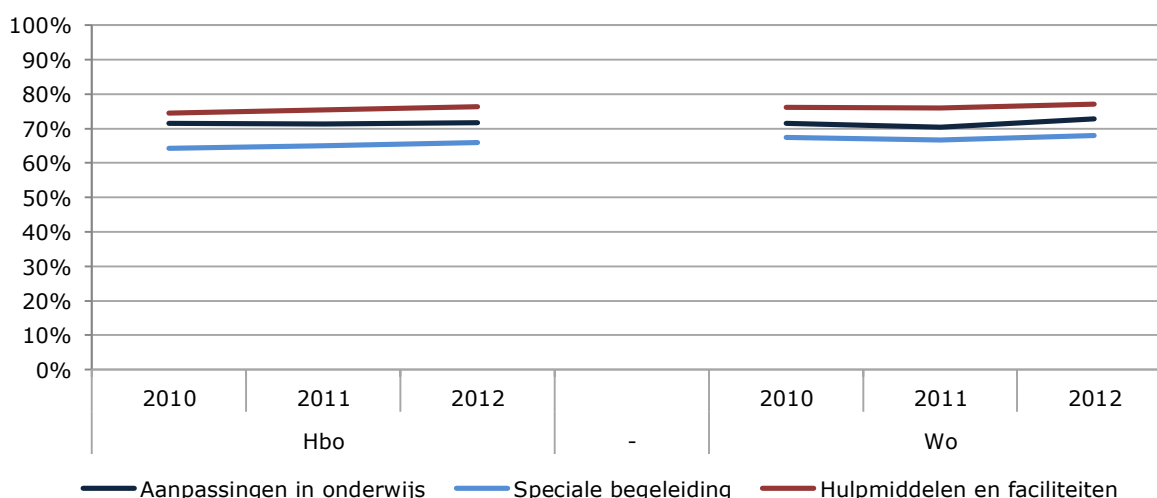
20 Variantieanalyse met tevredenheid over voorzieningen als afhankelijke variabele (ja/nee), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

21 $F(1,117)=6,144, p<0,05$

Figuur 15: Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen gebruikt en daar ook tevreden over is naar jaar en cohort

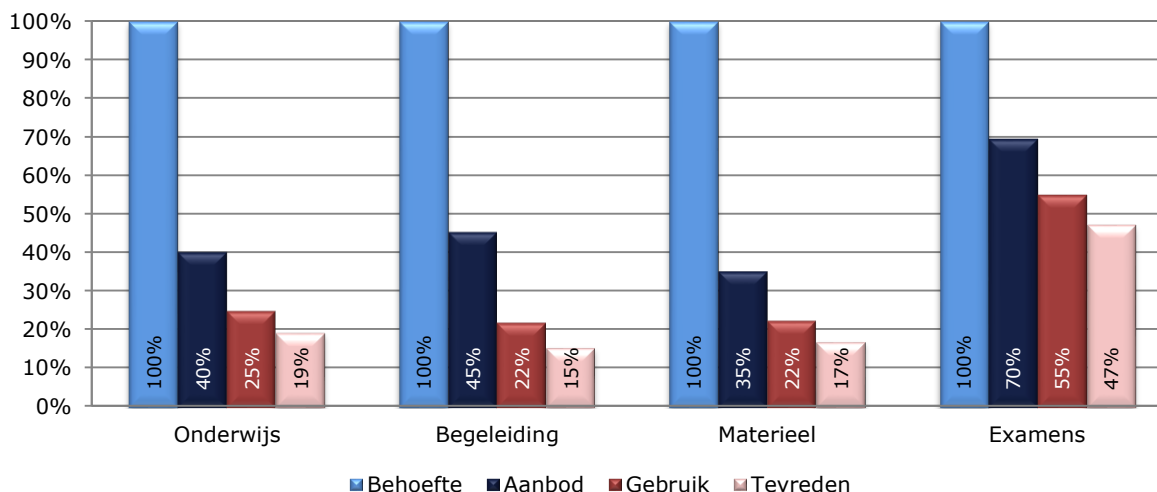
Ook in andere onderzoeken zien we dat studenten doorgaans goed te spreken zijn over voorzieningen voor studenten met een functiebeperking. In de Nationale Studentenenquête bijvoorbeeld is deze hoge tevredenheid geconstateerd (zie figuur 16): over het geheel genomen is ruim 70 procent van de studenten tevreden over de voorzieningen voor studenten met een functiebeperking. Vanaf 2010 blijft deze tevredenheid redelijk stabiel.

Figuur 16: Percentage van studenten met een functiebeperking dat zeer tevreden is over voorzieningen die men gebruikt naar jaar en soort hoger onderwijs (bron: NSE)

Figuur 17 geeft een totaaloverzicht van de antwoorden over voorzieningen. Hieruit blijkt dat van alle studenten die een voorziening nodig hebben voorzieningen bij examens het best gewaardeerd worden (47%). Dit geldt minder voor de andere voorzieningen: daar is minder dan twintig procent tevreden. Dit wil niet zeggen dat deze voorzieningen minder goed zijn, maar het zegt iets over het aanbod in relatie tot de behoefte of over het gebruik in relatie tot behoefte en aanbod. De disbalans tussen behoeften, aanbod en gebruik is bij deze drie voorzieningen groter dan bij voorzieningen bij examens.

Figuur 17: Percentage studenten: behoefte aan voorzieningen, aanbod, gebruik en tevredenheid.

3.6 Samenvatting

In deze samenvatting beschrijven we kort de belangrijkste bevindingen van dit hoofdstuk aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

4. *Wat bieden de instellingen in het hoger onderwijs aan ondersteuning voor studenten met een functiebeperking die hieraan behoefte hebben?*

De voorzieningen die instellingen aanbieden zijn ingedeeld in de volgende categorieën: aanpassingen in het onderwijs, begeleiding, materiële voorzieningen en voorzieningen bij examens. Van alle studenten die aangeven dat zij aanpassingen in het onderwijs nodig hebben, krijgt 40 procent deze ook daadwerkelijk aangeboden volgens de student. Voor begeleiding ligt het aanbod op 45 procent, materiële voorzieningen 35 procent en voorzieningen bij examens op 70 procent. Er zijn weinig relaties met achtergrondkenmerken vastgesteld: we constateerden dat iets meer vrouwen dan mannen behoefte hebben aan aanpassingen in het onderwijs en dat allochtone studenten meer behoefte hebben aan alle voorzieningen dan autochtone studenten. Een belangrijk aandachtspunt bij deze resultaten is dat het de perceptie van de studenten zélf is en het hier dus niet gaat om objectieve gegevens of tellingen.

5. *Hoe ontwikkelen het aanbod en het gebruik van voorzieningen zich?*

In het algemeen is het percentage studenten met een functiebeperking dat behoefte heeft aan voorzieningen in 2010 hoger dan in 2008, voor alle type voorzieningen. Tussen 2010 en 2012 is alleen de behoefte aan de categorie 'Voorzieningen bij examens' significant toegenomen. In alle jaren (2008, 2010 en 2012) is de behoefte aan voorzieningen in het hbo hoger dan in het wo. Binnen cohort 2009 steeg de behoefte aan voorzieningen bij examens tussen 2010 en 2012.

Tussen 2008 en 2010 is het aanbod van aanpassing in het onderwijs significant afgenomen. Echter, tussen 2010 en 2012 stijgt het aanbod van alle type voorzieningen significant. Ook binnen cohort 2009 zien we een stijging van het aanbod voorzieningen bij examens.

Het gebruik is door de jaren heen en binnen de cohorten weinig veranderd. Er is een lichte stijging in gebruik van voorzieningen bij examens tussen 2008 en 2010 waargenomen en binnen cohort 2009 is een algemene stijging gevonden in het gebruik van aanpassingen in het onderwijs.

6. *Hoe ontwikkelt de tevredenheid van studenten over de aangeboden voorzieningen zich?*

De tevredenheid over begeleiding en materiële voorzieningen is significant toegenomen tussen 2008 en 2010 en de tevredenheid over voorzieningen bij examens is significant toegenomen tussen 2010 en 2012. In het wo nam de tevredenheid over aanpassingen in het onderwijs meer toe dan in het hbo. Binnen de cohorten, onder studenten die op twee meetmomenten gebruikmaakten van de voorzieningen, is de tevredenheid niet veranderd. Wel blijkt dat studenten die zowel in 2008 als in 2010 gebruikmaakten van voorzieningen bij examens, minder tevreden zijn geworden.

Samengevat kan geconcludeerd worden dat in het algemeen de behoefte aan voorzieningen licht is toegenomen, net als het aanbod, het gebruik en de tevredenheid over voorzieningen. Daar waar een daling is waargenomen betreft het een ontwikkeling die zich tussen 2008 en 2010 heeft voorgedaan.

4 De relatie tussen studiesucces, studieuitval en voorzieningen

4.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan het studiesucces van studenten met en zonder functiebeperking. Studiesucces hebben we uiteengelegd in drie algemene onderdelen. Allereerst maken we een vergelijking tussen studenten met en zonder functiebeperking in relatie tot tijd die aan de studie besteed wordt en hun studievoortgang. Vervolgens maken we een vergelijking tussen studenten met en zonder functiebeperking ten aanzien van studieuitval: vallen studenten met een functiebeperking vaker uit? Welke functiebeperkingen zijn gerelateerd aan hogere kans op uitval? Tot slot gaan we in op de rol van voorzieningen: welke rol spelen voorzieningen in tijdbesteding, studievoortgang en studieuitval van studenten met een functiebeperking?

De volgende vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

7. Hoe ontwikkelt zich de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in vergelijking met studenten zonder functiebeperking als rekening wordt gehouden met de tijd die studenten besteden aan hun studie?
8. In hoeverre is er een relatie tussen studievoortgang en studieuitval enerzijds en het gebruikmaken van voorzieningen anderzijds?

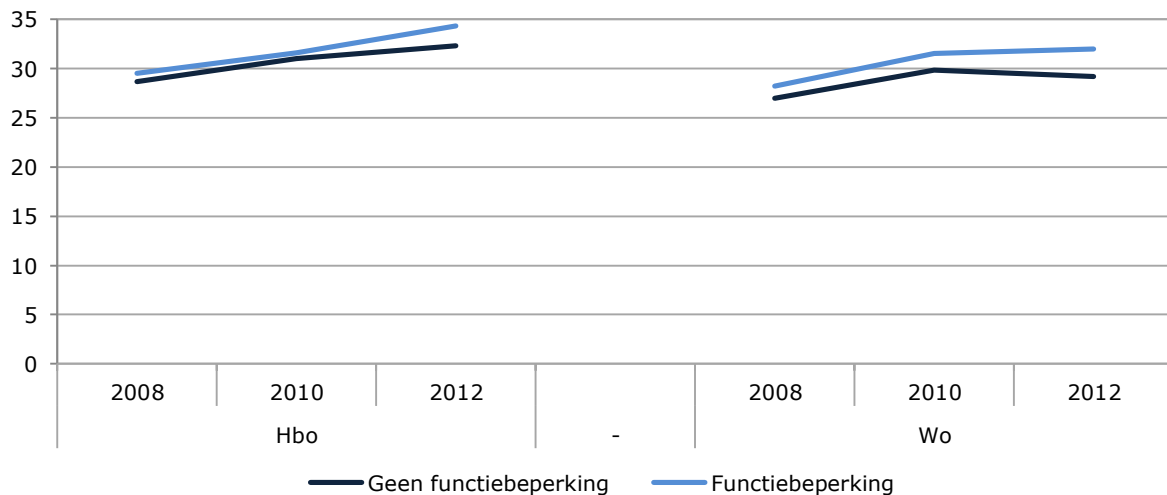
4.2 Studiesucces

Studiesucces kan aan de hand van veel factoren gemeten worden. Tijdens de studie kunnen we kijken naar de mate waarin studenten 'op schema' lopen, de tijd die zij aan hun studie besteden, hun studievoortgang (gemeten aan het aantal behaalde ECTS) en de kwaliteit van de inspanningen, gemeten aan de hand van tentamencijfers. Deze zaken, feitelijk allemaal indicatoren van studievoortgang, komen aan de orde in deze paragraaf. Een andere belangrijke maat voor studiesucces is het succesvol afronden van de studie of, andersom geredeneerd, het tegengaan van ongediplomeerde uitval. Dit onderwerp komt aan de orde in de volgende paragraaf (§ 4.4).

4.2.1 Tijdbesteding

Studenten hebben aangegeven hoeveel uur zij gemiddeld per week aan hun studie besteden. In figuur 18 worden de resultaten getoond, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen hbo en wo en tussen de jaren 2008, 2010 en 2012. Studenten met een functiebeperking besteden meer tijd aan hun studie dan studenten zonder functiebeperking. Ook blijkt dat er in het algemeen over de jaren heen een stijgende lijn is gevonden voor het aantal uur dat aan de studie wordt besteed, zowel in het hbo als in het wo: studenten zijn in de loop van de jaren meer tijd aan hun studie gaan besteden. De stijging in het aantal uur dat aan de studie wordt besteed is voor studenten met en zonder functiebeperking even sterk. Dit betekent dus dat alle studenten meer tijd aan de studie zijn gaan besteden, maar dat studenten met een functiebeperking nog steeds meer tijd aan de studie besteden dan studenten zonder functiebeperking.

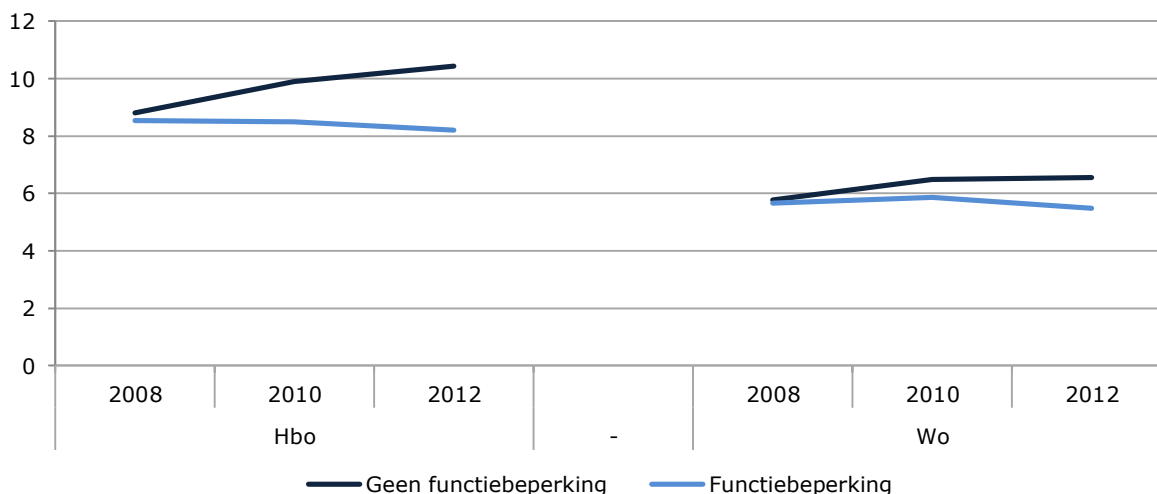
Zoals we zouden verwachten op basis van algemene gegevens over tijdbesteding van studenten, blijkt uit de resultaten dat in het hbo meer tijd aan de studie wordt besteed dan in het wo, en ook dat vrouwen meer tijd aan hun studie besteden dan mannen. Tabel 24 (bijlage A) toont de resultaten. Daarnaast is gebleken dat met name studenten met autisme en dyslexie meer uren per week studeren dan studenten zonder deze functiebeperking (respectievelijk 4,4 en 3,5 uur meer per week). Studenten met overige functiebeperkingen (ADHD, chronische ziekte, psychische beperking en functionele beperking) blijken niet meer tijd aan hun studie te besteden dan studenten zonder deze functiebeperkingen. De resultaten zijn opgenomen in tabel 25 (bijlage A).

Figuur 18: Gemiddeld aantal uur per week dat besteed wordt aan de studie naar functiebeperking, soort hoger onderwijs en jaar

Ook is in de vragenlijst gevraagd hoeveel uur studenten gemiddeld per week besteden aan betaald werk. In figuur 19 worden de resultaten getoond. Studenten met functiebeperking besteden minder tijd aan betaald werk dan studenten zonder functiebeperking, ook als rekening wordt gehouden met verschillende andere achtergrondkenmerken. Hbo studenten besteden meer tijd aan betaald werk dan wo-studenten. Het verschil tussen studenten met en zonder functiebeperking in aantal uur dat besteed wordt aan betaald werk is tussen 2010 en 2012 gestegen: voor studenten zonder functiebeperking stijgt het aantal uur dat besteed wordt aan betaald werk, terwijl dit aantal uur voor studenten met een functiebeperking licht daalt. Het verschil tussen studenten met en zonder functiebeperking in het aantal uur dat zij werken is dus groter geworden sinds 2008. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 26 (bijlage A).

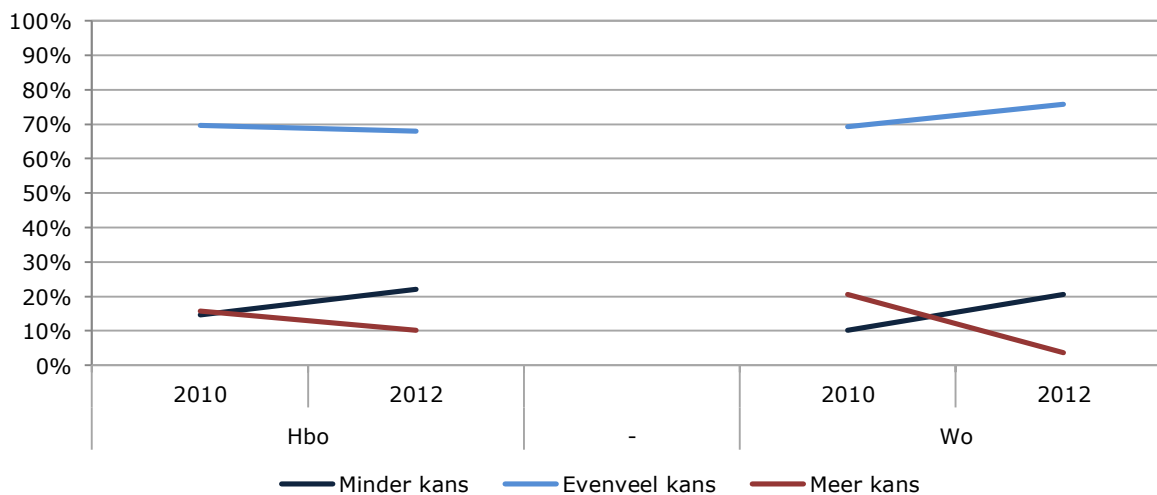
Bij nader inzoomen op de verschillende functiebeperkingen blijkt dat met name studenten met autisme, dyslexie en een functionele stoornis minder tijd te besteden aan betaald werk dan studenten zonder functiebeperking. Dit ligt in lijn met de bevinding dat studenten met autisme en dyslexie meer tijd besteden aan de studie in vergelijking met studenten die deze functiebeperking niet hebben. Studenten met dyslexie en autisme besteden daarmee een relatief groot deel van hun tijd aan de studie en minder aan betaald werk. Voor studenten met andere functiebeperkingen (ADHD, chronische ziekte, psychische beperking) is geen verschil gevonden tussen studenten met en zonder beperking, in het aantal uur dat zij besteden aan betaald werk (tabel 27, bijlage A).

Figuur 19: Gemiddeld aantal uur per week dat besteed wordt aan betaald werk naar functiebeperking, soort hoger onderwijs en jaar

4.2.2 Inschatten van eigen kansen

In dit hoofdstuk zijn we geïnteresseerd in het verschil tussen studenten met en zonder functiebeperking in studiesucces en studieuitval. In dit kader is aan de studenten gevraagd naar hun mening over de mate waarin studenten met een functiebeperking dezelfde kansen hebben op studiesucces als studenten zonder functiebeperking. De resultaten zijn weergegeven in figuur 20.

Figuur 20: Mening van studenten met een functiebeperking over de mate waarin zij dezelfde kansen hebben op studiesucces als studenten zonder functiebeperking.

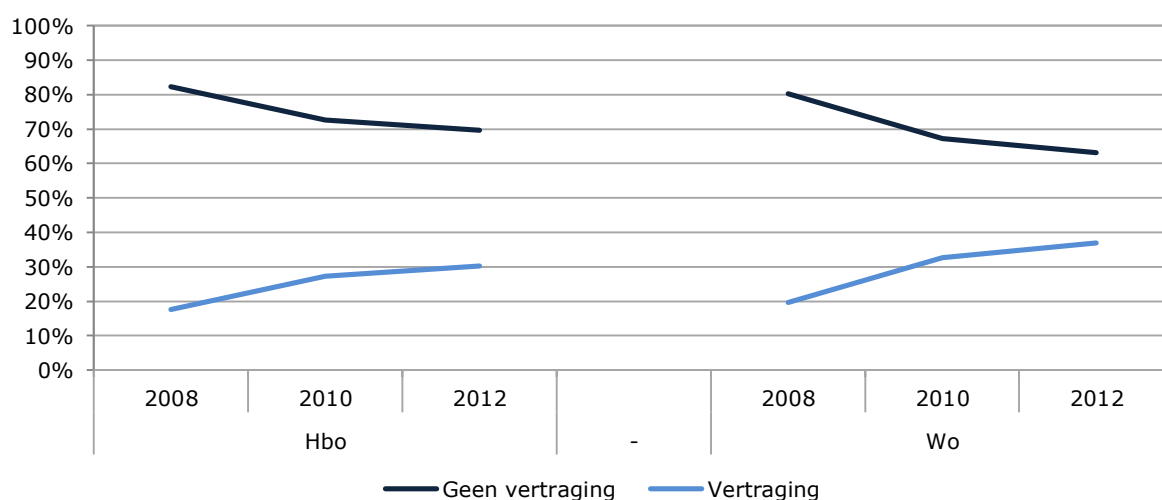
In het algemeen denkt het grootste deel van de studenten met een functiebeperking (zo'n 70 procent) dat zij evenveel kans hebben op studiesucces als studenten zonder functiebeperking. Echter, ongeveer 10 procent van de studenten met een functiebeperking denkt dat zij minder kans hebben op studiesucces dan studenten zonder functiebeperking. Dit aandeel is in de loop van de jaren gestegen: het percentage studenten met een functiebeperking dat denkt minder kans te maken op studiesucces is gestegen naar ruim 20 procent, zowel in het hbo als wo.

De resultaten van deze analyse zijn opgenomen in tabel 29 (bijlage A). Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat de ingeschatte kans op studiesucces is afgenomen in 2012 ten opzichte van 2010. Wat we echter op basis van deze analyse niet weten, is of de studenten die zowel in 2010 als 2012 hebben deelgenomen aan de enquête, ook op individueel niveau van mening veranderd zijn.

Zijn studenten die in 2010 nog dachten evenveel of meer kans te maken op studiesucces in vergelijking met studenten zonder functiebeperking veranderd in hun visie en zijn deze studenten gaan denken dat zij minder kans maken op studiesucces? Om een antwoord te vinden op deze vraag, moeten we inzoomen op cohort 2009 met behulp van een variantieanalyse²². Uit deze analyse blijkt ook dat de ingeschatte kans op studiesucces daalt: ten opzichte van 2010²³ is het aandeel studenten dat denkt minder kans te hebben op studiesucces toegenomen in 2012²⁴. Deze relatie is significant²⁵. Dit betekent dat een aanzienlijk deel van de studenten dat in 2010 dacht evenveel of meer kans te hebben op studiesucces als andere studenten, hun mening hierover naar beneden heeft bijgesteld, en twee jaar later denkt minder kans te maken op studiesucces dan studenten zonder beperking.

4.3 Studievertraging

Aan de studenten met een functiebeperking is gevraagd of zij verwachtten dat zij vertraging oplopen door hun functiebeperking. De resultaten worden getoond in figuur 21. In 2008 was de uitgangspositie dat zo'n 80 procent geen vertraging verwachtte door de functiebeperking en dat om en nabij de 20 procent wel vertraging verwachtte door de functiebeperking, zowel in het hbo en wo. In 2012 zien we een verandering in deze percentages: zo'n 30 procent verwacht wel vertraging en een kleine 70 procent verwacht geen vertraging door de functiebeperking.

Figuur 21: Mening van studenten met functiebeperking: zijn zij vertraagd door de beperking?

22 Variantieanalyse kans op studiesucces als afhankelijke variabele (1=minder kans, 0=niet minder kans), en (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

23 $M=0,12$, $SD=0,33$

24 $M=0,16$, $SD=0,37$

25 $F(1,1119)=5,664$, $p < 0,05$

Het aandeel studenten dat vertraging verwacht is tussen 2008 en 2010 significant toegenomen, ook na controle voor relevante achtergrondkenmerken (zie tabel 29 in bijlage A). Echter, tussen 2010 en 2012 is de stijging die gevonden is in het percentage studenten dat vindt dat zij vertraging oplopen door de functiebeperking niet significant. We kunnen hieruit de conclusie trekken dat de stijging in het aandeel studenten dat vertraging verwacht door de functiebeperking, vooral tussen 2008 en 2010 heeft plaatsgevonden. Verder blijkt dat in 2012 in het wo een groter deel van de studenten verwacht vertraging op te lopen door de functiebeperking dan in het hbo. In voorgaande analyse is het verschil geanalyseerd tussen de jaren 2008, 2010 en 2012 in de mate waarin studenten inschatten dat zij studievertraging op zullen lopen door hun functiebeperking. In deze analyse zagen we dat over het algemeen over de jaren heen meer studenten zijn gaan verwachten dat zij studievertraging oplopen door hun functiebeperking. Op basis van deze analyse is nog niet duidelijk of studenten die aan twee metingen hebben deelgenomen (2008 en 2010, of 2010 en 2012) van mening zijn veranderd over de mate waarin zij vertraging oplopen door hun functiebeperking. Om deze vraag te beantwoorden, is de groep studenten die tweemaal heeft deelgenomen (2008 en 2010, of 2010 en 2012) nader geanalyseerd met behulp van variantieanalyse²⁶: in hoeverre zijn dezelfde studenten van mening veranderd? Uit deze analyse blijkt dat de personen die tweemaal deel hebben genomen niet significant van mening zijn veranderd over hun kans op studievertraging. De gevonden stijgende trend over de jaren van studenten die studievertraging verwachten moet daarom gezocht worden in een verschil in samenstelling van de cohorten 2007 en 2009: studenten uit het cohort 2009 blijken somberder dan die uit 2007 over hun kans op studievertraging (tabel 29 in bijlage A). In de volgende paragrafen gaan we na in hoeverre er inderdaad een verschil is in kans op studiesucces tussen studenten met en zonder functiebeperking.

4.3.1 Studievoortgang

In 2010 en 2012 is aan studenten gevraagd hoeveel studiepunten (ECTS) zij hebben behaald. Het aantal studiepunten dat behaald is in het derde studiejaar, zien we als maat voor studievoortgang. Een volledig afgerond studiejaar bestaat uit 60 ECTS. Derdejaarsstudenten zijn bevroegd in de tweede helft van hun derde jaar. Studenten die in het voorjaar van hun derde studiejaar op schema lopen, hebben daarom op dat moment minimaal $60+60+(1/2*60)=50$ studiepunten behaald. We gaan er in de analyse van uit dat studenten die al minstens 150 ECTS hebben behaald in het voorjaar van hun derde studiejaar op schema lopen en studenten die op dat moment minder dan 150 ECTS hebben behaald niet op schema lopen²⁷.

De percentages studenten die op schema lopen worden getoond in tabel 10.

---

26 Variantieanalyse met vertraging als afhankelijke variabele (ja/nee), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

27 In 2010 zijn de meeste enquêtes begin mei ingevuld, terwijl in 2012 de meeste examens begin juni zijn ingevuld. Omdat in 2012 de enquête gemiddeld een maand later zijn ingevuld, controleren we in de analyse voor jaar.

Tabel 10: Percentage studenten dat in het voorjaar van hun derde studiejaar minstens 150 ECTS heeft behaald

	Hbo	Wo	Totaal
Geen functiebeperking	35	39	37
Wel functiebeperking	34	31	33
Totaal	34	37	36

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking i.o.v. OCW.

Uit de analyse blijkt dat studenten met een functiebeperking een tragere studievoortgang hebben, ook als gecontroleerd wordt voor jaar, soort hoger onderwijs, geslacht, etniciteit, opleidingsniveau van de ouders, uren die aan de studie, studieactiviteiten en werk besteed wordt. Dit betekent dat het hebben van een functiebeperking gerelateerd is aan een tragere studievoortgang en dat dit niet te wijten is aan de samenstelling van de groepen die we in dit onderzoek vergelijken.

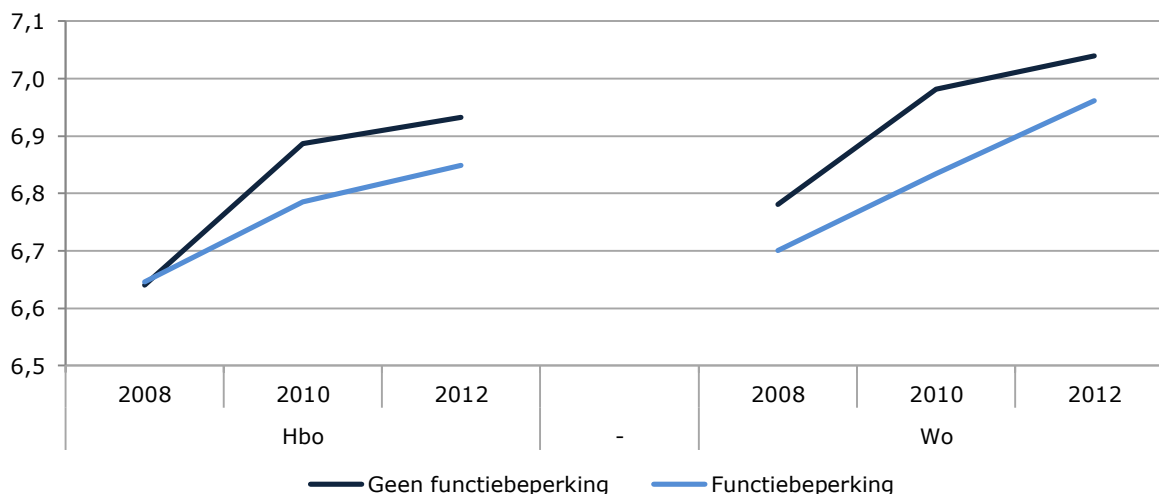
Het verschil in studievoortgang tussen studenten met en zonder functiebeperking is in beide jaren gelijk (2010 en 2012, een vergelijking van cohort 2007 en cohort 2009 in het derde jaar van hun studie): voor beide groepen stijgt het percentage studenten dat op schema loopt. Hoewel dus het percentage studenten dat op schema loopt stijgt, blijft het verschil tussen studenten met en zonder functiebeperking bestaan. Verder blijkt dat in het wo studenten wat vaker op schema lopen dan in die het hbo en dat studenten die meer tijd aan de studie besteden vaker op schema lopen (zie tabel 30, bijlage).

Als we verder inzoomen op de verschillende typen functiebeperking, dan blijkt dat met name studenten met ADHD of dyslexie vaker achterlopen in vergelijking met studenten zonder functiebeperking (zie tabel 31). Voor studenten met dyslexie betekent dit dat zij meer tijd aan de studie besteden, minder werken, maar toch ook minder studievoortgang boeken dan studenten zonder dyslexie.

4.3.2 Tentamencijfers

Naast studievoortgang is ook onderzocht wat het verband is tussen een functiebeperking en het gemiddelde tentamencijfer dat studenten behalen. De resultaten zijn weergegeven in figuur 22. Het gemiddelde tentamencijfer in het hbo en wo ligt gedurende de jaren 2008-2012 gemiddeld tussen de 6,7 en 7,1. Studenten met een functiebeperking hebben in alle jaren, in het hbo en wo, een iets lager tentamencijfer dan studenten zonder functiebeperking. Het gemiddelde tentamencijfer is gestegen tussen 2008 en 2010. Hierin is geen verschil tussen studenten met en zonder functiebeperking: voor beide groepen is het gemiddelde tentamencijfer gestegen, waarbij studenten met een functiebeperking in alle jaren een lager gemiddeld tentamencijfer hebben dan studenten zonder functiebeperking (zie tabel 32 in bijlage A). Uit de analyse van de verschillende type functiebeperkingen blijkt dat met name studenten met ADHD en dyslexie een lager gemiddeld tentamencijfer halen dan studenten zonder deze functiebeperking (zie ook tabel 33 in bijlage A).

Figuur 22: Gemiddelde tentamencijfer naar functiebeperking en soort hoger onderwijs

De hiervoor beschreven resultaten hebben betrekking op het verschil in gemiddeld tentamencijfer tussen de drie jaren 2008, 2010 en 2012. Duidelijk is dat tussen 2008 en 2010 het gemiddeld tentamencijfer is gestegen en dat studenten met een functiebeperking gemiddeld een lager tentamencijfer behalen dan studenten zonder functiebeperking. Op basis van deze analyse is niet duidelijk of dit verschil ook bestaat onder studenten die aan twee metingen hebben deelgenomen (2008 en 2010): stijgen de tentamencijfers ook op individueel niveau? En is deze stijging lager voor studenten met een functiebeperking? Inderdaad blijkt uit een variantieanalyse²⁸ waarbij we het verschil in stijging tussen studenten met en zonder functiebeperking in het panel analyseren dat tussen 2008²⁹ en 2010³⁰ het gemiddeld tentamencijfer stijgt maar dat tentamencijfers van studenten met een functiebeperking minder snel stijgen dan studenten zonder functiebeperking³¹. Dit verband is niet gevonden tussen de jaren 2010 en 2012. Dit betekent dat tussen 2008 en 2010 het verschil tussen studenten met een functiebeperking en studenten zonder functiebeperking groter is geworden (de tentamencijfers van studenten zonder functiebeperking stegen harder), maar dat tussen 2010 en 2012 dit verschil gelijk is gebleven.

4.4 Studieuitval

In voorgaande paragrafen is aandacht besteed aan de studievoortgang en het studiesucces van studenten met en zonder functiebeperking. Over het algemeen geldt dat studenten met een functiebeperking, ondanks voldoende inzet en tijdbesteding, toch achterlopen in hun studie. Dit is niet verwonderlijk omdat veel van de functiebeperkingen nauw gerelateerd zijn aan de inspanningen die men moet leveren om een opleiding succesvol te kunnen afronden (denk aan studenten die moeite hebben met lezen of kampen met concentratieproblemen). Ook ondervinden de studenten niet alleen op de opleiding, maar doorgaans ook in hun privésituatie belemmeringen.

28 Variantieanalyse met tentamencijfer als afhankelijke variabele (1-10), en meting (meting1/meting2) als within-subject factor, gecontroleerd voor soort hoger onderwijs (hbo/wo), geslacht, achtergrond (allochtoon/autochtoon) en opleidingsniveau van ouders (ho opgeleid/niet ho opgeleid).

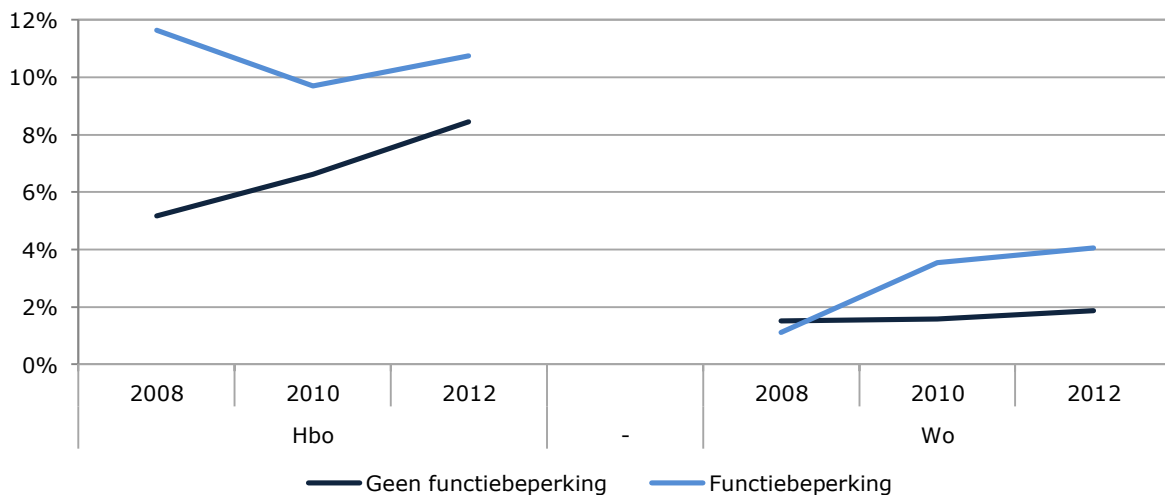
29 Wel functiebeperking: M=6,7, SD=0,88, geen functiebeperking M=6,7, SD=0,87

30 Wel functiebeperking: M=6,9, SD=0,64, geen functiebeperking M=7,0, SD=0,77

31 $F(1,2790)=4,815, p < 0,05$

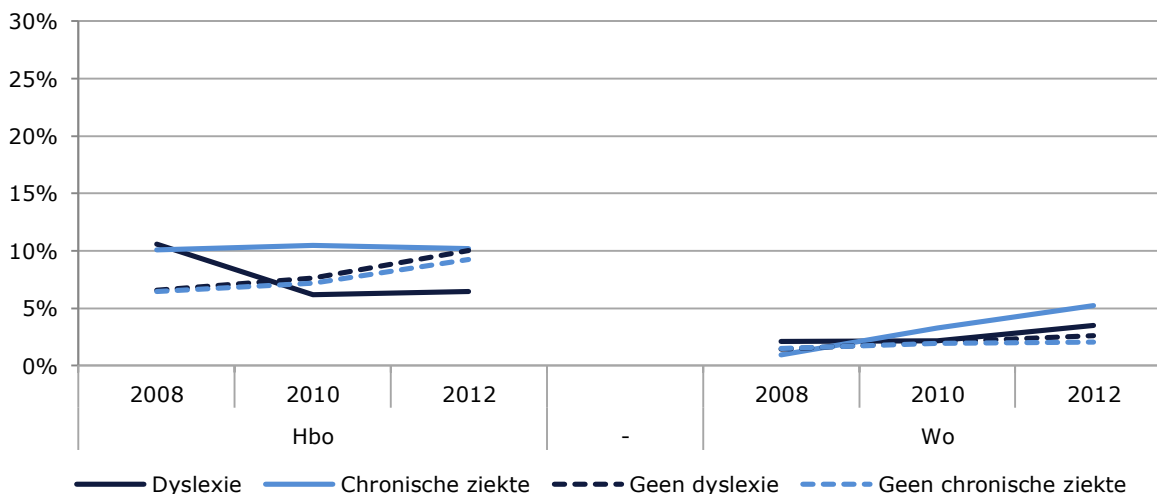
Voor sommige studerenden is het een grote investering om tegemoet te komen aan de eisen die een studie aan studenten stelt en is het irreal om te verwachten dat zij ten opzichte van hun medestudenten zonder functiebeperking op schema lopen. Het doel is het afronden van de studie. Daarom besteden we in deze paragraaf aandacht aan studieuitval. Hierbij stellen we de vraag of de uitval onder studenten met een functiebeperking groter is dan onder studenten zonder functiebeperking. Figuur 23 toont de uitvalpercentages van studenten met en zonder functiebeperking.

Uitval is gedefinieerd als studiestaken (niet meer studeren) in het laatste jaar dat een student heeft meegewerkt aan het onderzoek. Indien een student in (bijvoorbeeld) 2010 is uitgevallen, maar in 2012 toch weer studeert, is de betreffende student niet als uitvaller aangemerkt. Uit gegevens die we verzameld hebben in het kader van dit onderzoek blijkt inderdaad dat in het algemeen onder studenten met een functiebeperking de uitval hoger is dan onder studenten zonder functiebeperking (zie tabel 34 in bijlage A). In het wo is de uitval van studenten met een functiebeperking zo'n vier procent (figuur 23), terwijl van studenten zonder functiebeperking twee procent uitvalt. In het hbo varieert de gemiddelde uitval per jaar van vijf tot acht procent (geen functiebeperking), terwijl de uitval onder studenten met een functiebeperking varieert van tien tot twaalf procent per jaar. De uitval onder studenten met een functiebeperking is hiermee ongeveer tweemaal zo groot als onder studenten zonder functiebeperking.

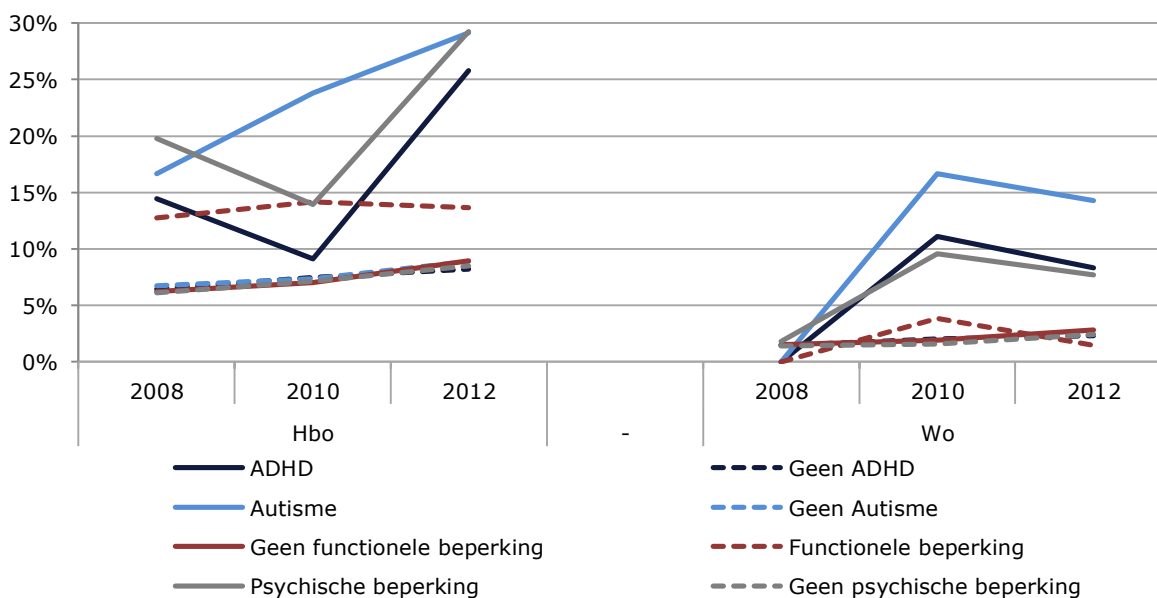
Figuur 23: Percentage studenten dat uitvalt naar soort hoger onderwijs en jaar

We hebben ook gekeken naar de afzonderlijke categorieën van functiebeperkingen. Uit de analyse blijkt dat met name studenten met dyslexie en studenten met een chronische ziekte *geen* verhoogde kans op studieuitval hebben. Mogelijk spelen de voorzieningen die instellingen aanbieden aan studenten met dyslexie hierin een positieve rol. In figuur 24 worden de uitvalpercentages getoond van studenten met en zonder dyslexie en van studenten met en zonder chronische beperking. Hieruit is duidelijk zichtbaar dat er geen (significante) relatie is tussen de uitvalpercentages en de genoemde functiebeperkingen (zie ook tabel 35 in bijlage A).

Figuur 24: Percentage studenten dat uitvalt, naar dyslexie en chronische beperking, soort hoger onderwijs en jaar

De relatie tussen uitval en het hebben van een functiebeperking ligt anders voor ADHD, autisme, psychische en functionele beperkingen. Daar is wel een relatie tussen het hebben van een functiebeperking en studieuitval vastgesteld: studenten met deze functiebeperkingen hebben een verhoogde kans op uitval. De relatie is het sterkst voor psychische beperkingen. In figuur 25 zien we de uitvalpercentages voor deze groepen. Het hebben van autisme, ADHD, een psychische beperking of een functionele beperking maakt de kans op uitval wel groter. De ontwikkelingen in de tijd zijn, met name vanwege de geringe omvang van de subgroepen, niet significant.

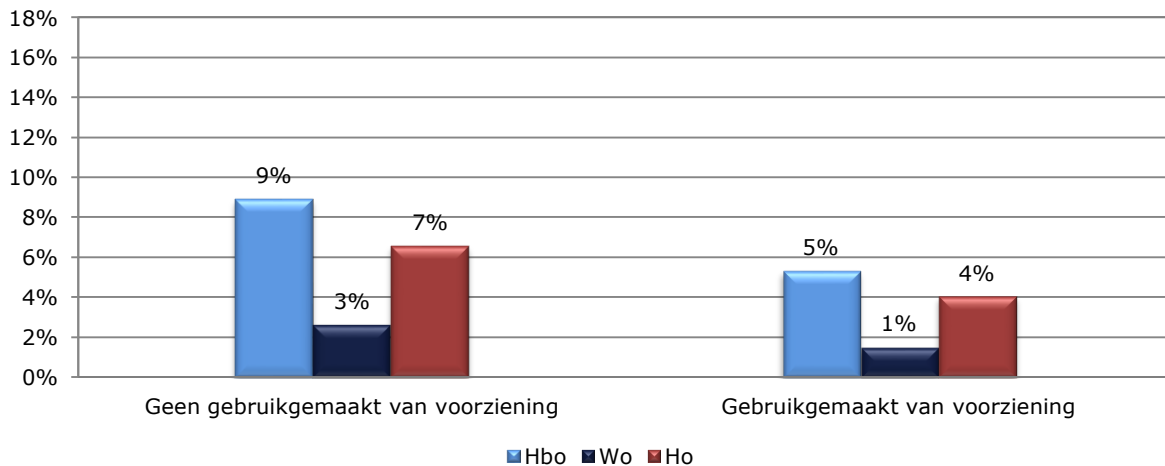

Figuur 25: Percentage studenten dat uitvalt, naar ADHD, psychische beperking, een functionele beperking en autisme, soort hoger onderwijs en jaar

4.5 De relatie met het gebruik van voorzieningen

4.5.1 Voorzieningen en studieuitval

Instellingen in het hoger onderwijs bieden voorzieningen aan die als doel hebben om studenten met een functiebeperking evenveel kans te geven op studiesucces als studenten zonder functiebeperking. Deze voorzieningen zouden moeten voorkomen dat vanwege belemmeringen die de functiebeperking met zich meebrengt, studenten zonder diploma de opleiding verlaten. Om na te gaan of voorzieningen helpen in het voorkomen van uitval, is de relatie tussen uitval en het gebruik van voorzieningen bestudeerd met de vraag of er een verschil is in uitval tussen studenten met een functiebeperking die wel gebruikmaken van voorzieningen en studenten met een functiebeperking die geen gebruik maken van voorzieningen. Figuur 26 toont de percentages uitvallers van studenten die wel en geen gebruik maakten van voorzieningen. Inderdaad blijkt dat het percentage uitvallers onder studenten die wel gebruikmaken van voorzieningen lager is dan onder studenten die geen gebruik maken van voorzieningen (7% vs. 4%). Dit geldt zowel in het hbo (9% vs. 5%) als in het wo (3% vs. 1%).

Figuur 26: Percentage uitvallers onder studenten die wel en geen voorzieningen gebruiken naar soort hoger onderwijs

4.5.2 Voorzieningen en studiesucces

Het doel van voorzieningen die instellingen bieden, is om de belemmering weg te nemen die de functiebeperkingen met zich meenemen zodat de studenten met een functiebeperking net zo veel kans hebben op studiesucces als andere studenten.

Uit de vorige analyse bleek dat het gebruik van voorzieningen gerelateerd is aan een lagere studieuitval: dit is een aanwijzing dat de voorzieningen die instellingen aanbieden, studenten met een functiebeperking helpen in het onderwijs te blijven. Maar hoe zit het nu met studenten die gebruikmaken van voorzieningen en die binnen het onderwijs blijven? Is hun studievoortgang hetzelfde als van andere studenten? Wat is de rol van voorzieningen in studievoortgang? Belangrijk is om te bedenken dat in de groep studenten die gebruikmaakt van voorzieningen wellicht studenten zitten die uitgevallen zouden zijn als de voorzieningen er niet waren geweest.

Dit maakt de groepen gebruikers en niet-gebruikers moeilijk vergelijkbaar vanwege dit mogelijke selectie-effect: de studenten die het moeilijk hebben om het hoofd boven water te houden, zijn mogelijk in de groep van niet-gebruikers al uitgevallen.

Om de vraag te beantwoorden welke rol voorzieningen spelen in studievoortgang is een analyse uitgevoerd waarin de groep studenten betrokken is die heeft aangegeven dat zij bepaalde voorzieningen nodig hebben. Vervolgens is van deze groep de studievoortgang vergeleken tussen studenten die gebruikmaken van voorzieningen en van studenten die hier geen gebruik van maken. De categorieën voorzieningen die opgenomen zijn in deze analyse zijn: aanpassing in het onderwijs, begeleiding, materiële voorzieningen en voorzieningen bij examens.

Onder de studenten die aanpassingen in het onderwijs nodig hebben, blijkt dat van de groep die hier daadwerkelijk gebruik van maakt een hoger percentage verwacht vertraging op te lopen dan van de groep die er geen gebruik van maakt. Dit is een opvallend effect omdat je op het eerste gezicht zou verwachten dat het gebruik van voorzieningen eraan bijdraagt dat studenten verwachten dat de beperking geen studie vertraging oplevert. Is het mogelijk dat het gebruik van voorzieningen samengaat met een negatieve toekomstverwachting? Zijn het wellicht studenten met weinig vertrouwen die zich aanmelden voor voorzieningen? Of gaan aanpassingen in het onderwijs voor studenten met een beperking bijvoorbeeld samen met een stigmatisering die het zelfbeeld negatief beïnvloedt? Deze vragen kunnen niet beantwoord worden op basis van het huidige onderzoek. Maar er bestaat volgens ons ook een meer voor de hand liggende verklaring; dit resultaat kan ook verklaard worden door een eerder besproken selectie-effect: in de groep studenten die geen gebruik maken van voorzieningen, zijn mogelijk de studenten die het zeer moeilijk hebben al uitgevallen. Een andere verklaring is dat in de groep die daadwerkelijk gebruik maakt van voorzieningen, meer 'zware gevallen' zitten: studenten die *gebruik* maken van deze voorzieningen, ondervinden mogelijk een ernstiger belemmering bij de studie dan studenten die alleen aangeven dat zij voorzieningen *nodig* hebben. Beide effecten kunnen ook tegelijkertijd een rol spelen. Daarnaast is het voorstelbaar dat sommige voorzieningen die te maken hebben met een flexibele invulling van het studieprogramma per definitie tot vertraging leiden, maar wel voorkomen dat studenten uitvallen.

Een even opvallende relatie is gevonden voor 'op schema lopen': studenten die geen gebruik maken van aanpassingen in het onderwijs lopen vaker op schema dan studenten die hier wel gebruik van maken. Ook hier spelen mogelijk de twee hiervoor genoemde selectie effecten een rol.

Voor de overige categorieën voorzieningen (begeleiding, materiële voorzieningen en voorzieningen bij examens) is er binnen de groep die aangeeft de voorzieningen nodig te hebben, geen verschil in studievoortgang tussen studenten die de voorzieningen wel en niet gebruiken.

Verder hebben we ook een analyse gedaan op een mogelijk verschil in tentamencijfer tussen studenten die wel en niet gebruikmaken van voorzieningen, binnen de groep studenten die zegt voorzieningen nodig te hebben. Er blijkt geen verschil in tentamencijfer te zijn tussen studenten die wel gebruikmaken van voorzieningen en studenten die geen gebruikmaken van voorzieningen (binnen de groep studenten die heeft aangegeven dat zij voorzieningen nodig hebben).

De resultaten van de analyses die in deze paragraaf gedaan zijn moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden: het is op basis van deze gegevens niet te zeggen of voorzieningen niet bijdragen aan het studiesucces van studenten met een functiebeperking. We weten immers niet hoe hun studievoortgang zich zou hebben ontwikkeld als de voorzieningen niet beschikbaar waren geweest. Daarnaast is wel duidelijk gebleken dat er een positieve relatie bestaat tussen deelname aan voorzieningen en blijven studeren (binnen het hoger onderwijs blijven). Dit is een aanwijzing dat voorzieningen helpen om studenten met een functiebeperking niet zonder diploma uit te laten vallen. Hoewel er (objectief) uit de data geen harde relatie is geconstateerd tussen het gebruik van voorzieningen en de studievoortgang, is volgens de subjectieve beleving van studenten deze relatie er wél: 69 procent is van mening dat voorzieningen bijdragen aan het opheffen van belemmeringen bij de studie.

4.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven in hoeverre er een relatie bestaat tussen de voorzieningen en studiesucces aan de hand van drie onderzoeksvragen. De resultaten vatten we hier beknopt samen.

7. Hoe ontwikkelt zich de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in vergelijking met studenten zonder functiebeperking als rekening wordt gehouden met de tijd die studenten besteden aan hun studie?

Studenten met een functiebeperking besteden in het algemeen meer tijd aan hun studie dan studenten zonder functiebeperking. Dit geldt vooral voor studenten met autisme of dyslexie. Verder blijkt dat in de loop van de tijd, tussen 2008 en 2012, studenten steeds meer tijd zijn gaan besteden aan hun studie. Deze stijging geldt voor studenten met en zonder functiebeperking.

Studenten met een functiebeperking besteden minder tijd aan betaald werk. Dit verband geldt met name voor studenten met autisme, dyslexie en een functionele stoornis. Ook blijkt dat dit verschil tussen 2010 en 2012 groter is geworden: het gemiddeld aantal uren dat aan werk wordt besteed, is voor studenten zonder functiebeperking gegroeid, terwijl dit voor studenten met een functiebeperking gedaald is.

Onder studenten met een functiebeperking is tussen 2010 en 2012 een hoger percentage studenten gaan denken dat zij minder kans maken op studiesucces dan studenten zonder functiebeperking. Van studenten uit cohort 2009 is een significant deel van mening veranderd over hun kansen: een aanzienlijk deel is somberder geworden.

Onder studenten met een functiebeperking is tussen 2008 en 2010 een groter deel gaan verwachten dat zij studievertraging op zullen lopen door hun functiebeperking. Ook blijkt cohort 2009 in het geheel meer vertraging te verwachten door de functiebeperking dan cohort 2007. Een directe verklaring hiervoor is lastig te geven. Of dit nu direct gerelateerd is aan de functiebeperking of dat de verwachte studievertraging ook te maken heeft met de intensivering van het onderwijs en de sturing op rendementen is uit dit onderzoek niet te achterhalen.

Studenten met een functiebeperking lopen in hun derde studiejaar minder vaak op schema dan studenten zonder functiebeperking. Dit blijkt met name te gelden voor studenten met dyslexie en ADHD. Het percentage studenten dat op schema loopt is gestegen tussen 2010 en 2012. Deze stijging geldt voor studenten met en zonder functiebeperking.

Studenten met een functiebeperking hebben gemiddeld een lager tentamencijfer dan studenten zonder functiebeperking. Tussen 2008 en 2010 is in het algemeen het gemiddeld tentamencijfer gestegen. Binnen cohort 2007, voor studenten die zowel in 2008 als 2010 deelgenomen hebben, is deze stijging van tentamencijfers voor studenten met een functiebeperking minder sterk dan voor studenten zonder functiebeperking: het verschil tussen studenten met een functiebeperking en studenten zonder functiebeperking is in deze jaren groter geworden.

8. In hoeverre is er een relatie tussen studievoortgang en studieuitval enerzijds en het gebruik van voorzieningen anderzijds?

In het algemeen is het percentage uitvallers onder studenten met een functiebeperking hoger dan onder studenten zonder functiebeperking. Studenten met een chronische ziekte of dyslexie hebben echter *geen* grotere kans op studieuitval dan studenten zonder deze beperkingen. Interessant in dit verband zijn studenten met dyslexie: ze besteden meer tijd aan de studie, hebben minder bijbaantjes, hebben een minder snelle studievoortgang en halen gemiddeld lagere tentamencijfers; zij maken veel gebruik van voorzieningen, maar de kans op studieuitval is voor hen niet groter dan voor studenten zonder dyslexie. Kortom, hoewel studenten met dyslexie het zwaarder hebben dan studenten zonder dyslexie, kunnen ze binnen de huidige situatie op instellingen uiteindelijk gewoon een diploma halen. De overige functiebeperkingen (autisme, ADHD, een psychische beperking en het hebben van een functionele beperking) maken de kans op uitval wel groter.

Onder studenten met een functiebeperking die gebruikmaken van voorzieningen is de uitval lager dan onder studenten die geen gebruikmaken van voorzieningen. Vooral studenten met dyslexie maken veel gebruik van voorzieningen. Ook studenten met een functionele beperking, ADHD en autisme maken vaker gebruik van voorzieningen dan studenten met een andere functiebeperking. Studenten met een psychische beperking of een chronische ziekte maken minder vaak gebruik van voorzieningen dan studenten met een andere functiebeperking.

Dit is een aanwijzing dat voorzieningen vooral studenten met dyslexie, een functionele beperking, ADHD en autisme helpen om binnen het onderwijs te blijven; wellicht zijn er voor studenten met een psychische beperking geen specifieke voorzieningen voorhanden omdat op dit moment onvoldoende bekend is welke voorzieningen zij nodig hebben om succesvol te kunnen studeren.

Er is geen positieve relatie gevonden tussen het gebruikmaken van voorzieningen en één van de indicatoren voor studiesucces: studievoortgang. Gebruikers en niet-gebruikers hebben vergelijkbare scores op verschillende maten voor studievoortgang. Wel zegt een meerderheid van de studenten dat voorzieningen bijdragen aan het wegnemen van belemmeringen bij de studie.

Binnen de groep studenten die aanpassingen in het onderwijs nodig hebben, blijkt zelfs dat van de groep die hier daadwerkelijk gebruik van maakt een hoger percentage verwacht vertraging op te lopen dan van de groep die er geen gebruik van maakt. De relatie is wel aanwezig voor een andere belangrijke indicator voor studiesucces: studieuitval; hier zien we wel een positieve relatie met het gebruik van voorzieningen.

Een even opvallende relatie is gevonden voor 'op schema lopen': studenten die geen gebruikmaken van aanpassingen in het onderwijs lopen vaker op schema dan studenten die hier wel gebruik van maken. Hier spelen mogelijk drie selectie-effecten een rol:

- in de groep van studenten die geen gebruikmaken van voorzieningen zijn mogelijk de studenten die het zeer moeilijk hebben al uitgevallen;
- In de groep die daadwerkelijk gebruikmaakt van voorzieningen bevinden zich meer 'zware gevallen': de studenten die daadwerkelijk *gebruikmaken* van deze voorzieningen ondervinden wellicht een ernstigere belemmering bij de studie dan studenten die alleen aangeven dat zij voorzieningen *nodig* hebben;
- sommige voorzieningen, bijvoorbeeld opgeknipte stages of een aangepast roosters voor chronische vermoeide studenten, leiden (bijna) automatisch tot vertraging; maar juist deze flexibele invulling van het onderwijs kan voorkomen dat studenten uitvallen.

Beide effecten kunnen ook tegelijkertijd een rol spelen. Daarnaast is inherent aan observationeel onderzoek dat we niet weten hoe groot de studievoortgang onder de gebruikers zou zijn geweest als de voorzieningen niet aangeboden waren geweest.

Al met al kan gesteld worden dat er aanwijzingen zijn gevonden dat voorzieningen helpen in het voorkomen van studieuitval, maar dat er geen aanwijzingen zijn gevonden die duiden op een positieve relatie tussen gebruik van voorzieningen en studievoortgang.

5 De situatie na vijf jaar

5.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk wordt allereerst ingegaan op de vraag of er verschillen bestaan tussen studenten met en studenten zonder functiebeperking voor wat betreft het aandeel personen uit het eindexamencohort 2007 dat in 2012 is afgestudeerd of gestopt met studeren. De tweede vraag die in dit hoofdstuk aan de orde komt is of de studievoortgang van studenten met een functiebeperking vijf jaar na de start van hun studie verschilt van de voortgang van studenten zonder functiebeperking? En aan het slot willen we meer in het algemeen de vraag beantwoorden hoe het na vijf jaar gaat met de studenten. In de inleiding zijn deze vragen als volgt omschreven:

9. Welk aandeel van de studenten van cohort 2007 is afgestudeerd c.q. gestopt met studeren en zijn er verschillen tussen studenten met en zonder functiebeperking?
10. Verschilt de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in het vijfde jaar van hun studie van die van de studievoortgang van studenten zonder functiebeperking?
11. Hoe gaat het met studenten met en zonder functiebeperking vijf jaar na de start van hun studie?

De studenten die in dit hoofdstuk centraal staan vormen een specifieke deelverzameling van de studenten die in de eerdere hoofdstukken aan bod kwamen. Er is sprake van een *panel*: er worden gegevens gepresenteerd van 2.308 studenten die tot het eindexamencohort 2007 behoorden en die in 2012 nog steeds deelnamen aan het onderzoek Studeren met een functiebeperking (tabel 11). Dit zijn zowel studenten met als zonder functiebeperking. Van deze studenten zijn de gegevens bekend van minimaal twee metingen: zij hebben in 2012 en eerder in 2008 of in 2010 aan het onderzoek meegedaan³². Wanneer zij nog studeren bevinden zij zich dus in hun vijfde studiejaar³³, maar ze kunnen uiteraard ook al zijn afgestudeerd en al dan niet een baan hebben gevonden, of hun studie zonder diploma hebben beëindigd.

Hoe ziet de groep van 2.308 studenten waarop we onze analyses in dit hoofdstuk baseren er op hoofdlijnen uit? Studenten die naar de universiteit gingen zijn oververtegenwoordigd ten opzichte van de studenten die voor een hogere beroepsopleiding kozen (tabel 11): 45 procent versus 55 procent³⁴. De steekproef is niet representatief voor het eindexamencohort 2007; het aandeel hbo-studenten is groter dan het aandeel wo-studenten. Omdat we de populatie niet kennen, is weging niet mogelijk. Met de interpretatie van de totalen dient hiermee rekening gehouden te worden.

---

32 Meer in detail: 1794 van de 2308 deden in 2008 voor het eerst mee en 514 van de 2308 deden in 2008 niet mee (ofschoon zij wel waren uitgenodigd), maar in 2010 wel.

33 Uiteraard kunnen zij in hun studie zijn vertraagd of van studie zijn veranderd. Het vijfde studiejaar betekent in dit hoofdstuk dus niet dat zij zich allemaal in studiejaar vijf van hun opleiding bevinden.

34 Wanneer we kijken naar waar de studenten studeerden in 2012 (en niet in 2008), dan is deze verhouding nagenoeg dezelfde: 45%-55%. In deze groep studenten is na vijf jaar de overgang van hbo naar wo dus even groot als de overgang van wo naar hbo.

Tabel 11: De vijfdejaars naar onderwijssector en functiebeperking

	Geen functiebeperking		Functiebeperking		Totaal	
	n	%	N	%	N	%
Hbo	682	43	357	48	1.039	45
Wo	889	57	380	52	1.269	55
Ho	1.571	100	737	100	2.308	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

Dat het lastig generaliseren is met dit specifieke panel studenten uit de periode 2008-2012 blijkt ook uit het volgende: 23 procent van de studenten had bij de eerste meting in 2008 een functiebeperking en bijna de helft van hen, 43 procent, zegt in 2012 hierdoor te worden belemmerd in de voortgang van de studie³⁵. Het aandeel studenten met een functiebeperking (in deze groep van 2.308) is in 2012 opgelopen tot 32 procent. Dit is een duidelijke aanwijzing dat studenten met een functiebeperking, waarschijnlijk vanwege hun betrokkenheid met het onderwerp, sterker geneigd zijn om deel uit te blijven maken van de onderzoeksgroep. We zullen hierna dan ook geen uitspraken doen over de gemiddelde studievoortgang van deze groep als geheel, maar steeds het onderscheid hbo versus wo en/of het onderscheid wel of geen functiebeperking hanteren. Binnen deze groepen kunnen de ontwikkelingen namelijk wel goed worden gevolgd.

Ook voor vrouwelijke studenten geldt dat zij zijn oververtegenwoordigd: zij vormen 62 procent van deze deelsteekproef van 2.308 studenten. Kijken we naar de woonsituatie, dan woont circa dertig procent thuis bij de ouders en een ongeveer even grote groep met anderen (meestal ook studenten). Twintig procent woont alleen en een even grote groep woont met een partner. Het gemiddelde maandinkomen bedraagt in deze groep in 2012 € 842. Bij geen van deze achtergrondkenmerken doen zich significante verschillen voor tussen studenten met en zonder functiebeperking. Studenten met een functiebeperking wonen vijf jaar na de start van hun studie in het hoger onderwijs dus niet vaker dan gemiddeld alleen en ook niet vaker bij ouders dan studenten zonder functiebeperking.

5.2 De stabiliteit van een functiebeperking

Sommige functiebeperkingen zijn aangeboren en onveranderbaar, andere kunnen in ernst afnemen of geheel verdwijnen. Ook zijn er functiebeperkingen die op latere leeftijd voor het eerst naar voren komen, zoals er uiteraard ook functiebeperkingen zijn die tijdens een studie gevolg zijn van ongelukken of andere niet voorziene beschadigingen van buitenaf. Hoe staat het er in deze groep studenten uit het eindexamencohort 2007 voor met de stabiliteit van een functiebeperking op individueel niveau binnen een tijdsbestek van vier jaar?

35 Het maakt daarbij geen verschil of we kijken naar de functiebeperking in 2008 of de functiebeperking in 2012 (dat is immers op beide tijdstippen gemeten en hoeft niet stabiel te zijn over een periode van vijf jaar).

We kunnen dat – voor het eerst in Nederlands onderzoek over functiebeperkingen in het hoger onderwijs – nagaan, omdat er drie keer bij dezelfde personen is gemeten tussen 2008 en 2012. Los van de ‘echte’ overgang van wel naar niet functiebeperkt (en omgekeerd van niet naar wel beperkt) is er in enquêtes ook altijd sprake van meetonbetrouwbaarheid. Vooral in het geval van lichte functiebeperkingen zal het voorkomen dat dezelfde student met dezelfde functiebeperking in 2008 en in 2012 toch niet hetzelfde antwoord aankruist.

In deze periode van vier jaar is van een flinke dynamiek sprake (tabel 12): driekwart (1.408+361) van de studenten heeft in deze periode geen verandering ondergaan en een kwart wel: er zijn 163 studenten (7% van de totale groep) die in 2012 geen functiebeperking hebben, terwijl ze die in 2008 wel hadden; 376 studenten (16% van de totale groep) hadden in 2008 geen functiebeperking en in 2012 wel.

Een chronische beperking die vijf jaar later niet meer aanwezig is of als zodanig ervaren wordt, komt het meeste voor: 32 procent. Een psychische beperking ‘verdwijnt’ bij zestien procent na vier jaar. In deze groep treffen we dyslexie nauwelijks aan (2%), maar ADHD wel: dertien procent. Het restant is verspreid over de andere functiebeperkingen.

Hoe staat het ervoor met het spiegelbeeld: studenten die in 2008 geen en in 2012 wel een functiebeperking hebben? Ook nu zien we weer de chronische beperking als grootste groep: 42 procent heeft in 2012 deze functiebeperking, terwijl het die in 2008 niet had. Dyslexie komt voor onder zes procent van de studenten die in 2008 geen en in 2012 wel een functiebeperking hebben, ADHD staat op negen procent en twaalf procent heeft een psychische beperking. De verandering van geen naar wel een functiebeperking is twee keer zo groot als het omgekeerde (in 2008 wel en in 2012 geen functiebeperking). In beide situaties komen studenten met een chronische beperking het meeste voor. Daarnaast wordt dyslexie blijkbaar vaker in het hoger onderwijs ‘ontdekt’ dan dat het ‘verdwijnt’ in een periode van vier jaar. Het feit dat een deel van de studenten een beperking eerst wel (of juist) rapporteert en later niet (of juist weer wel) hangt wellicht samen met het feit dat ook een beperking die niet overgaat (zoals dyslexie) door de student in de ene periode sterker als beperkend wordt ervaren dan in de andere. Psychische beperkingen (zoals depressie, manisch depressiviteit, e.d.) manifesteren zich vaak tijdens de adolescentie. Soms ook wordt een diagnose laat gesteld (autisme, dyslexie).

Tabel 12: De stabiliteit van een functiebeperking 2008-2012

	2008		2012		Totaal	
	n	%	N	%	N	%
2008						
Geen functiebeperking	1.408	90	376	51	1.784	77
Functiebeperking	163	10	361	49	524	23
Totaal	1.571	100	737	100	2.308	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

5.3 Met of zonder diploma uit het hoger onderwijs

In het voorjaar van 2012, dus in het vijfde jaar na de start van de studie, studeert nog ruim de helft van de in dit hoofdstuk geanalyseerde studenten (tabel 13). Van hen is niet te zeggen of zij met of zonder diploma het hoger onderwijs zullen verlaten. Van de anderen kunnen we dat wel.

Voorjaar 2012, dus na viereneenhalf jaar, heeft van de (614 in 2008 gestarte) hbo-studenten zonder een functiebeperking (beide tijdstippen) ruim zestig procent (63%) de meestal vierjarige studie met succes afgerond. De vergelijkbare groep met een functiebeperking in het hbo scoort veel lager: 46 procent van de studenten met een functiebeperking op beide tijdstippen behaalde het diploma. Een vergelijking met landelijke rendementscijfers is lastig omdat er weinig gegevens bekend zijn over masterrendementen in het wo. Daarom vergelijken we hier de gegevens van studenten met een functiebeperking met die van studenten zonder functiebeperking.

In het wo is het aandeel studenten dat na vier jaar is afgestudeerd aanmerkelijk lager dan in het hbo. Voor de wo-studenten zonder een functiebeperking geldt dat 27 procent het masterdiploma na 4,5 jaar op zak heeft. De vergelijkbare groep met een functiebeperking in het wo scoort maar weinig lager: 23 procent.

De uitval zonder diploma na vier en een half jaar is in het hbo voor studenten zonder functiebeperking drie procent, maar voor studenten met een functiebeperking veertien procent. Studeren met een functiebeperking gaat in het hbo gepaard met een aanzienlijke uitval.

Ook in het wetenschappelijk onderwijs ligt de uitval onder de studenten met een functiebeperking op een veel hoger niveau dan onder studenten zonder functiebeperking. Zonder functiebeperking (op beide tijdstippen) valt twee procent van de universitaire studenten na viereneenhalf jaar uit zonder diploma. Met een functiebeperking op beide tijdstippen is dat meer dan drie keer zoveel (zeven procent).

Tabel 13: *Met of zonder diploma, vijf jaar na de start van de studie naar wel en geen functiebeperking en soort hoger onderwijs*

	Niet beperkt		Wo		Eerste en tweede meting (=2012) beperkt			
	Hbo		Wo		Hbo		Wo	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Studerend	208	34	561	71	79	41	114	70
Uitval	20	3	15	2	26	14	11	7
Afgestudeerd	386	63	217	27	88	46	38	23
Totaal	614	100	793	100	193	100	163	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

Op grond van de hiervoor weergegeven analyses concluderen we dat de uitval zonder diploma duidelijk gerelateerd is aan het hebben van een functiebeperking. Aan de hogescholen lijkt de uitval onder studenten met een functiebeperking een groter probleem dan aan universiteiten.

Mogelijk spelen ook andere aspecten die te maken hebben met de inrichting van het onderwijs hierbij een rol; zo kunnen wellicht stages in het hbo voor studenten met een functiebeperking voor een extra belemmering zorgen.

5.4 De studievoortgang in het vijfde jaar

De in dit hoofdstuk gebruikte steekproef uit het eindexamencohort 2007 bevat 1.270 personen die in het voorjaar van 2012 nog studeren en waarvan de studievoortgang in de vorm van het aantal behaalde studiepunten (ECTS) bekend is. Wanneer we deze indicator van de voortgang van de studie bekijken vallen opnieuw verschillen op tussen studenten met en zonder functiebeperking (tabel 14). Studenten met een functiebeperking (op beide tijdstippen) hebben in het hbo gemiddeld 155 punten behaald. Dit is maar weinig en niet significant lager (6 punten) dan studenten zonder functiebeperking.

In het wo zijn de verschillen groter. Het gemiddeld aantal ECTS bij studenten met een functiebeperking bedraagt 162 punten, 22 punten en significant lager dan studenten zonder functiebeperking. De aan het slot van de vorige paragraaf genoemde redenering lijkt dan ook juist. In het hbo is in het vijfde jaar na start van de studie de uitval zonder diploma onder studenten met een functiebeperking groter dan in het wo. Onder de dan nog studerenden hebben echter de universitaire studenten met een functiebeperking een forse studieachterstand. Of zij hun studie wel afmaken of dat zij alsnog het wetenschappelijk onderwijs zonder diploma verlaten kan echter in 2012 4,5 jaar na de start van hun studie) nog niet goed worden vastgesteld.

Tabel 14: Behaalde ECTS naar wel en geen functiebeperking en soort hoger onderwijs

	Gem.	Hbo n	Std.	Gem.	Wo n	Std.
Niet beperkt	161,2	207	65,5	183,8	558	79,7
In eerste en tweede meting (=2012) beperkt	155,5	76	68,4	162,3	112	71,2

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

5.5 Zonder diploma uit het hoger onderwijs: te voorkomen?

Van de 96 studiestakers in de voor dit hoofdstuk gebruikte steekproef heeft in het voorjaar van 2012 de meerderheid betaald werk en volgt ruim 20 procent een opleiding buiten het hoger onderwijs. Het staken van de studie hoeft niet definitief te zijn: zowel onder de studiestakers met een functiebeperking als zonder zegt tweederde dat zij in de toekomst een andere opleiding in het hoger onderwijs gaan volgen of hun oude studie weer oppikken. Doet een functiebeperking er wat dat betreft toe? Het antwoord is een ondubbelzinnig ja: van de studiestakers met een functiebeperking uit het eindexamencohort 2007 heeft de helft betaald werk. Onder de studiestakers zonder functiebeperking is dat aandeel ruim 80 procent. Studiestakers met een functiebeperking treffen we iets meer aan in een opleiding buiten het hoger onderwijs: 26 procent (zonder functiebeperking: 18%), maar vooral rapporteren zij veel vaker geen enkele concrete bezigheid te hebben: een vijfde van de studiestakers met een functiebeperking zit thuis met weinig tot niets om handen. Bij de studiestakers zonder functiebeperking komt dit niet voor.

Was de studieuitval volgens de studiestakers zelf te voorkomen geweest en hoe dan? We concentreren ons voor het antwoord op deze vraag op de door de studenten zelf genoemde redenen waarom zij met hun studie zijn gestopt. De volgende factoren speelden wat dat betreft *geen verschillende* rol voor beide groepen (studenten met en zonder functiebeperking):

- verkeerde studiekeuze;
- onvoldoende motivatie voor de opleiding;
- moeite met de manier van onderwijs;
- een leuke baan gevonden;
- geen recht meer op studiefinanciering;
- een negatief studieadvies gekregen;
- verwachtingen over de opleiding niet uitgekomen;
- nog niet toe aan studeren;
- niet thuis voelen op de opleiding.

De volgende factoren maakten wel verschil in die zin dat het vaker speelt onder studenten met een functiebeperking:

- de studie was te zwaar (zie ook tabel 15);
- onvoldoende studiebegeleiding;
- persoonlijke omstandigheden;
- moeite met de overgang vanuit mijn vooropleiding.

Tabel 15: Studiestakers en zwaarte van de studie naar wel en geen functiebeperking

	Geen functiebeperking		Functiebeperking		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Speelde geen rol	21	55	22	38	43	45
b	5	13	9	16	14	15
c	3	8	8	14	11	12
d	5	13	10	17	15	16
Speelde een belangrijke rol	4	11	9	16	13	14
Totaal	38	100	58	100	96	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

Van deze studiestakers zegt de helft dat de uitval voorkomen had kunnen worden. Hierin verschillen studenten met een functiebeperking niet van de studenten zonder functiebeperking. Ook bij de vraag aan de (44) studenten³⁶ hoe de uitval dan voorkomen had kunnen worden zijn maar weinig verschillen te zien (tabel 16).

³⁶ Dit aantal is te klein om nog een onderverdeling naar wo en hbo te kunnen maken.

Tabel 16: Was studiestaken te voorkomen naar functiebeperking

	Geen functiebeperking		Functiebeperking		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Ja	17	45	27	47	44	46
Nee	21	55	31	53	52	54
Totaal	38	100	58	100	96	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

Studenten met een functiebeperking noemen iets vaker betere studiebegeleiding (50% vs. 40%), een betere verdeling van de studiebelasting (44% vs. 35%) en betere studiefaciliteiten (15% vs. 0%). Zij zoeken het minder vaak in meer individuele opdrachten (7% vs. 29%), andere werkvormen (45% vs. 17%), meer aandacht voor de praktijk (11% vs. 35%), inzetten van afgestudeerden om een beter beeld van de praktijk te bieden (0% vs. 18%). In (gebrek aan) motivatie verschillen de twee categorieën studiestakers niet van elkaar. Het belangrijkste verschil treffen we, niet onverwacht, aan bij 'meer/betere voorzieningen met betrekking tot mijn functiebeperking (48% vs. 0%).

Ofschoon er onder studenten met en zonder functiebeperking dus geen onderscheid bestaat over de vraag of de uitval voorkomen had kunnen worden, wijzen de studenten zonder functiebeperking wel vaker naar factoren die met de inrichting van het onderwijs te maken hebben. Studenten met een functiebeperking noemen iets vaker de beschikbaarheid van voorzieningen, de begeleiding en de studiebelasting. Ook deze uitkomsten wijzen er op dat de aanwezigheid van adequate voorzieningen van belang is om studenten met een functiebeperking 'binnenboord' te houden en niet zonder diploma te zien uitstromen uit het hoger onderwijs.

5.6 Hoe gaat het met studenten vijf jaar na de start van hun studie?

In deze deelsteekproef hebben we tenslotte gekeken of studenten tevreden zijn met hun huidige situatie: zeggen ze ja of zouden ze liever iets anders doen, bijvoorbeeld studeren (als ze werken) of werken (als ze studeren)? Of zouden ze liever werken en studeren combineren of iets geheel anders gaan doen. De vraag is bewust als vrij algemene vraag aan het slot van de enquête opgenomen om studenten met één antwoord een overall beeld te laten schetsen: zijn ze tevreden of niet en verschillen studenten met een functiebeperking hierin substantieel van de anderen.

Tabel 17: Tevredenheid met de huidige situatie, vijf jaar na de studiestart

	Geen functiebeperking		Functiebeperking		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Niet tevreden	388	25	236	34	624	28
Tevreden	1.164	75	463	66	1.627	72
Totaal	1.552	100	699	100	2.251	100

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking

Het antwoord is een voorzichtig ja (tabel 17). Onder de 699 studenten met een functiebeperking die voor deze analyse zijn gebruikt is een derde (34%) niet tevreden over de huidige situatie. Onder de studenten zonder functiebeperking is dit aandeel een kwart (25%). Studenten met een functiebeperking schatten hun huidige situatie iets negatiever in.

5.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk stonden drie vragen centraal:

9. *Welk aandeel van de studenten van cohort 2007 is afgestudeerd c.q. gestopt met studeren en zijn er verschillen tussen studenten met en zonder functiebeperking?*

Voorjaar 2012 heeft – in de specifieke steekproef van studenten die aan meerdere metingen van dit onderzoek deel heeft genomen – ruim zestig procent van de in 2008 gestarte hbo-studenten *zonder* een functiebeperking de studie met succes afgerond. De vergelijkbare groep *met* een functiebeperking in het hbo scoort vijftien procentpunten lager. In het hbo is de uitval zonder diploma na vier en een half jaar voor studenten zonder functiebeperking drie procent, voor studenten met een functiebeperking meer dan het dubbele. In het hbo zien we dus voor studenten met een functiebeperking een hogere uitval. Ook voor wo-studenten met een functiebeperking geldt dat de uitval, evenals in het hbo, groter is dan voor studenten zonder functiebeperking.

Zonder functiebeperking valt in deze steekproef na vier-en-een half jaar twee procent van de wo-studenten uit zonder diploma. Met een functiebeperking is de uitval in het wo op dat moment meer dan twee keer zo groot. Op grond hiervan kunnen we concluderen dat zowel in het wo als in het hbo de uitval zonder diploma in 2012 duidelijk gerelateerd is aan het hebben van een functiebeperking.

10. *Verschildt de studievoortgang van studenten met een functiebeperking in het vijfde jaar van hun studie van de studievoortgang van studenten zonder functiebeperking?*

In het hbo is in het vijfde jaar na start van de studie de uitval zonder diploma onder een functiebeperking groter dan in het wo. Onder de dan nog studerenden hebben echter de studenten met een functiebeperking in het wo gemiddeld een grotere studieachterstand dan in het hbo. Of zij hun studie wel afmaken of dat zij alsnog het wo zonder diploma verlaten kan echter in 2012 nog niet voor dit eindexamencohort 2007 worden vastgesteld. Studeren met een functiebeperking leidt in het wo anno 2012 nog steeds tot extra studievertraging.

11. *Hoe gaat het met studenten met en zonder functiebeperking vijf jaar na de start van hun studie?*

Onder de personen met een functiebeperking in de hier geanalyseerde steekproef is een derde niet tevreden over hun huidige situatie. Onder de studenten zonder een functiebeperking is dit aandeel een kwart. Eén op de vijf studenten met een functiebeperking zit thuis 'op de bank'. Ook al kunnen we op basis van deze resultaten niet spreken van een 'kloof' tussen studenten met en zonder functiebeperking, studenten met een functiebeperking schatten hun huidige situatie negatiever in.

Bijlage A Tabellen

Tabel 18: Aantallen in analyses

		Studentenmonitor		Nationale Studentenenquête		
		2011	2012	2010	2011	2012
Hbo	Geen belemmering	3.084	1.621	83.946	71.080	73.762
	Belemmering	1.402	733	10.632	9.928	11.053
Wo	Geen belemmering	1.690	1.046	62.987	62.313	54.504
	Belemmering	786	460	5.099	5.601	5.095
Ho	Geen belemmering	4.774	2.667	146.934	133.393	128.266
	Belemmering	2.188	1.193	15.731	15.528	16.148
Totaal		6.962	3.859	162.665	148.921	144.415

Bron: ResearchNed: Studentenmonitor Hoger Onderwijs en Nationale Studentenenquête.

Tabel 19: Respondentaantallen per meting en per cohort

Meting: 2008			Studerend		Uitval		Totaal		
Bron	Cohort	Soort HO	Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking			
Instellingen	2007	Onbekend	465	405	256	130	1.256		
		Hbo	1.901	741	120	48	2.810		
		Wo	1.127	344	44	16	1.531		
DUO	2007	Onbekend	8	5	8	3	24		
		Hbo	1.753	517	20	17	2.307		
		Wo	1.461	349	23	11	1.844		
<i>Totaal</i>			<i>6.715</i>	<i>2.361</i>	<i>471</i>	<i>225</i>	<i>9.772</i>		
Meting: 2010			Niet studerend		Studerend		Uitval		Totaal
			Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking	
Instellingen	2007	N.v.t.	91	13					104
		Onbekend			27	9	1	0	37
		Hbo			480	163	28	20	691
		Wo			321	88	2	3	414
DUO	2007	N.v.t.	144	20					164
		Onbekend				1			1
		Hbo			676	222	35	13	946
		Wo			801	220	13	6	1.040
Studentenpanel	2007	N.v.t.	81	9					90
		Onbekend			3				3
		Hbo			283	122	9	4	418
		Wo			560	179	23	9	771
DUO	2009	N.v.t.	2.008	705					2.713
		Onbekend			142	35	49	11	237
		Hbo			1.446	419	199	69	2.133
		Wo			663	140	53	22	878
Startmonitor	2009	N.v.t.	77	21					98
		Onbekend			2	2		1	5
		Hbo			154	430	22	50	656
		Wo			110	255	14	30	409
<i>Totaal</i>			<i>2.401</i>	<i>768</i>	<i>5.668</i>	<i>2.285</i>	<i>448</i>	<i>238</i>	<i>11.808</i>

Meting: 2012			Niet studierend		Studerend		Uitval		Afgestudeerd		Totaal
			Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking	Geen functie- beperking	Functie- beperking	
Instellingen	2007	N.v.t.	40	19							59
		Onbekend			9	4	1	2	10	3	29
		Hbo			102	55	10	18	145	47	377
		Wo			143	55	3	2	54	17	274
DUO	2007	N.v.t.	87	12							99
		Onbekend			2	2		1	6	2	13
		Hbo			108	72	11	17	190	83	481
		Wo			333	164	9	11	96	24	637
Studentenpanel	2007	N.v.t.	38	13							51
		Onbekend			3	1			6	1	11
		Hbo			24	17	3	2	77	41	164
		Wo			152	65	2	6	85	30	340
DUO	2009	N.v.t.	293	129							422
		Onbekend			52	26	2	2	8	4	94
		Hbo			363	198	35	24	16	3	639
		Wo			312	105	7	3	4		431
Startmonitor	2009	N.v.t.	13	13							26
		Onbekend			2	2					4
		Hbo			42	160	6	17	4	2	231
		Wo			51	112	1	6	3	5	178
<i>Totaal</i>			<i>471</i>	<i>186</i>	<i>1.698</i>	<i>1.038</i>	<i>90</i>	<i>111</i>	<i>704</i>	<i>262</i>	<i>4.560</i>

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking i.o.v. OCW.

Tabel 20: Logistische regressieanalyse: behoefte aan voorzieningen

Getoetste modellen →	Aanpassing in onderwijs			Begeleiding			Materiële voorzieningen			Voorzieningen bij examens		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Constante	1,00	1,39*	1,05	1,06	1,52*	1,45*	0,75*	1,00	0,86	0,97	1,67*	1,51*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>												
2008	0,98	0,77	0,76*	0,98	0,76*	0,75*	0,89	0,69*	0,69*	0,82*	0,55*	0,56*
2012	1,11	1,26*	1,28	1,05	1,20	1,20	1,09	1,26	1,26	1,40	1,73*	1,74*
<i>Achtergrondkenmerken</i>												
Soort ho (hbo=ref.)		0,81*	0,78*		0,80*	0,81*		0,93	0,91		0,70*	0,66*
Meting (nulmeting=ref.)		0,68*	0,67*		0,66*	0,66*		0,67*	0,66*		0,54*	0,53*
Geslacht (man=ref.)			1,27*			1,10			1,09			0,89
Allochtoon (autochtoon=ref.)			2,18*			1,57*			2,07*			1,91*
Ouders ho (niet=ref.)			1,18			0,94			1,13			1,35*
<i>Interactie</i>												
Soort ho x jaar 2008			0,79			0,96			0,68			1,13
Soort ho x jaar 2012			0,88			0,94			0,78			0,77
N	2.010			2.010			2.010			2.010		
Nagelkerke R-square	0,00	0,01	0,02	0,00	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02	0,01	0,04	0,05

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 21: Logistische regressieanalyse: aanbod voorzieningen

Getoetste modellen →	Aanpassing in onderwijs			Begeleiding			Materiële voorzieningen			Voorzieningen bij examens		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Constante	0,50*	0,46*	0,55*	0,72*	0,68*	0,62*	0,41*	0,45*	0,51*	2,12*	3,36*	3,42*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>												
2008	1,86*	1,94*	1,93*	1,27	1,18	1,18	1,74*	1,48	1,48	0,92	0,66*	0,68
2012	1,61*	1,58*	1,57*	1,38*	1,48*	1,47*	1,76*	2,02*	2,01*	1,55*	1,92*	1,99*
<i>Achtergrondkenmerken</i>												
Soort ho (hbo=ref.)		1,12	1,16		1,38*	1,32*		1,16	1,16		0,73*	0,67*
Meting (nulmeting=ref.)		1,07	1,08		0,88	0,88		0,74	0,74		0,56*	0,55*
Geslacht (man=ref.)			0,88			0,93			0,81			0,81
Allochtoon (autochtoon=ref.)			0,90			1,87*			0,99			0,26*
Ouders ho (niet=ref.)			0,88			1,25*			1,06			1,45*
<i>Interactie</i>												
Soort ho x jaar 2008			0,74			0,84			0,55			1,44
Soort ho x jaar 2012			0,75			1,34			1,61			0,82
N	1.010	1.010	1.010	1.037	1.037	1.037	854	854	854	996	996	996
Nagelkerke R-square	0,03	0,03	0,03	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,01	0,03	0,08

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 22: Logistische regressieanalyse: gebruik van voorzieningen

Getoetste modellen →	Aanpassing in onderwijs			Begeleiding			Materiële voorzieningen			Voorzieningen bij examens		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Constante	1,40*	1,40	1,84	0,75*	1,02	0,90	1,63*	1,72	1,73	4,43*	5,72*	6,38*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>												
2008	1,48	1,72	1,72	1,69*	1,42	1,42	1,04	0,95	0,88	0,58*	0,48*	0,43*
2012	1,08	0,91	0,94	1,27	1,43	1,45	1,32	1,46	1,56	0,92	1,08	1,22
<i>Achtergrondkenmerken</i>												
Soort ho (hbo=ref.)		0,68	0,78		0,75	0,72		1,13	1,09		0,88	0,91
Meting (nulmeting=ref.)		1,35	1,35		0,73	0,72		0,82	0,74		0,69	0,63
Geslacht (man=ref.)			1,21			1,10			0,83			1,29
Allochtoon (autochtoon=ref.)			0,68			1,23			3,22			0,13*
Ouders ho (niet=ref.)			0,49*			1,10			1,23			0,80
<i>Interactie</i>												
Soort ho x jaar 2008			0,34*			0,81			1,29			1,51
Soort ho x jaar 2012			2,34			1,13			0,50			0,88
N	407	407	407	470	470	470	301	301	301	693	693	693
Nagelkerke R-square	0,01	0,02	0,06	0,02	0,03	0,03	0,00	0,01	0,03	0,01	0,02	0,06

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 23: Logistische regressieanalyse: tevredenheid over voorzieningen

Getoetste modellen →	Aanpassing in onderwijs			Begeleiding			Materiële voorzieningen			Voorzieningen bij examens		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Constante	4,59*	3,58*	4,12*	3,50*	2,21*	2,48*	4,77*	2,90*	6,06*	4,66*	6,62*	6,03*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>												
2008	0,45*	0,51	0,52	0,29*	0,39*	0,39*	0,26*	0,36*	0,32*	0,89	0,61	0,60
2012	1,13	1,13	1,14	2,38	1,69	1,80	1,47	1,15	1,13	6,44*	8,73*	8,86*
<i>Achtergrondkenmerken</i>												
Soort ho (hbo=ref.)		1,53	1,52		1,43	1,46		1,70	2,01		1,08	1,08
Meting (nulmeting=ref.)		1,13	1,15		1,97	1,95		1,76	1,69		0,51*	0,50*
Geslacht (man=ref.)			0,77			0,73			0,46			1,14
Allochtoon (autochtoon=ref.)			3,59			2,24			1,63			0,78
Ouders ho (niet=ref.)			0,98			1,08			0,71			1,03
<i>Interactie</i>												
Soort ho x jaar 2008			0,16*			0,87			2,06			1,11
Soort ho x jaar 2012			5,53			2,69			3,02			1,49
N	252	252	252	227	227	227	192	192	192	546	546	546
Nagelkerke R-square	0,05	0,06	0,07	0,17	0,19	0,20	0,14	0,16	0,19	0,09	0,10	0,10

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 24: Regressieanalyse: tijdbesteding aan studie

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Constante</i>	29,50*	0,18	30,39*	0,23	33,17*	0,44	32,62*	0,52
Functiebeperking (nee=ref.)	1,73*	0,35	1,38*	0,35	1,13*	0,35	1,04*	0,35
<i>Jaar (2010=ref.)</i>								
2008			-2,60*	0,33	-4,68*	0,48	-4,79*	0,48
2012			1,04*	0,47	1,79*	0,48	1,86*	0,48
<i>Achtergrondkenmerken</i>								
Soort ho (hbo=ref.)					-1,33*	0,30	-1,14*	0,31
Meting (nulmeting=ref.)					-2,88*	0,48	-2,95*	0,48
Geslacht (man=ref.)							1,44*	0,32
Allochtoon (autochtoon=ref.)							-0,30	0,63
Ouders ho (niet=ref.)							-0,59	0,32
<i>Interactie</i>								
Soort ho x jaar 2008							-0,49	0,63
Soort ho x jaar 2012							-1,70	0,89
Functiebeperking x jaar 2008							-0,77	0,74
Functiebeperking x jaar 2012							1,57	0,91
N	7.596		7.596		7.596		7.596	
R ²	,003		,014		,021		,024	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 25: Regressieanalyse: tijdbesteding aan studie naar type functiebeperking

	B	S.E.
<i>Constante</i>	32,32	0,52
<i>Functiebeperkingen (niet=ref.)</i>		
ADHD	-0,76	1,05
Autisme	4,41*	1,68
Dyslexie	3,49*	0,59
Chronisch	0,01	0,53
Functie	0,96	0,60
Psychisch	0,47	0,77
Overig	-0,17	0,80
<i>Jaar (2010=ref.)</i>		
2008	-4,59*	0,48
2012	1,66*	0,49
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Soort ho (hbo=ref.)	-1,04*	0,31
Meting (nulmeting=ref.)	-2,73*	0,48
Geslacht (man=ref.)	1,54*	0,32
Allochtoon (autochtoon=ref.)	-0,20	0,63
Ouders ho (niet=ref.)	-0,68*	0,32
N	7.596	
R-square	0,03	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 26: Regressieanalyse: tijdbesteding aan betaald werk

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Constante</i>	7,96*	0,10	8,24*	0,13	8,14*	0,25	9,08*	0,30
Functiebeperking (nee=ref.)	-0,63*	0,20	-0,72*	0,20	-0,80*	0,20	-0,75*	0,20
<i>Jaar (2010=ref.)</i>								
2008			-0,78*	0,19	0,86*	0,27	0,77*	0,27
2012			0,17	0,27	-0,59	0,28	-0,58	0,28
<i>Achtergrondkenmerken</i>								
Soort ho (hbo=ref.)					-3,23*	0,17	-2,96*	0,18
Meting (nulmeting=ref.)					2,19*	0,27	2,19*	0,27
Geslacht (man=ref.)							-0,46*	0,18
Allochtoon (autochtoon=ref.)							-0,22	0,36
Ouders ho (niet=ref.)							-1,18*	0,18
<i>Interactie</i>								
Soort ho x jaar 2008							0,35	0,36
Soort ho x jaar 2012							-0,15	0,51
Functiebeperking x jaar 2008							0,79	0,43
Functiebeperking x jaar 2012							-1,20*	0,52
N	7.411		7.411		7.411		7.411	
R ²	0,00		0,00		0,05		0,06	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 27: Regressieanalyse: tijdbesteding aan betaald werk naar type functiebeperking

	B	S.E.
<i>Constante</i>	9,18	0,29
<i>Functiebeperkingen (niet=ref.)</i>		
ADHD	0,32	0,60
Autisme	-3,38*	0,96
Dyslexie	-0,82*	0,34
Chronisch	-0,47	0,30
Functie	-1,18*	0,34
Psychisch	-0,28	0,44
Overig	-0,47	0,46
<i>Jaar (2010=ref.)</i>		
2008	0,71	0,28
2012	-0,48	0,28
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Soort ho (hbo=ref.)	-2,96	0,18
Meting (nulmeting=ref.)	2,12	0,27
Geslacht (man=ref.)	-0,48	0,18
Allochtoon (autochtoon=ref.)	0,00	0,36
Ouders ho (niet=ref.)	-1,18	0,18
N	7.411	
Nagelkerke R-square	0,06	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 28: Logistische regressieanalyse: inschatting van kansen en vertraging naar type functiebeperking

Modellen →	Kansen				Vertraging			
	1	2	3	4	1	2	3	4
<i>Constante</i>	0,15*	0,18*	0,20*	0,13*	0,42*	0,31*	0,32*	0,13*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>								
2008	*	*	*	*	0,55*	0,66*	0,67*	0,54*
2012	1,86*	1,94*	1,94*	1,66*	1,16	1,06	1,06	0,87
<i>Achtergrondkenmerken</i>								
Soort ho (hbo=ref.)		0,75	0,79	0,78		1,26*	1,24*	1,30
Meting (nulmeting=ref.)		0,87	0,87	0,88		1,35*	1,35*	1,46
Geslacht (man=ref.)			1,01	1,07			0,89	0,86
Allochtoon (autochtoon=ref.)			0,57	0,46			1,26	1,11
Ouders ho (niet=ref.)			0,83	0,83			1,07	1,00
<i>Functiebeperkingen (niet=ref)</i>								
ADHD				3,68*				4,56*
Autisme				1,58*				1,69
Dyslexie				1,46				2,66*
Chronisch				0,99				1,58*
Functie				1,47*				1,40*
Psychisch				1,24				2,72*
Overig				1,32				1,58*
<i>Interactie</i>								
Soort ho x jaar 2008	*	*	*	*			0,88	0,85
Soort ho x jaar 2008				1,36			1,09	1,13
N	1.414	1.414	1.414	1.414	1.976	1.976	1.976	1.976
Nagelkerke R-square	0,02	0,03	0,03	0,07	0,02	0,03	0,03	0,13

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 29: Logistische regressieanalyse: inschatting kansen en vertraging naar type functiebeperking

	Kansen (Exp(B))				Vertraging (Exp(B))			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constante	0,15*	0,18*	0,20*	0,13*	0,42*	0,31*	0,32*	0,13*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>								
2008	**	**	**	**	0,55*	0,66*	0,67*	0,54*
2012	1,86*	1,94*	1,94*	1,66*	1,16	1,06	1,06	0,87
<i>Achtergrondkenmerken</i>								
Soort ho (hbo=ref.)		0,75	0,79	0,78		1,26*	1,24*	1,30*
Meting (nulmeting=ref.)		0,87	0,87	0,88		1,35*	1,35*	1,46*
Geslacht (man=ref.)			1,01	1,07			0,89	0,86
Allochtoon (autochtoon=ref.)			0,57	0,46			1,26	1,11
Ouders ho (niet=ref.)			0,83	0,83			1,07	1,00
<i>Functiebeperkingen (niet=ref.)</i>								
ADHD				3,68*				4,56*
Autisme				1,58*				1,69
Dyslexie				1,46				2,66*
Chronisch				0,99				1,58*
Functie				1,47*				1,40*
Psychisch				1,24				2,72*
Overig				1,32				1,58*
<i>Interactie</i>								
Soort ho x jaar 2008	**	**	**	**			0,88	0,85
Soort ho x jaar 2012				1,36			1,09	1,13
N	1.414	1.414	1.414	1.414	1.976	1.976	1.976	1.976
Nagelkerke R-square	0,02	0,03	0,03	0,07	0,02	0,03	0,03	0,13

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05); **in 2008 is deze vraag niet gesteld.

Tabel 30: Logistische regressieanalyse: studie op schema

	Model 1 (Exp(B))	Model 2 (Exp(B))	Model 3 (Exp(B))	Model 4 (Exp(B))
Constante	0,58*	0,52*	0,48*	0,49*
Functiebeperking (nee=ref.)	0,84*	0,75*	0,76*	0,74*
<i>Jaar (2010=ref.)</i>				
2012		1,71*	1,73*	1,75*
<i>Achtergrondkenmerken</i>				
Soort ho (hbo=ref.)			1,16*	1,20*
Geslacht (man=ref.)				1,11
Allochtoon (autochtoon=ref.)				0,55*
Ouders ho (niet=ref.)				0,90
<i>Interactie</i>				
Soort ho x jaar 2012				0,78
Functiebeperking x jaar 2012				0,91
N	3.825	3.825	3.825	3.825
Nagelkerke R-square	0,00	0,02	0,03	0,03

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 31: Logistische regressieanalyse: studie op schema naar type functiebeperking

	Ep (B)
<i>Constante</i>	0,48
<i>Functiebeperkingen (niet=ref.)</i>	
ADHD	0,28*
Autisme	0,49
Dyslexie	0,76*
Chronisch	0,83
Functie	0,97
Psychisch	0,85
Overig	0,99
Jaar 2012 (2010=ref.)	1,83*
<i>Achtergrondkenmerken</i>	
Soort ho (hbo=ref.)	1,20*
Geslacht (man=ref.)	1,10
Allochtoon (autochtoon=ref.)	0,56*
Ouders ho (niet=ref.)	0,90
N	7.672
Nagelkerke R-square	0,03

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 32: Regressieanalyse: gemiddeld tentamencijfer studie

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Constante</i>	6,85*	0,01	6,92*	0,01	6,79*	0,03	6,75*	0,03
Functiebeperking (nee=ref.)	-0,07*	0,02	-0,09*	0,02	-0,08*	0,02	-0,08*	0,02
<i>Jaar (2010=ref.)</i>								
2008			-0,20*	0,02	-0,12*	0,03	-0,12*	0,03
2012			0,06*	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
<i>Achtergrondkenmerken</i>								
Soort ho (hbo=ref.)					0,10*	0,02	0,09*	0,02
Meting (nulmeting=ref.)					0,11*	0,03	0,11*	0,03
Geslacht (man=ref.)							0,03	0,02
Allochtoon (autochtoon=ref.)							-0,11*	0,04
Ouders ho (niet=ref.)							0,06*	0,02
<i>Interactie</i>								
Soort ho x jaar 2008							0,04	0,04
Soort ho x jaar 2012							0,01	0,05
Functiebeperking x jaar 2008							0,07	0,04
Functiebeperking x jaar 2012							-0,02	0,05
N	7.621		7.621		7.621		7.621	
R ²	0,00		0,02		0,03		0,03	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 33: Regressieanalyse: gemiddeld tentamencijfer studie naar type functiebeperking

	B	S.E.
<i>Constante</i>	6,75	0,03
<i>Functiebeperkingen (niet=ref.)</i>		
ADHD	-0,32*	0,06
Autisme	0,15	0,10
Dyslexie	-0,20*	0,03
Chronisch	-0,01	0,03
Functie	0,00	0,03
Psychisch	-0,06	0,04
Overig	-0,05	0,05
<i>Jaar (2010=ref.)</i>		
2008	-0,12*	0,03
2012	0,04	0,03
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Soort ho (hbo=ref.)	0,08*	0,02
Meting (nulmeting=ref.)	0,11*	0,03
Geslacht (man=ref.)	0,03	0,02
Allochtoon (autochtoon=ref.)	-0,11*	0,04
Ouders ho (niet=ref.)	0,07*	0,02
N	7.621	
Nagelkerke R-square	0,034	

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05).

Tabel 34: Logistische regressieanalyse: uitval

	Model 1 Exp (B)	Model 2 Exp (B)	Model 3 Exp (B)
<i>Constante</i>	0,05*	0,05*	0,07*
Functiebeperking	1,84*	1,68*	1,68*
<i>Jaar (2010 =ref.)</i>			
2008		1,00	0,93
2012		1,43*	1,45*
<i>Achtergrondkenmerken</i>			
Soort ho (hbo=ref.)		0,49*	0,50*
Meting (nulmeting=ref.)			0,93
Geslacht (man=ref.)			0,99
Allochtoon (autochtoon=ref.)			0,74
Ouders hoger onderwijs gevolgd (niet=ref.)			0,74*
<i>Interactie</i>			
Functiebeperking x 2008			1,43
Functiebeperking x 2012			0,67
N	9.226	9.226	9.226
Nagelkerke R-square	0,01	0,06	0,07

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05 ** p<0,01**)

Tabel 35: Logistische regressieanalyse: uitval naar type functiebeperking

	Model 1 Exp (B)	Model 2 Exp (B)	Model 3 Exp (B)
<i>Constante</i>	0,06*	0,08*	0,07*
Jaar (2010 =ref.)			
2008	0,92	0,88	0,90
2012	1,60*	1,60*	1,43*
<i>Achtergrondkenmerken</i>			
Soort ho (hbo=ref.)	0,49*	0,50*	0,50*
Meting (nulmeting=ref.)	0,91	0,88	0,92
Geslacht (man=ref.)		1,01	1,01
Allochtoon (autochtoon=ref.)		0,71	0,71
Ouders hoger onderwijs gevolgd (niet=ref.)		0,74*	0,74*
<i>Functiebeperkingen</i>			
ADHD			1,67*
Autisme			3,04*
Dyslexie			1,05
Chronische ziekte			1,08
Psychische beperking			2,41*
Functionele beperking			1,42*
Overige functiebeperking			1,29
N	9.226	9.226	9.226
Nagelkerke R-square	0,05	0,06	0,08

Bron: ResearchNed/ITS: Studeren met een functiebeperking (*p<0,05 ** p<0,01**)

Bijlage B Overzicht tabellen en figuren

Tabel 1:	Onderzoeksopzet: metingen voor de diplomacohorten 2007 en 2009	11
Tabel 2:	Responspercentages per bronbestand in 2012.....	13
Tabel 3:	Vraagstelling over studeren met een functiebeperking uit Studentenmonitor Hoger Onderwijs en Nationale Studentenenquête.....	18
Tabel 4:	Inconsistente antwoorden: overzicht van de aard van de functiebeperking van studenten die hun functiebeperking niet als 'beperking' beschouwen bij een filtervraag.....	21
Tabel 5:	Resultaten van percentage studenten met een functiebeperking op basis van enquête met en zonder filtervraag	21
Tabel 6:	Overzicht van functiebeperking en indeling in type functiebeperking	24
Tabel 7:	Overzicht van functiebeperkingen (basisgegevens) en de mate waarin deze een belemmering vormen bij de studie	27
Tabel 8:	Indeling van voorzieningen in categorieën	32
Tabel 9:	Aantallen respondenten die vragen over voorzieningen hebben beantwoord	33
Tabel 10:	Percentage studenten dat in het voorjaar van hun derde studiejaar minstens 150 ECTS heeft behaald	48
Tabel 11:	De vijfdejaars naar onderwijssector en functiebeperking	58
Tabel 12:	De stabiliteit van een functiebeperking 2008-2012.....	59
Tabel 13:	Met of zonder diploma, vijf jaar na de start van de studie naar wel en geen functiebeperking en soort hoger onderwijs.....	60
Tabel 14:	Behaalde ECTS naar wel en geen functiebeperking en soort hoger onderwijs	61
Tabel 15:	Studiestakers en zwaarte van de studie naar wel en geen functiebeperking.....	62
Tabel 16:	Was studiestaken te voorkomen naar functiebeperking	63
Tabel 17:	Tevredenheid met de huidige situatie, vijf jaar na de studiestart	63
Tabel 18:	Aantallen in analyses	65
Tabel 19:	Respondentaantallen per meting en per cohort.....	66
Tabel 20:	Logistische regressieanalyse: behoefte aan voorzieningen	68
Tabel 21:	Logistische regressieanalyse: aanbod voorzieningen.....	68
Tabel 22:	Logistische regressieanalyse: gebruik van voorzieningen.....	69
Tabel 23:	Logistische regressieanalyse: tevredenheid over voorzieningen	69
Tabel 24:	Regressieanalyse: tijdbesteding aan studie.....	70
Tabel 25:	Regressieanalyse: tijdbesteding aan studie naar type functiebeperking.....	70
Tabel 26:	Regressieanalyse: tijdbesteding aan betaald werk.....	71
Tabel 27:	Regressieanalyse: tijdbesteding aan betaald werk naar type functiebeperking	71
Tabel 28:	Logistische regressieanalyse: inschatting van kansen en vertraging naar type functiebeperking	72
Tabel 29:	Logistische regressieanalyse: inschatting kansen en vertraging naar type functiebeperking	73
Tabel 30:	Logistische regressieanalyse: studie op schema.....	73

Tabel 31:	Logistische regressieanalyse: studie op schema naar type functiebeperking	74
Tabel 32:	Regressieanalyse: gemiddeld tentamencijfer studie.....	74
Tabel 33:	Regressieanalyse: gemiddeld tentamencijfer studie naar type functiebeperking	75
Tabel 34:	Logistische regressieanalyse: uitval.....	75
Tabel 35:	Logistische regressieanalyse: uitval naar type functiebeperking.....	76
Figuur 1:	Verloop van aantallen vanaf basisrespons tot uiteindelijke analyses	14
Figuur 2:	Studenten met een functiebeperking: beperkt en belemmerd t.o.v. van alle studenten en t.o.v. studenten met een functiebeperking, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE) naar soort ho.....	23
Figuur 3:	Studenten met een functiebeperking: beperkt en belemmerd t.o.v. van alle studenten en t.o.v. studenten met een functiebeperking, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE) naar jaar	23
Figuur 4:	Studenten die belemmeringen ervaren naar type functiebeperking en soort ho t.o.v. alle studenten; 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE)	25
Figuur 5:	Studenten die belemmeringen ervaren naar type functiebeperking en jaar t.o.v. alle studenten, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor en NSE).....	26
Figuur 6:	Studenten die aangeven een functiebeperking te hebben en het percentage dat hierdoor een belemmering ervaart t.o.v. alle studenten met een functiebeperking naar soort ho, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor)	28
Figuur 7:	Studenten die aangeven een functiebeperking te hebben en het percentage dat hierdoor een belemmering ervaart t.o.v. alle studenten met een functiebeperking naar jaar, 95%-betrouwbaarheidsintervallen (bron: Studentenmonitor)	28
Figuur 8:	Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen nodig heeft ten opzichte van alle studenten met een functiebeperking	34
Figuur 9:	Percentage studenten dat behoefte heeft aan voorzieningen naar jaar en cohort.....	35
Figuur 10:	Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen nodig heeft en deze ook daadwerkelijk aangeboden krijgt naar jaar en soort hoger onderwijs.....	36
Figuur 11:	Percentage studenten dat behoefte heeft aan voorzieningen en deze ook aangeboden krijgt naar jaar en cohort	37
Figuur 12:	Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen aangeboden krijgt en deze ook daadwerkelijk gebruikt naar jaar en soort hoger onderwijs.....	37
Figuur 13:	Percentage studenten dat voorzieningen gebruikt naar jaar en cohort	38
Figuur 14:	Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen gebruikt en daar ook tevreden over is naar jaar en soort hoger onderwijs	39
Figuur 15:	Percentage van studenten met een functiebeperking dat voorzieningen gebruikt en daar ook tevreden over is naar jaar en cohort.....	40

Figuur 16: Percentage van studenten met een functiebeperking dat zeer tevreden is over voorzieningen die men gebruikt naar jaar en soort hoger onderwijs (bron: NSE)	40
Figuur 17: Percentage studenten: behoefte aan voorzieningen, aanbod, gebruik en tevredenheid.	41
Figuur 18: Gemiddeld aantal uur per week dat besteed wordt aan de studie naar functiebeperking, soort hoger onderwijs en jaar	44
Figuur 19: Gemiddeld aantal uur per week dat besteed wordt aan betaald werk naar functiebeperking, soort hoger onderwijs en jaar	45
Figuur 20: Mening van studenten met een functiebeperking over de mate waarin zij dezelfde kans hebben op studiesucces als studenten zonder functiebeperking.....	45
Figuur 21: Mening van studenten met functiebeperking: zijn zij vertraagd door de beperking?	46
Figuur 22: Gemiddelde tentamencijfer naar functiebeperking en soort hoger onderwijs	49
Figuur 23: Percentage studenten dat uitvalt naar soort hoger onderwijs en jaar.....	50
Figuur 24: Percentage studenten dat uitvalt, naar dyslexie en chronische beperking, soort hoger onderwijs en jaar.....	51
Figuur 25: Percentage studenten dat uitvalt, naar ADHD, psychische beperking, een functionele beperking en autisme, soort hoger onderwijs en jaar	51
Figuur 26: Percentage uitvallers onder studenten die wel en geen voorzieningen gebruiken naar soort hoger onderwijs	52

Bijlage C Vragenlijst

Vragen over je huidige situatie

1. *Wat is je geboortjaar?*
2. *Wat is je geslacht?*
  - Man
  - Vrouw
3. *Heb je één of meerdere van onderstaande functiebeperkingen? Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.*
  - Auditieve beperking (doof, slechthorend)
  - Chronische pijnklachten
  - Concentratieproblemen
  - Dyscalculie
  - Dyslexie
  - Motorische beperking (lopen, bewegen, gebruik van armen)
  - Rolstoelgebonden
  - Spraak en/of taalproblemen (bijvoorbeeld stotteren, afasie)
  - Vermoeidheid/energietekort (geen ME)
  - Visuele beperking (blind, slechtziend)
  - Een andere functiebeperking, namelijk
4. *Heb je één of meerdere van onderstaande aandoeningen of ziekten? Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.*
  - ADHD
  - Artrose, reuma of andere gewrichtsklachten
  - Autisme of verwante stoornis (bijvoorbeeld PDD-NOS)
  - Chronisch vermoeidheidssyndroom (ME)
  - Een vorm van kanker
  - Eetstoornis (boulimie, anorexia)
  - Epilepsie
  - Andere neurologische aandoening (bijvoorbeeld MS)
  - Ernstige darmstoornis (bijvoorbeeld ziekte van Crohn, colitis)
  - Hart- en vaatziekte (bijvoorbeeld hartaandoening, hoge bloeddruk, vernauwde vaten)
  - Huidaandoening (bijvoorbeeld eczeem, psoriasis)
  - Long- en ademhalingsprobleem (bijvoorbeeld cara, astma, chronische bronchitis, CF – COPD)
  - Migraine/ernstige hoofdpijn
  - Psychisch probleem/aandoening (bijvoorbeeld psychose, burn-out, angststoornis, dwangneurose)
  - RSI (pijn/tintelingen in armen, nek en rug door veelvuldig computergebruik)
  - Spierdystrofie, spasme of andere spierziekte
  - Andere stoornis aan bewegingsapparaat (bijvoorbeeld hernia, verlamningsverschijnselen)
  - Suikerziekte/diabetes
  - Een andere aandoening, namelijk
5. *Heb je voor deze functiebeperking of aandoening/ziekte een medische verklaring of een officiële diagnose?*
  - Ja
  - Nee
  - Ik ben bezig met een verklaring/diagnose
  - Weet ik niet
6. *In welke mate belemmert deze functiebeperking(en) en/of ziekte(n)/aandoening(en) je bij de studie?*
  - Helemaal niet
  - Nauwelijks
  - Veel
  - Heel veel
7. *Hoe zelfstandig kun je de volgende activiteiten uitvoeren?*
  - a. Kennis opdoen en toepassen (door te kijken, luisteren, leren lezen, schrijven en rekenen, problemen oplossen)
  - b. Opdrachten/projecten uitvoeren
  - c. Met iemand communiceren
  - d. Ergens heen gaan en/of gebruikmaken van vervoer
  - e. Jezelf verzorgen (jezelf wassen, afdrogen, eten, aankleden)
  - f. Huishoudelijk werk, boodschappen doen, eten klaarmaken
8. *Geef in onderstaand schema aan hoe je functiebeperking(en) of aandoening (en) zich waarschijnlijk over de tijd ontwikkelt/ontwikkelen.*
9. *Geef in onderstaand schema aan wanneer je functiebeperking(en) ongeveer is/zijn ontstaan.*

Huidige situatie

10. Ben je in [2007/2009] aan een opleiding begonnen op een hogeschool of universiteit? (Als je van opleiding bent veranderd, ga dan uit van de eerste opleiding. Als je meerdere opleidingen tegelijk volgt, noem dan de voor jou belangrijkste opleiding.)
  - Ja, in (vul de maand in dat je bent begonnen)
  - Nee
11. Aan welke instelling ben je begonnen?
12. Met welke opleiding ben je begonnen?
13. Volg je op dit moment nog steeds deze opleiding aan deze instelling?
  - Ja
  - Nee, ik volg dezelfde opleiding, maar aan een andere instelling
  - Nee, ik studeer aan dezelfde instelling, maar volg een andere opleiding
  - Nee, ik volg een andere opleiding aan een andere instelling
  - Nee, ik ben tijdelijk gestopt met studeren in het hoger onderwijs (hogeschool/universiteit)
  - Nee, ik ben definitief gestopt met studeren in het hoger onderwijs (hogeschool/universiteit)
  - Nee, ik ben afgestudeerd
14. In welk studiejaar zit je nu?
15. Wanneer ben je afgestudeerd?
16. Wanneer ben je gestopt met je opleiding waar je aan was begonnen?
17. Wanneer ben je begonnen met je opleiding die je nu volgt?
18. Aan welke instelling studeer je nu?
19. Welke opleiding volg je nu?
20. Volg je deze opleiding in voltijd, deeltijd of duaal?
  - Voltijd
  - Deeltijd
  - Duaal

In het hoger onderwijs

21. Wat vind je van de informatie die je hogeschool of universiteit beschikbaar stelt over studeren met een functiebeperking?
22. Welke informatievoorzieningen voor studenten met een functiebeperking heeft jouw instelling (voor zover jij weet)?
  - Een brochure/website met informatie over studeren met een functiebeperking
  - Een studieadviseur die zich heeft gespecialiseerd in studeren met een functiebeperking
  - Een steunpunt waar studenten met een functiebeperking voor vragen en advies terecht kunnen
  - Digitale helpdesk voor studenten met een functiebeperking
  - Anders, namelijk
  - Weet ik niet
23. Is jouw onderwijsinstelling op de hoogte van je functiebeperking?
  - Nee
  - Ja, ik heb het zelf aangegeven via Studielink
  - Ja, ik heb het zelf aangegeven via het inschrijfformulier
  - Ja, mijn oude school heeft het doorgegeven
  - Ja, ik heb het doorgegeven aan de studieadviseur/studentendecaan/studieloopbaanbegeleider
  - Ja, ik heb het doorgegeven aan de docent(en)
  - Ja, ik heb een intakegesprek aangevraagd
  - Ja, namelijk via ...
24. Waarom heb je niet aan je hogeschool of universiteit kenbaar gemaakt dat je een functiebeperking hebt?
  - Ik wist niet dat dat kon/hoe dat moest
  - Ik heb geen hulp/begeleiding nodig voor mijn functiebeperking
  - Ik was bang om een stigma te krijgen
  - Ik vond dat niet nodig
  - Anders, namelijk
25. Wat vind je van de wijze waarop je hogeschool of universiteit jou voorlicht over de mogelijkheden voor studenten met een functiebeperking? (geef aan in hoeverre je het met de volgende stellingen eens bent)
  - Ik moet overal zelf achteraan als ik iets wil weten
  - De instelling doet veel moeite om mij aan de benodigde informatie te helpen

26. *Het is mogelijk dat jouw instelling in de centrale studentenadministratie wil registreren welke functiebeperkingen studenten hebben, zodat ze beleid en voorzieningen daarop aan kunnen passen. De gegevens zijn niet te herleiden tot individuele personen. Heb je onder deze voorwaarden bezwaren tegen registratie?*
- Geen bezwaar tegen registratie, maar ik zou er niet aan meewerken
  - Geen bezwaar tegen registratie, ik zou eraan meewerken
  - Wel bezwaar tegen registratie, maar ik zou er toch aan meewerken
  - Wel bezwaar tegen registratie en ik zou er niet aan meewerken
27. *Heb je contact met de volgende personen?*
- a. Met medestudenten in het kader van de studie
  - b. Met medestudenten in het kader van je vrije tijd
  - c. Met docenten
  - d. Met een studieadviseur
  - e. Met een studentendecaan
  - f. Met een studieloopbaanbegeleider
  - g. Met een mentor/tutor (ouderejaarsstudent)
28. *Hoe intensief maak je gebruik van de volgende faciliteiten?*
- Studiefaciliteiten van je instelling (computers, studiezalen, etc.)
  - Andere faciliteiten van je instelling in je vrije tijd (sport, cultuur, etc.)
  - Begeleiding buiten je opleiding (studentenpsycholoog, studentendecaan)

De omstandigheden rondom je studie

29. *Belemmert je functiebeperking (ondanks eventuele hulpmiddelen) jou bij het volgen van je opleiding? (er zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis alle mogelijkheden aan die van toepassing zijn)*
- a. Ja, ik kan niet zo lang achter elkaar studeren als ik zou willen
  - b. Ja, ik kan niet naar een ander gebouw gaan als dat nodig is
  - c. Ja, ik kan niet dezelfde opdrachten uitvoeren als mijn medestudenten
  - d. ja, mijn medische behandeling kost te veel tijd
  - e. Nee, mijn functiebeperking heeft geen invloed op mijn prestaties
  - f. Weet ik niet
  - g. Anders, namelijk
30. *In onderstaande schema's is een aantal voorzieningen aangegeven die hogescholen en universiteiten zouden kunnen aanbieden voor studenten met een functiebeperking. Kan je aangeven welke voorzieningen nodig of wenselijk zijn voor jou?*

Aanpassingen in het onderwijs

- a. Persoonlijk tijd- en examenschema (bijvoorbeeld aanwezigheidsplicht, op tijd aanwezig zijn, individueel rooster)
- b. Extra studieloopbaanbegeleiding (voor studenten met een functiebeperking)
- c. Beschikbaarheid van aangepaste onderwijsmaterialen
- d. Opgeknijpte stages (stage met kortere dagen, over een langere tijd verspreid)
- e. Andere inhoud van curriculumonderdelen (bijvoorbeeld aangepaste opdrachten)

Begeleiding/advies/ondersteuning

- a. Medewerkers van de hogeschool of universiteit die helpen bij het volgen van de colleges/lessen
- b. Medewerkers van de hogeschool of universiteit die helpen bij het maken van opdrachten
- c. Begeleiding bij psychische belemmeringen
- d. Begeleiding bij dyslexie
- e. Lotgenotengroep
- f. Voorlezers, notitiemakers of schrijfassistenten
- g. Studententolken
- h. Persoonlijke begeleiders (bijvoorbeeld student-buddy systeem of assistenten)
- i. Advies en ondersteuning in contact met of doorverwijzing naar integratie-instanties (zoals UWV)
- j. Advies en ondersteuning van begeleiders naar werk (bijvoorbeeld trainingen om zelfbeeld te versterken, sollicitatietraining, beroepentest)
- k. Handboek of literatuur over functiebeperkingen

Materiële voorzieningen

- a. Aangepaste apparatuur en technologie
- b. Voorzieningen voor goede toegankelijkheid
- c. Aangepaste liften
- d. Aangepast vervoer binnen de instelling
- e. Gesproken leerboeken
- f. Rustruimte
- g. Digitale helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking
- h. Fysieke helpdesk, speciaal voor studenten met een functiebeperking
- i. Digitale aanvraagprocedure voor voorzieningen
- j. Papieren aanvraagprocedure voor voorzieningen
- k. Test om dyslexie vast te stellen

Aanpassing in tentamens/examens

- a. Extra tijd bij tentamens/examens
- b. Alternatieve toetsvormen
- c. Vergrote letters
- d. Aangepaste opdrachten
- e. Op individuele mogelijkheden aangepaste tentamenplanning
- f. Bijzondere tentamen/examenvoorzieningen (bijvoorbeeld aparte ruimte, afwijkingen van organisatorische regels bijvoorbeeld met betrekking tot toiletgang)

Digitale toegankelijkheid

- a. Aanpassingen aan de website (bijvoorbeeld gesproken tekst, aangepast kleurgebruik, inzoomen)
- b. Aanpassingen aan de digitale leeromgeving (bijvoorbeeld Blackboard)

Overig

- a. Anders, namelijk
  - b. Anders, namelijk
  - c. Anders, namelijk
  - d. Anders, namelijk
  - e. Geen van deze
31. *Maak je gebruik van de voorzieningen van het UWV?*
- Nee
  - Ja, van de vervoersvoorziening
  - Ja, van de doventolk (gebarentaal of schrijftolk)
  - Ja, van speciale hulpmiddelen (speciale software, aangepaste computer, lichtbak, etc.)
  - Ja, anders namelijk
32. *Hoe belangrijk zijn onderstaande voorzieningen voor jou om je studie te kunnen volgen?*
33. *Welke van de onderstaande voorzieningen worden door jouw instelling uitgevoerd/aangeboden?*
34. *Van welke van de onderstaande voorzieningen maak je gebruik?*
35. *In welke mate dragen onderstaande voorzieningen bij om je belemmeringen bij het studeren op te heffen?*
36. *Waarom maak je geen gebruik van onderstaande voorzieningen?*
- De procedure om er toegang toe te krijgen is ingewikkeld
  - De procedure om er toegang toe te krijgen kost me teveel energie/tijd
  - Ik heb er van andere studenten slechte berichten over gehoord
  - Ik wil de dingen zoveel mogelijk zonder speciale hulp van anderen
  - Mijn aanvraag is afgewezen
  - Ik wil anderen niet tot last zijn
  - Ik wil niet met mijn probleem te koop lopen
  - Anders
37. *Ben je tevreden over onderstaande voorzieningen?*

Studievoortgang en tijdsbesteding

38. *Hoeveel studiepunten of EC heb je behaald tot nu toe voor de opleiding die je nu doet (alle studiejaren bij elkaar opgeteld) ? Ga hierbij uit van de standaard van 60 EC per studiejaar.*
39. *Wat is (bij benadering) je gemiddelde tentamencijfer tot nu toe?*
40. *Hoeveel tijd besteed/besteede je dit studiejaar (2011-2012) gemiddeld tijdens collegeweken (exclusief vakantieweeken en tentamenweken) per week aan de hieronder genoemde activiteiten? (s.v.p. het gemiddeld aantal uren per week invullen: ga hierbij uit van een week van zeven dagen!)*
- a. Contacturen op instelling (lessen, colleges, practica, projectgroepen, etc.)
  - b. Zelfstudie
  - c. Bestuursorgaan op universiteit/hogeschool: opleidingscommissie, faculteitsraad, studentenraad etc.
  - d. Bestuurswerk studentenorganisatie(s)
  - e. Overig bestuurs- en vrijwilligerswerk
  - f. Betaald werk
41. *Had/heb je goed contact met... :*
- a. Studiebegeleiders
  - b. Medestudenten
  - c. Docenten

42. *Hebben de diverse vormen van ondersteuning en aangepaste voorzieningen die je hebt gekregen aan de hogeschool of universiteit je in staat gesteld:*
- Om met succes je studie in het hoger onderwijs te volgen?
  - Studie en werk te combineren?
  - Je studie te combineren met de belemmeringen die voortvloeien uit je functiebeperking?
  - Dezelfde opdrachten uit te voeren als je studiegenoten?
  - Te voldoen aan de eisen van je stage?
  - Naar en van de instelling te reizen?
  - Te voldoen aan de eisen die docenten aan je stellen?
  - Te slagen voor toetsen, tentamens en examens?
  - Vertrouwen te hebben in je beslissingen?
  - Je bewust te zijn van je vaardigheden en competenties?
  - Je bewust te zijn van je behoeften?
  - Je probleemloos te verplaatsen tussen de diverse locaties?
  - Anders, namelijk
43. *Had/heb je als student met jouw functiebeperking even veel kans als je medestudenten zonder functiebeperking om succesvol je studie af te ronden?*
44. *Waar komt het door dat je minder kans hebt/had dan je medestudenten zonder functiebeperking om succesvol je studie af te ronden?*
- Hulp kan nooit helemaal voor mijn functiebeperking compenseren
  - Onvoldoende beleid voor studeren met een beperking
  - Onvoldoende voorlichting over mogelijke voorzieningen
  - Onvoldoende aanpassingen in het onderwijs
  - Onvoldoende begeleiding/advies/ondersteuning
  - Onvoldoende aanpassingen in tentamens/examens
  - Onvoldoende medewerking/flexibiliteit van docenten
  - Onvoldoende samenwerking tussen docenten/instelling
  - Onvoldoende kennis bij docenten over afspraken met instelling
  - Onvoldoende kennis bij docenten over mijn functiebeperking
  - Onvoldoende feedback over studievoortgang
  - Onvoldoende financiële ondersteuning
  - Anders, namelijk
45. *Hoe beoordeel je de deskundigheid van de mensen die jou begeleiden (zoals studentendecanen, studieadviseurs, studieloopbaanbegeleiders) met betrekking tot de studiebelemmeringen die jouw functiebeperking met zich meebrengt?*
46. *Hoe beoordeel je de manier waarop de afspraken die met jou zijn gemaakt over aanpassingen (bijvoorbeeld extra tijd bij tentamens), door docenten of andere medewerkers worden uitgevoerd?*
47. *Is door je functiebeperking vertraging in je studie opgetreden?*
- Ja, veel
  - Ja, een beetje
  - Nee, geen vertraging
  - Nee, geen vertraging, maar door de functiebeperking heb ik minder hoge cijfers gehaald
  - Nee, geen vertraging door de functiebeperking, maar door andere oorzaken
48. *Heb je nog opmerkingen over je ervaringen met betrekking tot studeren met een functiebeperking?*

Inmiddels gestopt

49. *Waarom ben je gestopt met studeren?*
- Verkeerde studiekeuze
  - De studie was te zwaar
  - Vanwege de belemmeringen die mijn functiebeperking met zich meebrengt
  - Ik was niet (voldoende) gemotiveerd voor die opleiding
  - Ik kreeg onvoldoende studiebegeleiding
  - Ik had moeite met de manier waarop het onderwijs werd gegeven
  - Persoonlijke omstandigheden (zorgtaken e.d.)
  - Ik heb een leuke baan gevonden
  - Ik heb geen recht meer op studiefinanciering
  - Ik heb een negatief studieadvies gekregen
  - Ik had moeite met de overgang/aansluiting vanuit mijn vooropleiding
  - Mijn verwachtingen over de opleiding zijn niet uitgekomen
  - Ik ben nog niet toe aan studeren
  - Ik voelde me niet thuis op de opleiding
  - Anders
50. *Denk jij dat jouw studieuitval door de opleiding of door de instelling voorkomen had kunnen worden?*
- Ja
  - Nee

51. *Hoe had je opleiding of instelling jouw uitval uit de opleiding kunnen voorkomen? Kruis hieronder maximaal drie mogelijkheden aan die volgens jou het beste geholpen zouden hebben.*
- Betere voorlichting vooraf
  - Een betere introductie in de studie (informatie over opleiding, programma, toetsing)
  - Een betere introductie in de onderwijsorganisatie (docenten, administratie, faciliteiten)
  - Een betere introductie om medestudenten te leren kennen
  - Meer studiebegeleiding
  - Betere studiefaciliteiten
  - Een beter rooster/programmering
  - Meer individuele opdrachten
  - Meer groepswork
  - Andere werkvormen
  - Huiswerkbegeleiding
  - Meer begeleiding door ouderejaars
  - Betere aansluiting met vooropleiding door bijspijker cursussen, zomercursussen, doorstroomprogramma, etc.
  - Betere verdeling van de studiebelasting
  - Meer aandacht voor praktijk in de opleiding
  - Meer aandacht voor theorie in de opleiding
  - Zorgen voor een betere sfeer in de opleiding
  - Inzetten van afgestudeerden om een beter beeld van de praktijk te bieden
  - Meer/betere voorzieningen met betrekking tot mijn functiebeperking
  - Anders, namelijk
52. *Wat doe je momenteel? Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.*
- Ik verricht betaald werk
  - Ik volg een opleiding/cursus buiten het hoger onderwijs
  - Ik heb zorgtaken
  - Ik doe vrijwilligerswerk
  - Ik heb momenteel geen concrete bezigheid
53. *Heb je concrete plannen om in de toekomst weer een opleiding in het hoger onderwijs te gaan volgen?*
- Ja, ik wil mijn opleiding op een later tijdstip weer oppakken
- Ik ga in de toekomst een andere opleiding in het hoger onderwijs volgen
- Nee, ik ben definitief gestopt met studeren in het hoger onderwijs

Overig

54. *Ben je tevreden met je huidige situatie?*
- Ja
- Nee, ik zou liever studeren/werken
- Nee, ik zou liever werken en studeren combineren
- Nee, ik zou liever iets anders doen, namelijk
55. *Ben je van plan om alsnog naar het hoger onderwijs te gaan?*
- Ja, volgend studiejaar (2012-2013)
- Ja, maar niet volgend studiejaar al
- Nee, dat ga ik waarschijnlijk nooit doen
- Weet niet

Achtergrondfactoren

56. *Heb je een PGB (Persoonsgebonden Budget)?*
- Ja
- Nee
57. *Krijg je extra maanden studiefinanciering vanwege je functiebeperking?*
- Ja
- Nee

58. *Heb je structureel of regelmatig inkomsten uit de volgende bronnen?*
- Studiefinanciering: basisbeurs
  - Studiefinanciering: aanvullende beurs
  - Studiefinanciering: lening
  - Collegegeldkrediet
  - Andere studieleningen (niet bij de DUO)
  - Inkomsten eigen vermogen/spaargeld
  - Bijdrage ouders/verzorgers
  - Bijdrage partner
  - Inkomsten eigen arbeid
  - Bijstandsuitkering
  - Werkloosheidsuitkering
  - WAO/Wia/Wajong-uitkering
  - Huurtoeslag
  - Zorgtoeslag
  - Financiële hulp van overheids- of welzijnsinstanties (exclusief studiefinanciering)
  - Overige inkomsten, namelijk
59. *Hoeveel geld heb je maandelijks te besteden? (inkomsten uit alle bronnen bij elkaar, zoals studiefinanciering, salaris, uitkeringen, leningen, bijdrage van familie)*
- Minder dan 550 euro
  - Tussen 550 en 750 euro
  - Tussen 750 en 950 euro
  - Tussen 950 en 1150 euro
  - Tussen 1150 en 1350 euro
  - Tussen 1350 en 1550 euro
  - Tussen 1550 en 1750 euro
  - Tussen 1750 en 2000 euro
  - Tussen 2000 en 2250 euro
  - Meer dan 2250 euro
  - Weet ik niet/wil ik niet vertellen

Je gezinssituatie

60. *Met wie woon je samen? (als je studeert: je woonsituatie gedurende het studiejaar (maandag tot en met vrijdag) Meerdere antwoorden mogelijk.*
- Ouders
  - Partner
  - Kinderen
  - Andere personen
  - Ik woon alleen
61. *In welk land ben jij geboren en zijn je vader en moeder geboren?*
62. *Wat is de hoogste vorm van onderwijs die je vader en moeder hebben gevolgd of afgerond?*
- Geen onderwijs
  - Basisschool
  - Voortgezet onderwijs
  - Mbo-opleiding
  - Hbo-opleiding
  - Universitaire opleiding
  - Ander onderwijs of opleiding
  - Weet ik niet

Bijlage D Samenstelling begeleidingscommissie

In de verschillende fasen van het onderzoek waren onderstaande personen vertegenwoordigd in de begeleidingsgroep:

Marlies Leegwater, voorzitter
Ministerie van OCW
Directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering, afdeling Beleid

Ans Heppe
Ministerie van OCW
Directie Hoger Onderwijs en Studiefinanciering, afdeling Beleid

Suzan Klaver
Inspectie van het Onderwijs (hoger onderwijs)

Anita Dingelstad
Studentendecaan
Vrije Universiteit

Ivonne Weusthof
Studentendecaan Studentvoorzieningen
Saxion Deventer

Marian de Groot
Directeur Stichting Handicap en Studie

Ilse Hento
Stichting Handicap en Studie

Marije de Jonge
Interstedelijk Studenten Overleg

Carien de Ridder
Interstedelijk Studenten Overleg